

๕๕๔.๓๐๗

๕ ๕๕๔ ก

๗ ๓

การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความเห็นชอบตามหลักพระพุทธศาสนา (สัมมาทิฐิ)
ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ ที่เรียนโดยการสอนแบบบูรณาวิสัย
การสอนแบบไตรสิกขา และการสอนตามคู่มือครู

ปริญญาโท

ของ

เขาวภา ประทองศิลป์

๗ ๖ เม.ย. ๒๕๓๕

เสนอต่อมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร

เพื่อ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต

กันยายน ๒๕๓๐

ลิขสิทธิ์ เป็นของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

177114

การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความเห็นชอบตามหลักพระพุทธศาสนา(สัมมาทิฎฐิ)
ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่เรียนโดยการสอนแบบปฐวาภิธาน
การสอนแบบไตรสิกขา และการสอนตามภูมิอรรถ

บทคัดย่อ

ของ

เยาวภา ประคองศิลป์

เสนอต่อมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร
เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต
กันยายน 2530

จุดมุ่งหมายในการวิจัยครั้งนี้ เพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และความเห็นชอบตามหลักพระพุทธศาสนา ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่เรียนวิชาพระพุทธศาสนา ด้วยวิธีสอนแบบปจฺฉาวิสัยนา วิธีสอนแบบไตรสิกขา และวิธีสอนตามกัมมोฏฐ กรณวิภาการ

กลุ่มตัวอย่าง เป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนคงการาม อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2530 จำนวน 120 คน แบ่งเป็นกลุ่มทดลองที่ 1 จำนวน 40 คน กลุ่มทดลองที่ 2 จำนวน 40 คน และกลุ่มควบคุม จำนวน 40 คน นักเรียนในกลุ่มทดลองที่ 1 ได้รับการสอนโดยวิธีสอนแบบปจฺฉาวิสัยนา นักเรียนในกลุ่มทดลองที่ 2 ได้รับการสอนโดยวิธีสอนแบบไตรสิกขา และนักเรียนในกลุ่มควบคุมได้รับการสอนตามแนวกัมมोฏฐ ใช้เวลาในการทดลองเท่ากันทั้ง 3 กลุ่ม คือ 15 คาบ คาบละ 50 นาที และใช้เนื้อหาเดียวกัน ดำเนินการทดลองโดยใช้แบบการวิจัยแบบ Control Group Pretest - Posttest Design เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล คือ แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาพระพุทธศาสนา (ความเชื่อมั่น .8755) และแบบทดสอบวัดความเห็นชอบตามหลักพระพุทธศาสนา (ความเชื่อมั่น .8295) การวิเคราะห์ข้อมูลใช้การวิเคราะห์ความแปรปรวนรวม (ANCOVA) เพื่อเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยระหว่างกลุ่ม

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาพระพุทธศาสนาของนักเรียนทั้ง 3 กลุ่ม มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และเมื่อเปรียบเทียบพหุคูณของกลุ่มตัวอย่างแต่ละคู่โดยวิธีการของเซฟเฟ พบว่าการสอนแบบปจฺฉาวิสัยนา กับการสอนตามกัมมोฏฐ และการสอนแบบไตรสิกขา กับการสอนตามกัมมोฏฐ มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 การสอนแบบปจฺฉาวิสัยนา กับการสอนแบบไตรสิกขา มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ส่วนความเห็นชอบตามหลักพระพุทธศาสนาของนักเรียนทั้ง 3 กลุ่ม แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และเมื่อเปรียบเทียบพหุคูณของกลุ่มตัวอย่างแต่ละคู่โดยใช้วิธีการของเซฟเฟ พบว่า การสอนแบบปจฺฉาวิสัยนา กับการสอนแบบไตรสิกขา และการสอนแบบไตรสิกขา กับการสอนตามกัมมोฏฐ มีความเห็นชอบตามหลักพระพุทธศาสนาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 การสอนแบบปจฺฉาวิสัยนา กับการสอนตามกัมมोฏฐ มีความเห็นชอบตามหลักพระพุทธศาสนาแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

A COMPARATIVE STUDY OF MATTAYOM SUKSA I STUDENTS' ACADEMIC
ACHIEVEMENT AND THE RIGHT VIEW OF BUDDHISM
THROUGH THE BUDDHIST CATECHISM TEACHING
METHOD, TRISIKA TEACHING METHOD
AND THE METHOD 7 IN THE
TEACHER'S MANUAL

AN ABSTRACT
BY
YAWAPPA PRAKONGSILPA

Presented in partial fulfillment of the requirements
for the Master of Education degree
at Srinakharinwirot University
September 1987

The purpose of this study was to compare the academic achievement and the right view of Buddhism of Mattayom Suksa one students by the Buddhist Catechism teaching method, Trisikka teaching method and the methods in the teacher's manual.

The samples were the 120 Mattayom Suksa one Students in Khongkharam School, Muang District, Petchaburi, during the first semester of the 1987 academic year. Forty students, randomly selected as an experimental group I, were taught by the Buddhist Catechism teaching method. Forty students in the experimental group II, were taught by Trisikka teaching method; whereas forty students in the control group were taught by methods in the teacher manual. It took each group 15 periods (1 period - 50 minutes) to study the same content. The research design of this experiment was the Control Group Pretest - Posttest. At the end of experiment, the Buddhism achievement Test (reliability = .8755) and the right view of Buddhism test (reliability = .8295) were statistically analysed by using ANCOVA.

The results indicated that the Buddhism achievement was found that the students in the three groups were significantly different at the .01 level. The Scheffé's method of multiple comparison showed that the Buddhist Catechism teaching method and method in the teacher's manual were significantly different at the .01 level. Trisikka teaching method and method in the teacher's manual were significantly different at the .01 level. The Buddhist Catechism teaching method and Trisikka teaching method were not significantly different. The Right view of Buddhism

was found that the students in the three groups were significantly different at the .01 level. The Scheffé's method of multiple comparison showed that Trisikka teaching method and the Buddhist Catechism teaching method were significantly different at the .01 level. Trisikka teaching method and the method in the teacher's manual were significantly different at the .01 level. The Buddhist Catechism teaching method and the method in the teacher's manual were not significantly different.

คณะกรรมการที่ปรึกษาประจำตัวนิสิต และคณะกรรมการสอบ ได้พิจารณาปริญญานิพนธ์
ฉบับนี้แล้ว เห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต
ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ได้

คณะกรรมการที่ปรึกษา

คณะกรรมการสอบ

..... ประธาน

..... ประธาน

..... กรรมการ

..... กรรมการ

..... กรรมการ

ประกาศคุณูปการ

คุณประโยชน์ที่จะเกิดจากปฏิญานีพนธ์ฉบับนี้ ถือเป็นคุณที่จะขอมอบเป็นเครื่องบูชาพระคุณ บิดา มารดา ครูอาจารย์ อาจารย์ญาติ วราภิระ และผู้มีอุปการะคุณทุกท่าน

ปฏิญานีพนธ์ฉบับนี้สำเร็จได้ด้วยดี เพราะได้รับความกรุณาจากผู้ช่วยศาสตราจารย์ตรูเนตร อัสสวัสดี รองศาสตราจารย์ ดร.สมบุรณ์ ชิตพงศ์ และ ดร.ชุตินา วัธนะถิรี ที่ให้คำปรึกษา แนะนำตลอดจนแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูง

กราบนมัสการ พระมหากษัตริย์ จิตตโสภโณ กราบขอบพระคุณอาจารย์สุชีพ ปุญญานุภาพ ที่กรุณาให้คำแนะนำ และตรวจแก้ไขแบบทดสอบวัดความเห็นชอบตามหลักพระพุทธศาสนา (สัมมาทิฐิ)

ขอบพระคุณ อาจารย์กฤษณี สีตลารางค์ ที่กรุณาให้คำปรึกษา และแนวความคิดต่าง ๆ ซึ่ง มีผลอย่างมากต่อการตัดสินใจเป็นเบื้องต้นเกี่ยวกับงานวิจัยฉบับนี้ อาจารย์อาภา ถนัดช่าง อาจารย์ละเอียด ติลลนอย ผู้ให้คำแนะนำตรวจทานเอกสารเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา และอาจารย์ ประไพพรรณ โกถัยสุนทร ที่ได้นะแนวทางเกี่ยวกับหลักสูตรและการสอนวิชาพระพุทธศาสนาใน โรงเรียนมัธยมศึกษา

ขอบพระคุณผู้อำนวยการ คณะอาจารย์หมวดสังคมศึกษา โรงเรียนสายน้ำผึ้ง ที่ให้การ สนับสนุนส่งเสริมในการศึกษารังนี้ อาจารย์วัชรรา อมรฤทธิ ผู้ช่วยผู้อำนวยการฝ่ายวิชาการและ คณะอาจารย์หมวดสังคมศึกษาโรงเรียนคลองคาราม จังหวัดเพชรบุรี ที่กรุณาให้ความช่วยเหลือ ร่วมมือ ในการทดลองและเก็บข้อมูลเป็นอย่างดียิ่ง

ขอบพระคุณอาจารย์วิไลวรรณ ใจแก้ว อาจารย์เรณูมาศ กุลศิริมา อาจารย์ชนวนรัตน์ กวียะ ที่ให้ความช่วยเหลือ และเป็นกำลังใจตลอดมาตั้งแต่ต้นจนจบการศึกษา

ส่วนที่เป็นคุณความดีซึ่งเกิดจากการศึกษา และทำงานวิจัยครั้งนี้ด้วยหวังจะให้ประโยชน์ต่อ การเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนานั้น ขอมอบแก่เฝ้าของผู้อาวุโส

เขาวภา ประดองศิลป์

ឥសានប័ណ្ណ

๖
หน้า

บทที่		หน้า
	แบบแผนการวิจัย	57
	วิธีดำเนินการทดลอง	58
	เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	58
	การวิเคราะห์ข้อมูล	64
	สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล	65
4	การวิเคราะห์ข้อมูล สัญลักษณ์ที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	68 68 68
5	สรุปผล อภิปรายผล และขอเสนอแนะ ความมุ่งหมายของการวิจัย สมมติฐานของการวิจัย วิธีดำเนินการวิจัย การวิเคราะห์ข้อมูล สรุปผลการทดลอง อภิปรายผล ขอ เสนอแนะ	76 76 76 77 78 79 80 85
	บรรณานุกรม	87
	ภาคผนวก	94

บัญชีตาราง

ตาราง	หน้า	
1	57	แบบแผนการวิจัย
2	69	การศึกษาค้นคว้าพื้นฐานของผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่อง เบญจศีล เบญจธรรม และ อิทธิบาท 4 หลังการทดลองของกลุ่มการสอนแบบปูจาววิสัยนา การ สอนแบบไตรสิกขา และการสอนตามภูมิอศู
3	70	การ เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่อง เบญจศีล เบญจธรรม และ อิทธิบาท 4 ระหว่างกลุ่มการสอนแบบปูจาววิสัยนา การสอนแบบไตรสิกขา และการสอนตามภูมิอศู
4	71	เปรียบเทียบความแตกต่างของผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่อง เบญจศีล เบญจธรรม และอิทธิบาท 4 ระหว่างกลุ่มการสอนแบบปูจาววิสัยนา การสอนแบบไตรสิกขา และการสอนตามภูมิอศู
5	72	การศึกษาค้นคว้าพื้นฐานของความเห็นชอบตามหลักพระพุทธศาสนา (สัมมาทิฐิ) ก่อนทดลองและหลังการทดลองของกลุ่มการสอนแบบปูจาววิสัยนา การ สอนแบบไตรสิกขา และการสอนตามภูมิอศู
6	73	เปรียบเทียบผลความเห็นชอบตามหลักพระพุทธศาสนา ภายหลังการทดลอง ของกลุ่มการสอนแบบปูจาววิสัยนา การสอนแบบไตรสิกขา และการสอน ตามภูมิอศู
7	74	เปรียบเทียบความแตกต่างของความเห็นชอบตามหลักพระพุทธศาสนา (สัมมาทิฐิ) ระหว่างกลุ่มการสอนแบบปูจาววิสัยนา การสอนแบบไตรสิกขา และการสอนตามภูมิอศู

8	ค่าความยาวกาย (p) และค่าอำนาจจำแนก (r) และค่าความ ยากง่ายมาตรฐาน (Δ) ที่ได้จากการวิเคราะห์แบบทดสอบวัดผล สัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาสังคมศึกษา ส่วนที่วัดวัดพระพุทธศาสนา เรื่อง เบญจศีล เบญจธรรม และอิทธิบาท 4	97
9	ค่าอำนาจจำแนก (t) เป็นรายข้อของแบบทดสอบวัดความเห็นชอบต่าง หลักพระพุทธศาสนา	98

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

ประเทศไทยกำลังอยู่ในระยะเร่งรัดพัฒนาทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคม การพัฒนาประเทศจะดำเนินไปโดยรวดเร็ว และคุณภาพเพียงใดขึ้นอยู่กับคุณลักษณะต่าง ๆ ของประชากรในประเทศนั้นเป็นอันดับแรก ฉะนั้นการพัฒนาบุคคลจึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งในการพัฒนาประเทศ (ดวงเดือน พันธุมนาวิน 2522 : 1) แต่ในขณะที่สภาพสังคม เศรษฐกิจ เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทำให้การดำรงชีวิตต้องประสบปัญหาต่าง ๆ มากมาย มีการแข่งขันกันทุกวิถีทางเพื่อให้ได้มาในสิ่งที่ตนต้องการ ด้วยเหตุนี้สมาชิกในสังคมบางส่วนจึงมีการประพฤติและปฏิบัติที่ไม่ถูกต้องตามท่านววจลองธรรม อันเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดปัญหาในสังคม การที่จะแก้ปัญหานี้ได้จึงต้องหาทางเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรม ให้เกิดขึ้นในสังคม เพื่อให้สมาชิกในสังคมประพฤติตนในทางที่เหมาะสม ซึ่งจะช่วยให้สังคมสงบสุขและปีพัฒนาการไปในทางที่พึงประสงค์ทั้งในด้านวัตถุ และจิตใจ (วีรพงษ์ กุศลดี 2526 : 1) สถาบันหลักของสังคมที่จะทำหน้าที่เป็นแม่แบบในการพัฒนา คือ สถาบันการศึกษา ดังนั้นเมื่อปี พ.ศ. 2525 จึงได้มีการเพิ่มเติมส่วนสำคัญที่ว่าด้วยพุทธศาสนาในหลักสูตรวิชาสังคมศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น เพื่อเป็นการเน้นจุดประสงค์ของวิชาสังคมศึกษา ข้อ 3 ที่ว่า "เพื่อเสริมสร้างให้มีคุณภาพในการดำรงชีวิต มีศีลธรรม คุณธรรมประจำใจ และมีคุณสมบัติอันพึงประสงค์ของสังคมไทย" (กรมวิชาการ 2527 : 1 - 2)

ด้วยเหตุที่พระพุทธศาสนา เป็นศาสนาของชนส่วนมากของประเทศไทย ประชาชนประมาณร้อยละ 95 นับถือพระพุทธศาสนา และเป็นศาสนาประจำชาติไทย ดังนั้นคำสอนแนวความคิดและข้อปฏิบัติต่าง ๆ ทางพระพุทธศาสนา จึงแทรกอยู่อย่างลึกซึ้งในวิถีชีวิตของคนไทย ผู้ที่จะสามารถดำเนินชีวิตอยู่ด้วยดีในสังคมไทยจะต้องมีความรู้ ความเข้าใจ ในพระพุทธศาสนา

(สุทธิพงษ์ ตันตยาพิศาลสุทธิ 2528 : 12) แต่คนไทยส่วนมากยังคงนับถือพระพุทธศาสนา โดยไม่ได้คำนึงว่า พระพุทธศาสนามีลักษณะอย่างไร มีความหมายอย่างไร มีรายละเอียดพอที่จะแยกแยะได้อย่างไรบ้าง ส่วนใหญ่นับถือกันเพราะเหตุวาทิตามารคาเคยนับถือกันมา แรกก่อน จึงมีความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาแบบต่อเนื่องกันมา (สันศักดิ์ สินธุพันธุ์ประทุม 2523 : 1 อ้างอิงมาจาก ถิกฤทธิ ปราโมช 2514 : 17) คนที่เข้าวัดเพื่อศึกษาธรรมะ มีน้อย แต่ที่เข้าวัดก็เพื่อบำเพ็ญบุญตามประเพณีเท่านั้น หรือไม่ได้เข้าวัดเพื่อสัมผัสกับสิ่งที่ไม่ใช่ เรื่องของศาสนา เช่น เนื้อสะเคาะเกราะ รดน้ำมนต์ และขอพระเครื่อง เป็นต้น สิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่าพุทธศาสนิกชนของไทยเป็นจำนวนมากมีความรู้ทางพุทธศาสนาน้อย ไม่ได้ศึกษาและเข้าใจพุทธศาสนาอย่างแท้จริง ทำให้ลักษณะต่าง ๆ ทางทัศนคติของพุทธศาสนิกชน ที่มีรากฐานมาจากความรู้ทางพระพุทธศาสนาเหล่านั้น เบนออกไปจากแนวทางที่ถูกตองตามหลัก พุทธศาสนาได้ (ปัทมา มิวเพือก 2523 : 1) ฉะนั้นสถาบันการศึกษาจึงต้องเข้ามามีบทบาท สำคัญมากในเรื่องนี้ เนื่องจากการศึกษาโดยทั่วไปมีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาคนให้มีความรู้ ความสามารถ มีคุณธรรม เป็นพลเมืองดีของชาติ และเป็นสมาชิกที่มีคุณค่าของสังคม พระพุทธศาสนาก็มีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาคนเช่นเดียวกัน โดยต้องการยกระดับจิตใจของคนให้ สูงขึ้น ให้เป็นผู้มีความประพฤติดีงาม มีสมรรถภาพจิตใจที่ดี มีความรู้ ความเข้าใจในหลักธรรม สามารถทำประโยชน์ตน ประโยชน์ผู้อื่น และประโยชน์เพื่อสังคมได้โดยสมบูรณ์ (สุทธิพงษ์ ตันตยาพิศาลสุทธิ 2528 : 13) แต่การจัดการศึกษาทางศาสนาและศีลธรรมของโรงเรียน และสถาบันทางการศึกษาต่าง ๆ แท้ที่จริงแล้วต้องพบกับความล้มเหลว อันมีสาเหตุเนื่องมาจากการเรียนการสอนที่มุ่งแต่เพียงการจดจำเนื้อหาวิชาเท่านั้น การวัดผลก็หนักไปในทางความจำ มากกว่าการส่งเสริมสติปัญญา และการปลูกฝังนิสัยที่ดีงามตามแนวทางของศาสนา ปัญหาสำคัญ ในการจัดการศึกษาค้นคว้าคือ ขาดผู้สอนที่มีความรู้ ความเข้าใจในพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง ทำให้การสอนที่เป็นอยู่ไม่เข้าถึงแก่นแท้ของศาสนา สิ่งที่สอนจึงเป็นเพียงองค์ประกอบหรือเปลือก นอกของศาสนาเท่านั้น (อิศรา บุญทิพย์ 2520 : 36 - 38) ซึ่งก็สอดคล้องกับรายงานสรุป

การอบรมบุคลากร เกี่ยวกับการใช้หลักสูตรวิชาสังคมศึกษาในส่วนที่ว่าด้วยพระพุทธศาสนาระดับ
มัธยมศึกษาตอนต้น จัดโดยกรมวิชาการ สรุปได้ว่า ครูส่วนใหญ่มีความคิดเห็นตรงกันในเรื่อง
ของการขาดเทคนิคและวิธีสอนวิชาพระพุทธศาสนา (กรมวิชาการ 2528 : 22 - 32) แต่
ถ้าเราได้พิจารณาถึงลักษณะที่แท้จริงของพระพุทธศาสนาในท้องถิ่นแล้วจะพบว่า พระพุทธศาสนา
เป็นศาสนาที่สอนเน้นหนักในเรื่องของการใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต ให้อุบายกำจัดความทุกข์
ความเดือดร้อน ด้วยการพิจารณาให้เห็นถึงเหตุของความทุกข์แล้วแก้ไขให้ถูกทาง ไม่ให้เชื่อ
งมงายไร้เหตุผล (สุชีผ ปทุมมา 2528 : 92) จากหลักการดังกล่าวควรได้มีการศึกษา
วิธีการให้การศึกษารวมของพระพุทธองค์ เพื่อเป็นแนวทางในการสอนหลักธรรมในพระพุทธ
ศาสนา เพราะด้วยพุทธวิธีสอนนี้เองที่ทำให้พุทธธรรมอันลึกซึ้งยิ่งที่พระองค์ทรงตรัสรู้ เป็นที่
เข้าใจของคนทุกชั้นวรรณะ และทำให้พุทธธรรมเข้ารากอยู่ในชีวิต วิญญาณ เป็นความรู้ เจตคติ
และเป็นหลักในการตัดสินใจแก้ปัญหาทุกด้านในชีวิตของพุทธศาสนิกชนจนขยายพุทธอาณาจักรได้
กว้างไกล ทรงวางรากฐานอันมั่นคงต่ออายุพุทธศาสนาให้ยืนยาวมากกว่าสองพันปี ทั้ง ๆ ที่
ทรงใช้เวลาในการสั่งสอนพุทธธรรมเพียง 45 ปี นั่นคือ พุทธวิธีสอนเป็นองค์ประกอบสำคัญที่
ทำให้ผู้เรียนมีคุณธรรมตามแนวพระพุทธศาสนา (สุมน อมรวิวัฒน์ 2513 : 229) การนำ
หลักและวิธีการทางพระพุทธศาสนาไปใช้ในการสอนคุณธรรม จริยธรรม นั้น ประติมุข
พรหมเสนา ได้ทำการวิจัยโดยนำวิธีสอนสมัยพุทธกาลมาใช้สอนจริยธรรมระดับประถมศึกษา
พบว่า วิธีสอนที่ประยุกต์จากวิธีสอนสมัยพุทธกาล ได้แก่ วิธีสอนแบบบรรยาย อุปมาอุปไมย
แบบปุจฉาวิสัชนา แบบธรรมสากัจฉา และแบบไตรสิกขา ทำให้นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทาง
การเรียนจริยธรรมดีกว่าวิธีสอนในปัจจุบัน (ประติมุข พรหมเสนา 2523 : ง - จ) ต่อมา
คุชฎี สัตถวรารักษ์ ได้ทำการเปรียบเทียบวิธีสอนแบบไตรสิกขา และธรรมสากัจฉา ในการ
สอนเมฆุจศีล และธรรมาสารธรรม ในระดับมัธยมศึกษาปีที่ 1 พบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน
และการใช้หลักธรรมในการแก้ปัญหาเชิงจริยธรรมของผู้เรียนจากพุทธวิธีทั้งสองอยู่ในระดับสูง
(คุชฎี สัตถวรารักษ์ 2524 : 74)

จากเหตุผลดังกล่าวทำให้ผู้วิจัยสนใจศึกษาพุทธวิธี 2 วิธี คือ วิธีสอนแบบปฐจาวิสัยนา และวิธีสอนแบบไตรสิกขา

วิธีสอนแบบปฐจาวิสัยนา เป็นวิธีที่ใช้บ่อยมากในสมัยพุทธกาล เมื่อนำมาจัดเป็นกระบวนการเรียนการสอน จะเน้นให้ผู้เรียนได้ซักถาม สันทนาระหว่างผู้เรียนกับผู้สอน หรือผู้เรียนกับผู้เรียนในปัญหาธรรม ซึ่งครูเป็นผู้จัดสถานการณ์ให้โดยจะกำหนดว่าฝ่ายหนึ่งเป็นฝ่ายถาม (ปฐจา) และอีกฝ่ายหนึ่งเป็นฝ่ายตอบ (วิสัยนา) ฝ่ายถามจะทอ้งหาอุบาย หรือตั้งคำถามที่ถามแล้วจะทำให้ผู้อื่น ๆ เข้าใจเนื้อหาด้วยคือ ถามคำถามเพื่อขยายความให้ผู้ตอบอธิบาย แยกแยะให้ละเอียดชัดเจน ช่วยให้ผู้ฟังได้รับความรู้ไปด้วย การเรียนการสอนแบบนี้ช่วยให้ผู้เรียนเกิดปัญญาโดยอาศัยจากปัจจัยภายนอก คือ สันทนา ซักถามจากกัลยาณมิตร (ประติษฐพรหมเสนา 2523 : 54 - 60)

วิธีสอนแบบไตรสิกขา เป็นวิธีสอนโดยผ่านขั้นตอนในการศึกษา 3 ขั้น ดังนี้คือ ขั้นศีล ผู้เรียนต้องควบคุมตนเองทั้งกาย วาจา ใจอยู่ในระเบียบวินัยและความดีงาม ถูกต้องตามมารยาท กัมมและกรอบของศีลธรรม ขั้นสมาธิ เป็นขั้นที่ผู้เรียนจะตั้งใจมั่นรวบรวมจิตใจให้สงบแน่วแน่อยู่ในสิ่งหนึ่งโดยเฉพาะไม่ฟุ้งซ่าน ขั้นปัญญา เป็นขั้นที่ผู้เรียนใช้สมาธิพลังความมีจิตใจแน่วแน่ ทำความเข้าใจปัญหาจนเกิดความรู้ ความเข้าใจชัดเจนในเหตุผลดี - ชั่ว กุศล - โทษ ประโยชน์และมิใช่ประโยชน์ สามารถพบแนวทางการแก้ปัญหาเหล่านั้นได้

วิธีสอนแบบไตรสิกขา มีความเชื่อว่าคนจะมีปัญญาเกิดจากกำลังใจแน่วแน่ (สมาธิ) และจะมีความคิดแน่วแน่ ก็ต่อเมื่อร่างกายอยู่ในสภาพปกติอยู่ในระเบียบวินัย (สุมน อมรวิวัฒน์ 2513 : 47 - 48)

จะเห็นว่าพุทธวิธีส่วหนึ่ง 2 วิธี เป็นกระบวนการสร้างปัญญาให้เกิดในตัวผู้เรียนทั้งสิ้น ซึ่งต้องอาศัยเครื่องชักนำ คือ ปัจจัยภายนอก ได้แก่ การสันทนา หรือเฝ้าคำแนะนำจาก กัลยาณมิตร และปัจจัยภายใน ได้แก่ การคิดโดยแยกกาย (โยนิโสมนสิการ) (สุมน อมรวิวัฒน์ 2528 : 60) ในการเรียนการสอนด้วยพุทธวิธีสอนดังกล่าวจึงประกอบไปด้วย การพูดโต้ตอบ

การวิเคราะห์ การแสวงหาความรู้ และการตัดสินใจด้วยตนเอง ซึ่งนักเรียนในระดับ
มัธยมศึกษาที่มีอายุระหว่าง 12 - 18 ปี เป็นวัยที่สนใจเหตุการณ์ต่าง ๆ สามารถวิจารณ์
ข้อโต้ตอบ รับผิดชอบตนเองได้ สามารถใช้หลักเกณฑ์การตัดสินใจด้วยตนเอง สนใจ และ
สามารถเข้าใจหลักธรรมได้ (คณฤ ศีลธรรม 2524 : 5) อ้างอิงมาจาก สุนานิน
รุ่งเรืองธรรม 2522 : 23 - 24) ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยเห็นว่า การเรียน
การสอนพระพุทธศาสนาเป็นการฝึกผู้เรียนให้มีการพัฒนาทางปัญญา จนเกิดความคิดเห็นที่
ถูกต้องตรงกับสภาพความเป็นจริงแม้ในจุดเริ่มต้นก็ยังเป็นการดี เพราะจะก่อให้เกิดการ
ดำเนินชีวิตตามหลักข้อดีมาปฏิบัติ (มรรคมีองค์ 8) อันเป็นหลักการปฏิบัติ หรือระบบจริยธรรม
ทั้งหมดในพระพุทธศาสนา (พระราชวรานี 2526 : 120) เพราะถ้าเรานำเอาองค์ทั้ง 8
ของอริยมรรคมาพิจารณา จะเห็นว่าอริยมรรคขั้นต้นคือ ความเห็นชอบ และความดำริชอบก่อน
ซึ่งองค์มรรคทั้งสองนี้คือ "ปัญญา" ก็แสดงให้เห็นว่า พระพุทธศาสนาต้องเริ่มจากการปฏิบัติด้วย
ปัญญาก่อน เฉพาะอย่างยิ่งต้องมีสัมมาทิฐีก่อนอื่น (ธรรมโฆ 2513 : 5 - 6) และปัญญา
ที่เกิดขึ้นในขั้นนี้จะทำให้บุคคลมีความเชื่อหลักการค่านิยมที่กำหนดชี้แนวทางการประพฤติปฏิบัติ
ของตนสืบต่อไป (สุนน อมรวิวัฒน์ 2528 : 51) ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะทำการทดลองสอน
โดยใช้วิธีสอนแบบปจฺฉาวิสีขนา วิธีสอนแบบไตรสิกขา และวิธีสอนตามคู่มือของกรมวิชาการ
เพื่อเปรียบเทียบให้ทราบแน่ชัดว่า วิธีการใดจะทำให้ผู้เรียนมีความรู้ในพระพุทธศาสนา
(ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน) แตกต่างกันหรือไม่เพียงใด และการสอนโดยวิธีใดใน 3 วิธี จะให้
ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงที่สุด และนักเรียนที่ได้รับการสอนทั้ง 3 วิธี จะมีความเห็นชอบตาม
หลักพระพุทธศาสนาแตกต่างกันหรือไม่ ซึ่งในการศึกษาทดลองครั้งนี้ ใช้ครูสอนคนเดียวสอน
นักเรียนทั้ง 3 กลุ่ม โดยใช้เนื้อหาเรื่องเดียวกัน ใช้เวลาสอนเท่ากัน แต่วิธีสอนต่างกัน

ความมุ่งหมายของการวิจัย

1. เพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาสังคมศึกษา ส่วนที่วัดด้วยพระพุทธศาสนา ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่เรียนโดยการสอนแบบบูรณาการวิชันนา การสอนแบบไตรสิกขา และการสอนตามคู่มือครูของกรมวิชาการ

2. เพื่อเปรียบเทียบความเห็นชอบตามหลักพระพุทธศาสนาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่เรียนโดยการสอนแบบบูรณาการวิชันนา การสอนแบบไตรสิกขา การสอนตามคู่มือของกรมวิชาการ

ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า

ผลของการศึกษาค้นคว้าจะเป็นแนวทางให้ครูสามารถเลือกใช้วิธีสอนวิชาสังคมศึกษา ส่วนที่วัดด้วยพระพุทธศาสนาในโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาให้มีประสิทธิภาพต่อไป

ขอบเขตของเบองตน

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย เป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ปีการศึกษา 2530 ซึ่งมีการจัดนักเรียนเข้าชั้นเรียนเป็นแบบคละกันทุกห้องเรียน

ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า

1. ประชากร

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนถาวราราม อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2530 จำนวน 8 ห้องเรียน จำนวนนักเรียน 329 คน

2. กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ สุ่มมาจากนักเรียน จำนวน 3 ห้องเรียน รวม 120 คน โดยแบ่งเป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มทดลอง 1 จำนวน 40 คน กลุ่มทดลอง 2 จำนวน 40 คน และกลุ่มควบคุม จำนวน 40 คน

3. ระยะเวลาในการทดลอง

ทดลองวิธีสอนกลุ่มละ 15 คาบ คาบละ 50 นาที ทั้ง 3 กลุ่ม จะทำการทดลอง
สอนกลุ่มละ 3 คาบ/สัปดาห์

4. เนื้อหาที่ใช้ในการทดลอง คือ เรื่อง เบญจศีล เบญจธรรม และอิทธิบาท 4

5. ตัวแปรที่ศึกษา มีดังนี้

5.1 ตัวแปรอิสระ คือวิธีสอน 3 วิธี ได้แก่

5.1.1 การสอนแบบปฐจาวิสัยนา

5.1.2 การสอนแบบไตรสิกขา

5.1.3 การสอนตามคู่มือครู กรมวิชาการ

5.2 ตัวแปรตาม ได้แก่

5.2.1 ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาสังคมศึกษา ส่วนที่ว่าด้วยพระพุทธ

ศาสนา

5.2.2 ความเห็นชอบตามหลักพระพุทธศาสนา

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. การสอนแบบปฐจาวิสัยนา หมายถึง การสอนโดยมีการถาม - ตอบ ซึ่งจะ
กำหนดว่าฝ่ายหนึ่งเป็นฝ่ายถาม (ปฐจา) และอีกฝ่ายหนึ่งเป็นฝ่ายตอบ (วิสัยนา) การถาม -
ตอบนี้อาจเป็นไปในระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน หรือผู้เรียนกับผู้เรียน ผู้สอนอาจไม่ตอบคำถามเอง
แต่จะกระตุ้นเราให้ผู้เรียนช่วยกันตอบ ผู้สอนจะถามนำหรือเปลี่ยนคำถามที่มีผู้ถามให้ง่ายขึ้น
ถามจนผู้เรียนเข้าใจเนื้อหาตามที่ต้องการ มีขั้นตอนการสอนดังนี้

ขั้นนำ

1. สร้างบรรยากาศให้ผู้เรียนพร้อมที่จะเรียน

1.1 ชักถาม ทบทวน เนื้อหาที่เรียนผ่านมาแล้ว

1.2 สนทนาเรื่องที่น่าสนใจและเกี่ยวข้องกับเนื้อหาแล้วโยงให้เกี่ยวข้องกับกิจกรรมที่จะเรียนต่อไป

2. ใช้ภาพข่าวหรือเหตุการณ์ เป็นสื่อในการสนทนา ชักถาม เพื่อนำเข้าสู่เนื้อหาที่จะพูดวิชันกัน

ขั้นสอน

1. ผู้สอนถามนำเข้าสู่เนื้อหาให้ผู้เรียนตอบโดย

1.1 ใช้คำถามง่าย ๆ ก่อน เป็นการถามข้อเท็จจริง ความจำ

1.2 ใช้คำถามปลายเปิด เป็นการถามความเข้าใจและให้เหตุผลประกอบ

คำตอบนั้น

1.3 ถามโดยใช้อุปกรณ์หรือยกตัวอย่างประกอบ เพื่อให้ผู้เรียนสนใจหรือเข้าใจเนื้อหามากยิ่งขึ้น

2. กระตุ้นและส่งเสริมให้ผู้เรียนทุกคนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการใช้คำถามและการถกถามหาคำตอบด้วยตนเอง

3. เมื่อผู้เรียนได้รับคำตอบ ความรู้ ความเข้าใจในเนื้อหาตามจุดมุ่งหมายแล้วให้ผู้เรียนช่วยกันสรุป โดยครูอาจถามนำเพื่อเป็นแนวทาง

ขั้นประเมินผล

1. ชักถามเกี่ยวกับเนื้อหาโดยตอบปากเปล่า

2. เรียงความหรือบรรยาย อธิบายเนื้อหา

3. ประเมินจากการตั้งคำถาม การตอบคำถาม

4. ประเมินจากการทำแบบฝึกหัด แบบทดสอบ ฯลฯ

2. การสอนแบบไตรสิกขา หมายถึง การสอนโดยผ่านขั้นตอนในการศึกษา 3 ขั้น ดังนี้

2.1 ขั้นศีลสิกขา หมายถึง ขั้นที่ผู้เรียนต้องควบคุมตนเอง ทั้งกาย วาจา ใจอยู่ในระเบียบวินัยและความดีงาม ถูกต้องตามมารยาทสังคมและกรอบของศีลธรรม

2.2 ขั้นสมาธิสิกขา หมายถึง ขั้นที่ผู้เรียนมีความตั้งใจมั่นรวบรวมจิตใจให้สงบแน่วแน่นอยู่ในสิ่งใดสิ่งหนึ่งโดยเฉพาะ ไม่สับสน

2.3 ขั้นปัญญาสิกขา หมายถึง ขั้นที่ผู้เรียนใช้สมาธิพลังความมีจิตใจแน่วแน่นทำความเข้าใจปัญหาจนเกิดความรู้ ความเข้าใจชัดเจนในเหตุผล ดี - ชั่ว, ถูก - ผิด ประโยชน์และมีประโยชน์ สามารถพบแนวทางในการแก้ปัญหาเหล่านั้นได้

ขั้นตอนการสอนโดยกระบวนการไตรสิกขา มีดังนี้

ขั้นนำ

เป็นขั้นให้เกิดความสนใจในการเรียน ให้อรรถกถาหมายการเรียน วิธีการเรียน และเสนอปัญหา ซึ่งอาจทำได้ดังนี้

1. ครูเล่านักเรียนสนทนาเกี่ยวกับหัวข้อ เรื่องที่จะเรียน
2. ครูบอกจุดมุ่งหมายการเรียนและวิธีการเรียน
3. ครูเสนอปัญหาหรือสนทนากับนักเรียนแล้วช่วยกันตั้งประเด็นปัญหา หรือเสนอเป็นกรณีตัวอย่าง หรือปัญหาจากตัวนักเรียนเอง หรือครูสร้างสถานการณ์และเปิดโอกาสให้ผู้เรียนเข้ามีส่วนร่วมในสถานการณ์

โอกาสนี้ผู้เรียนเข้ามีส่วนร่วมในสถานการณ์

ขั้นสอน

นักเรียนทุกคนปฏิบัติตามขั้นไตรสิกขา โดย

1. นักเรียนสำรวจกาย วาจา ใจอยู่ในสภาพเรียบร้อย เป็นระเบียบ เพื่อให้บรรยากาศในการเรียนสงบ เริ่มสำรวจความรู้สึกของตนเองว่าในวันนั้นตนทำผิดสิ่งบ้างหรือไม่ แล้วตั้งใจงดเว้นการกระทำผิดทางกาย วาจา ใจต่อไป

2. นักเรียนระลึกถึงคุณพระรัตนตรัย และทำจิตให้สงบโดยพิจารณาไตรลักษณ์ แล้วออก กระทำดังนี้ ตั้งกายตรงหลอสบายไม่เกร็งตัว หายมือทั้งสองวางบนตัก กำหนดรู้

ที่ลมหายใจเข้าออก หายใจเข้าก็รู้ว่าหายใจเข้า หายใจออกก็รู้ว่าหายใจออก บางขณะ หายใจเข้าออกยาว บางขณะก็สั้น ก็รู้ชีวิตเราอยู่ที่ลมหายใจนี้ ลมหายใจเป็นสิ่งที่ เรานำติดตัวไปด้วยทุกแห่ง และเป็นสิ่งแรกที่จะจากไปจากชีวิตเรา เราไม่สามารถสั่งบังคับ ลมได้ มันจะหยุดเมื่อใดก็ได้ เมื่อลมหยุดชีวิตก็สั้น ภายนี้จะถูกเผาไหม้หมดไป เราจึง ยึดถือร่างกายไว้ไม่ได้ ภายนี้จะอยู่เพียงชั่วคราวเช่นเดียวกับลมหายใจ ดังนั้นขณะที่เมื่อ มีชีวิตอยู่ ควรจะกระทำในสิ่งที่เป็นคุณงามความดีทั้งของตนเอง และผู้อื่น

3. เมื่อได้เวลานักเรียนเตรียมออกจากที่นั่งสมาธิโดยการแผ่เมตตาให้ สรรพสัตว์ทั้งหลาย ผู้มีพระคุณ รวมทั้งตนเอง แล้วจึงมา แต่ยังคงสำรวมกาย วาจา ใจ

4. ครูแจกกระดาษคำถามให้นักเรียนเขียนตอบ ในขั้นนี้ ครูอาจตั้งคำถาม ถามให้ครอบคลุมเนื้อหาหลาย ๆ คำถาม แต่ละคำถามจะต้องชัดเจน ซึ่งจะช่วยให้ นักเรียนสามารถไตร่ตรองปัญหา ค้นหาสาเหตุของปัญหาที่แท้จริงที่ทำให้เกิดความเสื่อมหรือ สิ่งที่ทำให้เกิดความเจริญ พร้อมทั้งวิธีการแก้ไขความเสื่อม และเสริมสร้างความเจริญ

5. นักเรียนแสดงความคิดเห็นและเสนอข้อปฏิบัติใดถูกต้องตามสภาพการณ์ หรือปัญหาจากกรณีตัวอย่าง และเหมาะสมตามหลักคุณธรรม

ขั้นประเมินผล

1. ประเมินผลจากการตอบคำถามของนักเรียน
2. ประเมินผลจากความตั้งใจปฏิบัติแต่ละขั้นตอนของการเรียนการสอน
3. ประเมินผลจากการแสดงความคิดเห็น พร้อมทั้งข้อเสนอแนะแนวทางปฏิบัติ

ใดถูกต้องตามสภาพปัญหา ตามท่วงคลองธรรม

3. การสอนตามคู่มือครู หมายถึง การจัดการเรียนการสอนตามคู่มือการสอนวิชา สังคมศึกษา เรื่อง พระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ตามหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 เป็นหลักจึงจะใช้กิจกรรมการเรียนการสอนต่าง ๆ เช่น บรรยาย อธิบาย อภิปราย ชักถาม ทำแบบฝึกหัด หรือทำกิจกรรมอื่นตามความเหมาะสมโดยพิจารณา ให้สอดคล้องกับจุดประสงค์ เนื้อหา มีขั้นตอนการสอนดังนี้

ขั้นที่ 1 การนำเข้าสู่บทเรียน : คือ การที่ครูจัดสถานการณ์ให้นักเรียนมีความพร้อม มีความสนใจที่จะเรียน เช่น สนิทนา ให้อารมณ์ภาพ อ่านบทความ อ่านนิทานคติธรรม

ขั้นที่ 2 การดำเนินการสอน คือ การจัดกิจกรรมในการเรียนการสอนให้เหมาะสมกับเนื้อหา และสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายที่วางไว้ กิจกรรมที่ใช้ เช่น บรรยาย อธิบาย อภิปราย แสดงบทบาทสมมุติ นิทรรศการ ทักษะภาษา เป็นต้น กิจกรรมที่จัดนั้นครูและนักเรียนจะต้องมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรม

ขั้นที่ 3 การสรุป เป็นขั้นที่ครู นักเรียน หรือครูกับนักเรียนร่วมกันสรุปเนื้อหาที่เรียน เพื่อให้เป็นไปตามจุดมุ่งหมายและความถนัดของนักเรียน

ขั้นที่ 4 ประเมินผล เป็นขั้นที่ครูจะประเมินผลของนักเรียนโดยใช้วิธีการต่าง ๆ ตามความเหมาะสม ได้แก่

1. ประเมินผลจากการสังเกตพฤติกรรมของนักเรียนที่มีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอน เช่น การตอบคำถาม การอ่านและเก็บความ การแสดงความคิดเห็น การอภิปราย

2. ประเมินผลจากการจัดนิทรรศการ การถกเถียง และรายงาน

3. ประเมินผลจากการทดสอบ

4. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน หมายถึง ความรู้ที่ได้จากการเรียนรู้อยู่เกี่ยวกับเนื้อหาที่ใช้ในการทดลอง ใจแก่ เบญจศีล เบญจธรรม และอิทธิบาท 4 ซึ่งพิจารณาได้จากคะแนนที่นักเรียนทำการทดสอบก่อนเรียน และหลังเรียนโดยใช้แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น

5. ความเห็นชอบตามหลักพระพุทธศาสนา หมายถึง ความเห็นถูกต้องตามหลักความจริง สิ่งใดผิดก็เห็นว่าผิด สิ่งใดถูกก็เห็นว่าถูก ตลอดจนสามารถแยกแยะได้ว่าสิ่งใดควรประพฤติ สิ่งใดควรเว้น สิ่งใดควรเชื่อ สิ่งใดไม่ควรเชื่อ สิ่งใดเป็นคุณ สิ่งใดเป็นโทษ แล้วประพฤติในสิ่งที่ถูกต้องนั้น

ความเห็นชอบตามหลักพระพุทธศาสนาในแนวทางต่อไปนี้

5.1 ไม่เชื่อถือในเรื่องของไสยศาสตร์ เวทย์มนต์คาถา หรือเครื่องรางของขลัง ว่าเป็นวิถีทางที่จะทำให้บรรลุความสำเร็จในชีวิต

5.2 เชื่อกฎแห่งกรรม คือ เชื่อว่าผลที่ต้องการจะสำเร็จได้ด้วยการกระทำที่ถูกต้องเหมาะสมของตนเอง

5.3 เชื่อผลของกรรม คือ เชื่อว่าทุกคนจะได้รับผลแห่งการกระทำทั้งที่ดีและชั่วของตน

5.4 การบำเพ็ญกุศลความดีต่าง ๆ เหนือกว่าจะทำได้ด้วยอุบายที่ดีว่าทำความดี เพราะเห็นแก่ความดี

5.5 เชื่อในความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าว่าพระองค์ตรัสรู้จริง ทรงเป็นผู้ประกอบด้วย

- พระปัญญาคุณ พระองค์มีพระปัญญา คือรู้แจ้งในสัจธรรม
- พระวิสุทธิคุณ พระองค์เป็นผู้บริสุทธิ์ สะอาด ปราศจากกิเลส
- พระกรุณาธิคุณ พระองค์ทรงมีพระมหากรุณาธิคุณ คือ ความสงสารหมู่สัตว์ที่อยู่ในความทุกข์ ปราบปรามจะช่วยให้พ้นทุกข์ จึงเสด็จไปเทศนาสั่งสอน ทรงเผยแผ่พระศาสนา ตั้งแต่ตรัสรู้ จนปรินิพพาน

5.6 มีภาวะเข้าใจในอริยสัจสี่ อันได้แก่ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาตามแนวของพุทธศาสนา
2. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพุทธวิธีสอน
3. เอกสารและทฤษฎีเกี่ยวกับปัญญา และทางแห่งปัญญาที่นำไปสู่ความเห็นชอบตามหลักพระพุทธศาสนา
4. เอกสารและทฤษฎีเกี่ยวกับวิธีสอนแบบปูลาวาลัสนา และวิธีสอนแบบไตรสิกขา
5. เอกสารเกี่ยวกับพุทธธรรม

เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาตามแนวของพุทธศาสนา

คำว่า การศึกษา ตามหลักของพระพุทธศาสนา หมายถึง กระบวนการเรียนรู้ความจริงระดับต่าง ๆ เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีในตัวผู้รู้เอง ในคนอื่น และในสิ่งแวดล้อม การศึกษาตามหลักพุทธศาสนาจึงประกอบด้วย 3 ขั้นตอนคือ

1. ปริยัติ หมายถึง การศึกษาเล่าเรียนเพื่อรู้ความจริงเกี่ยวกับเรื่องสำคัญ 4 เรื่อง คือ เรื่องของโลก และจักรวาล (ภพภูมิต่าง ๆ) เรื่องของชีวิต ว่าชีวิตคืออะไร เกิดขึ้นได้อย่างไร ประกอบด้วยอะไรบ้าง ต่างจากสัตว์อื่นอย่างไร เรื่องของเป้าหมายสูงสุดของชีวิต และเรื่องทางปฏิบัติไปสู่เป้าหมายสูงสุดนั้น

2. ปฏิบัติ หมายถึง การตัดกาย วาจา ใจ ของตนตามหลักการเท่าที่ได้ศึกษาแล้ว โดยให้ศีลจาร ไคแก่ การสร้างมรรค มีองค์ 8 ให้เกิดขึ้นในตนโดยย่อ ไคแก่ การตัดกาย วาจา ใจ ดัดจิตใจด้วยสมาธิ และปัญญา

3. ปฏิเวธ หมายถึง ความรู้ระดับสูงที่เกิดขึ้นจนเกิดการเปลี่ยนแปลงให้ดีขึ้นในตัวผู้รู้ (แสง จันเร้งาม 2526 : 1 - 2)

ความหมายดังกล่าวสอดคล้องกับคำกล่าวของท่านพุทธทาสภิกขุ ที่ว่า การศึกษา หรือ สิกข (สะ - อิชะ) นั้นเกิดจากวิธีการฝึกอบรม (Teach and Train) เป็นการฝึกอบรม ให้เห็นด้วยตนเอง และสิ่งที่สอนนั้นคือ ลักษณะนิสัย และจิตใจ (character and mine) ดังนั้นการศึกษาคตามแนวของพุทธธรรมจึงเป็นการเรียนทั้งทางด้านเนื้อหาความรู้ การฝึกปฏิบัติ และเข้าใจถึงผลของการปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบนั้น นำไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ มนุษย์ที่ สมบูรณ์จะต้องดำเนินชีวิตตามระบบธรรมะชีวิต คือ มีธรรมเป็นชีวิต ซึ่งจะนำไปสู่ความรอดชีวิต ปราศจากปัญหาทางกาย ทางจิต ปราศจากกิเลส และมัจฉาตัญญู เมื่อมนุษย์มีธรรมเป็นชีวิต ย่อมเชื่อได้ว่าการศึกษาจะประสบผลสำเร็จ (สุนน อมรวิวัฒน์ 2528 : 18 อ้างอิง มาจากพระเทพวิสุทธิเมธี 2527)

พระราชวรานูนี้ ให้ความเห็นเรื่องของการศึกษาว่า เป็นเรื่องของชีวิต และทำเพื่อ ประโยชน์แก่ชีวิตนั่นเอง ชีวิตที่มีจุดหมาย คือชีวิตที่มีการศึกษา ซึ่งย่อมจะมีสมรรถภาพ และ ประสิทธิภาพในการปรับตัว และสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมจนถึงขนาดที่สามารถปรับสิ่งแวดล้อมให้ เป็นประโยชน์ในตัวของมันเองได้ การศึกษาจึงเป็นกระบวนการที่จะทำให้ชีวิตหลุดพ้นจาก อำนาจครอบงำของสิ่งแวดล้อม และมีความเป็นใหญ่ในตนเองในการดำรงอยู่ และได้รับประโยชน์ จากการดำรงอยู่นั้น ภาวะเช่นนี้เรียกว่า อีสราภาพ (พระราชวรานูนี้ 2523 : 12 - 13) ซึ่งต้องผ่านการฝึกปฏิบัติที่แท้จริงในทุกวิถีทาง ดังนั้นการศึกษาก็เป็นกระบวนการของการเรียน การสอน และการฝึกฝนอบรม ซึ่งเน้นการปฏิบัติจนเกิดปัญญาคด้วยตนเอง เริ่มตั้งแต่การฝึกหัด กวบคุม กาย วาจา ใจ ให้ตั้งมั่นอยู่ในหลักของศีล สมาธิ จนถึงกับใช้ปัญญาให้เกิดความเห็นชอบ และการกระทำที่ชอบ เพื่อสามารถหลุดพ้นจากอกุศลกรรม ใ้พบอิสราภาพทั้งกาย และใจ ดำเนินชีวิตได้อย่างสงบสุข (สุนน อมรวิวัฒน์ 2528 : 19 - 27)

จึงสรุปได้ว่า ธรรมะในพุทธศาสนา หรือพุทธปรัชญา เป็นเรื่องของการศึกษาโดยตลอด และเน้นหลักการปฏิบัติตามหลัก ศีล สมาธิ ปัญญา ให้เป็นกระบวนการต่อเนื่องกันไปตลอดชีวิต การศึกษาปฏิบัติตามหลักพุทธปรัชญาเป็นเรื่องเฉพาะตัว แต่ละคนจะเริ่มตนได้จากพื้นฐานความ

สามารถของตนที่มีอยู่ เป็นอยู่ขณะนั้น และมีโอกาสก้าวต่อไปตามลำดับจนถึงขั้นสูงสุดได้ การศึกษาในพุทธปรัชญาเป็นการศึกษาเพื่อให้เข้าใจความจริง เข้าใจความหมายของชีวิต และดำรงชีวิตให้สอดคล้องสัมพันธ์กับความจริงนั้น พุทธปรัชญาได้นำหลักแห่งเหตุและผลไปวิเคราะห์และอธิบายความจริงแท้ และความเป็นไปของสิ่งทั้งหลายในโลกได้ชี้แนะให้ทราบว่า อะไรคือความเป็นเลิศ หรือความดีที่พึงปรารถนาในชีวิต และจะศึกษาปฏิบัติให้บังเกิดเป็นผลขึ้นได้อย่างไร พร้อมทั้งแสดงเหตุผลจูงใจให้เห็นชัดแจ้งว่า จุดหมายและวิธีการศึกษาที่กล่าวไว้นั้น สอดคล้องสัมพันธ์กับหลักความจริงอย่างไร เพื่อให้ผู้ศึกษาปฏิบัติได้เข้าใจหลักการและเหตุผลของการกระทำได้ โดยลักษณะนี้พุทธปรัชญาก็เป็นปรัชญาการศึกษาในตัวเองด้วย ตามแบบที่เรียกว่า Normative philosophy of education ซึ่ง แฝรง คีนา อธิบายว่า ประกอบด้วย (รักนา ต้นบุญเต็ก 2523 : 118 - 119 อ้างอิงมาจาก Frankena. 1965 : 8)

1. ลักษณะเลิศที่พึงปรารถนา หรือที่จะปลูกฝังให้เกิดขึ้น
2. หลักการและเหตุผลที่ทำให้เห็นว่า คุณลักษณะเหล่านั้นน่าปรารถนา
3. วิธี หรือกระบวนการที่จะปลูกฝังให้เกิดเป็นผลขึ้นมา

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพุทธวิธีสอน

หลังจากที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ จนกระทั่งเสด็จดับขันธปรินิพพาน รวมเวลา 45 ปี ทรงสามารถเผยแผ่คำสั่งสอนพระพุทธานุญาตออกไปได้อย่างกว้างขวางถึงเจ็ดแคว้น (พระสาสนโสภณ 2515 : 8) ถ้าหากเราลองนึกถึงภาพการเผยแผ่พระพุทธานุญาตในชมพูทวีปสมัยพุทธกาล พระธรรมที่ไพเราะรุ่งเรืองด้วยพระองค์เองนั้นเป็นหลักเป็นปรัชญา เป็นแก่นสารอันลึกซึ้งยิ่ง เหตุไฉนพระองค์จึงทรงสามารถเทศนาสั่งสอนให้คนทุกชนชั้นวรรณะ คนนอกศาสนา นักบวชอื่น ๆ ไกลละจากทิวทัศน์พวงของชน เห็นมาเลื่อมใส เข้าใจและปฏิบัติธรรมของศาสนาพุทธอย่างสิ้นเชิง พุทธวิธีสอนจึงเป็นเรื่องที่ครูในปัจจุบันน่าจะได้นำมาศึกษา (สุมน อมรวิวัฒน์ 2513 : 13)

วคิน อินทสระ ได้ให้ความหมายของพุทธวิธีสอนว่า หมายถึง วิธีการที่พระพุทธเจ้าทรงสอนพุทธบริษัท คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา หรือบุคคลทั่วไป ซึ่งจุดมุ่งหมายในการสอนของพระพุทธเจ้ามี 3 อย่างคือ

1. ทรงสอนเพื่อให้ผู้รู้จริง เห็นแจ้งในสิ่งที่ควรควรเห็น
2. ทรงสอนเพื่อให้ผู้ฟังตรงตามแล้ว เห็นจริงได้ด้วยตนเอง
3. ทรงสอนเพื่อให้ผู้ใดรับผลการปฏิบัติตามสมควร ทรงแสดงธรรมมีคุณเป็นอัครรรยสามารถปลูกฝังผู้ปฏิบัติตามให้ได้รับผลตามสมควรแก่กำลังแห่งการปฏิบัติของตน (วคิน อินทสระ 2526 : 15 - 21)

แสง จันทรงาม กล่าวว่า พระพุทธเจ้าทรงใช้วิธีสอนคน 3 วิธีด้วยกัน แต่ละวิธีเรียกว่า ปาฏิหาริย์ แปลว่า สิ่งน่าอัศจรรย์ หมายความว่า มีผลสำเร็จอย่างน่าอัศจรรย์เพราะสามารถทำให้คนเกิดความรู้ถึงขั้นวิชฌญาณได้ และมีการเปลี่ยนแปลงได้ถึงขั้นเป็นพระอรหันต์ วิธีสอนทั้ง 3 นั้น คือ

1. อิทธิปาฏิหาริย์ การสอนโดยใช้ความสามารถพิเศษเฉพาะตัวแบบฤทธิ์เดชปาฏิหาริย์
2. อาเทศนาปาฏิหาริย์ การสอนโดยดัดใจ ด้วยการใช้คำพูดสั้น ๆ หรือทำอะไรบางอย่าง

3. อนุสาสนีปาฏิหาริย์ การสอนแบบบรรยาย สันทนา ถาม - ตอบปัญหา ซึ่งเป็น การแสดงธรรมแบบธรรมดา ไม่ต้องใช้ฤทธิ์เดช หรือการดัดใจเข้าช่วยแต่อย่างใด พระพุทธเจ้าทรงใช้วิธีนี้มากที่สุด และได้ผลดีที่สุด ดร.ดร.เก นักการศึกษาชาวลังกา กล่าวถึงพระพุทธเจ้าไว้ว่า "พระพุทธเจ้าทรงเชื่อมั่นในคำพูดที่เปล่งออกมาว่าสามารถ ทำให้คนเกิดความรู้ถึงขั้นเปลี่ยนวิถีชีวิตได้ ขอรับคำนิยามใหม่ได้ แสงหาเป้าหมายได้ในยุคที่ศาสนาเจ้าลัทธิทั้งหลายหันไปใช้ฤทธิ์เดชปาฏิหาริย์ดึงดูดคนมาเป็นสาวก พระพุทธเจ้าทรงยึดปาฏิหาริย์เพียงอย่างเดียว นั่นคือ ปาฏิหาริย์แห่งการสั่งสอน (อนุสาสนีปาฏิหาริย์)" (แสง จันทรงาม 2526 : 32-57)

ขอความดังกล่าวดอกลองกับที่วทีน อินทสระ ใ้สรุปไว้ว่า บรรดาปาฏิหาริย์ทั้ง 3 นั้น พระพุทธองค์ทรงสรรเสริญอนุสาสนีปาฏิหาริย์ ว่าดีที่สุด ประณีตที่สุด และเป็นประโยชน์ที่สุด (วทีน อินทสระ 2524 : 18)

สมบุรณ จางจิต ไ้บรรยายถึงหลักการสอนตามสูตรวิธีว่าจะต้องดำเนินการ เป็น ขั้นตอนไปตามลำดับดังที่พระพุทธเจ้าทรงปฏิบัติคือ

1. พระพุทธเจ้าทรงมีความรู้ ความเข้าใจอย่างแท้จริงในเรื่องที่จะสอน
2. สิ่งที่จะสอนนั้น เป็นสิ่งที่จริง และมีประโยชน์แก่ผู้เรียน
3. พระพุทธเจ้าทรงมีเมตตา และมีพระกรุณาธิคุณเป็นที่ตั้ง ไม่หวังผลประโยชน์

ตอบแทนใด ๆ

4. สิ่งที่ทรงสอนนั้นพระองค์ประพฤติปฏิบัติได้
5. พระองค์ทรงมีบุคลิกลักษณะที่ทำให้เกิดความรู้สึกศรัทธาเลื่อมใส

วิธีสอนของพระพุทธเจ้าแบ่งออกเป็น 4 วิธีคือ

1. ทรงสอนตามความสนใจของผู้เรียน
2. ทรงสอนตามลำดับความลึกซึ้งจากง่ายไปหายาก
3. ทรงสอนโดยใช้วิธีอุปมาอุปไมย เปรียบเทียบให้เห็นจริง
4. ทรงใช้วิธีตอบปัญหาแบบต่าง ๆ (สมบุรณ จางจิต และคณะ 2513 : 239 -

242)

สุธีรังต์ พงศ์ไพบูลย์ มีความเห็นว่า วิธีสอนของพระพุทธเจ้ามีราก ทั้งนี้โดยคำนึงถึงผู้เรียนเป็นสำคัญ วิธีสอนทั้งปวงที่กล่าวไว้ในหลักการสอนของวิชาศึกษาศาสตร์ในปัจจุบันนี้ ล้วนมีมาแล้วในพุทธศาสนาทั้งสิ้น ดังนี้คือ

1. วิธีสอนโดยใช้ระดับภาษาจากง่ายไปยาก ๆ กัน ตามระดับปัญญาของผู้เรียน
2. วิธีสอนตามลำดับเนื้อหาจากง่ายไปยาก
3. วิธีสอนโดยเริ่มจากปัญหาที่ผู้เรียนกำลังสนใจ
4. วิธีสอนโดยทดสอบเพื่อวัดคุณสมบัติปัญญาของผู้เรียนก่อนสอน (สุธีรังต์ พงศ์ไพบูลย์

2518 : 129 - 132)

ประสาร ทองภักดี ได้กล่าวถึงกลวิธีการสอนตามแนวพุทธศาสตร์ อาจแยกได้ 8 วิธี คือ รู้จักบุคคลที่จะสอน สอนโดยเลือกเรื่องสอนให้เหมาะกับบุคคล สอนจากรูปธรรม ไปหานามธรรม สอนจากสิ่งที่เห็นได้ง่ายไปหาสิ่งที่เห็นได้ยาก สอนจากสิ่งที่รู้อยู่แล้วไปยังสิ่งที่ยังไม่รู้ สอนโดยการเปรียบเทียบอุปมาอุปไมย ส่วนกวีของอุปกรณ์การสอน และสอนโดยการทำตัวอย่างใหญ่ (ประสาร ทองภักดี 2526 : 61)

นอกจากนี้ สิทธิ บุตรอินทร์ ได้เน้นเรื่องวิธีสอนของพระพุทธเจ้าแตกต่างกันไปเป็นกรณีพิเศษอีกกรณีหนึ่งคือ กล่าวว่า ทรงโปรดที่จะใช้ภาษาสามัญประจำถิ่นเป็นภาษาในการสอน ไม่โปรดที่จะให้มีการแปลคำสอนของพระองค์เป็นภาษาชั้นสูง และยังได้สรุปวิธีสอนที่สำคัญของพระพุทธเจ้าไว้ 5 วิธีด้วยกันคือ

1. สอนที่ละน้อยให้เหมาะสมกับอัธยาศัยของผู้เรียน
2. สอนโดยการปรับเนื้อหาที่สอนให้เข้ากับสถานการณ์
3. สอนโดยอธิบายยกตัวอย่างประกอบ
4. สอนโดยการให้ผู้เรียนวิเคราะห์แล้วอภิปรายโต้แย้งกัน
5. สอนโดยการให้ทดลองถามหลักอริยสัจ หรือกาลามสูตร (Siddhi Butr-

Indr. 1979 . 199 - 205)

มีนักการศึกษาไทยหลายท่านได้เปรียบเทียบให้เห็นว่า วิธีสอนของพระพุทธเจ้านั้น หากเปรียบเทียบกับหลักการศึกษาดังตะวันตก หรือหลักการศึกษายุคใหม่ในปัจจุบันนี้แล้ว จะมีส่วนคล้ายคลึงกันอยู่อย่างมาก ซึ่ง กิติมา ปรีดีถิลก มีความเห็นว่า วิธีการศึกษาหรือวิธีการสอนทางพุทธศาสนา ถือเอาวิธีการสอนให้คิดเป็นมาใช้นั่นเอง เป็นวิธีการสอนที่คล้ายกับของทางตะวันตก ซึ่งมียุหลายวิธี เช่น การสอนให้คิดแบบวิทยาศาสตร์ การสอนแบบอุปนัย (Inductive method) เป็นต้น (กิติมา ปรีดีถิลก 2520 : 127)

ข้อเสนอนี้สอดคล้องกับความคิดของศาสตราจารย์ สาโรช บัวศรี ที่ได้ชี้ให้เห็นความเหมือนกันของกระบวนการสอนแบบแก้ปัญหา การรูปแบบของทางตะวันตก

กับวิธีสอนแบบอริยสัจ 4 ของพระพุทธเจ้า และยังสรุปไว้ด้วยว่า ของใหม่ ๆ ที่นำมาใช้ในการศึกษาแผนใหม่ นั้น เมื่อเวลาลองเปรียบเทียบกับพุทธศาสนาแล้วจะเห็นว่าไม่มีอะไรใหม่เลย อาจใหม่ในตะวันตก แต่ในตะวันออกเรามีอยู่แล้วทั้งสิ้น เพียงแต่ไม่นำมาใช้ในวงการศึกษานั้น (สาโรช บัวศรี 2513 : 32 - 33)

ชาลเมอร์ส ได้เสนอความคิดเป็นข้อสรุปเกี่ยวกับวิธีสอนของพระพุทธเจ้าว่า วิธีสอนเป็นเรื่องสำคัญ และยิ่งสำคัญมากขึ้นถ้าใครที่มีความสามารถเป็นผู้นำไปใช้ พระพุทธเจ้าผู้เป็นพระบรมครูเป็นผู้มีวิธีสอนที่ดีมากพระองค์หนึ่ง เพราะพระองค์เชื่อว่าคนทุกคนสามารถจะเกิดการเรียนรู้ที่ใด ถ้าครูเลือกสอนด้วยวิธีการที่เหมาะสม นอกจากนั้นสิ่งแวดล้อมในการเรียนก็เป็นเรื่องสำคัญ ครูควรสร้างสิ่งแวดล้อมที่เต็มไปด้วยความรัก และความหวังดีให้เกิดขึ้นด้วยหลักของเมตตา ด้วยวิธีเหล่านี้พระพุทธเจ้าตรัสว่า แม้แต่คนที่หยาบซำก็สามารถจะพัฒนาจนมีศีลธรรม มีความสงบระงับ และบรรลุความเป็นอิสระทางใจได้ หากเขาได้ครูที่รู้จักใช้วิธีสอนที่ดีเหมือนวิธีสอนของพระพุทธเจ้า (Chalmers. 1960 : 271)

เพราะฉะนั้นจะเห็นได้ว่า การที่พระพุทธองค์สามารถเผยแผ่พุทธศาสนาในสมัยพุทธกาลได้อย่างเป็นผลดีนั้น นอกจากจะขึ้นอยู่กับความสมบูรณ์ของเนื้อหาในพุทธศาสนาเอง และความสามารถที่พระพุทธองค์เป็นผู้ปฏิบัติได้ในสิ่งซึ่งพระพุทธองค์ทรงสอนแล้ว ก็ยังขึ้นอยู่กับปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งคือ การมีวิธีสอนที่ดีและใช้ได้อย่างเหมาะสมอันมีผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางพฤติกรรม และเจตคติที่ดีขึ้นของผู้เรียน ซึ่งแน่นอนว่าจะต้องส่งผลถึงสังคมโดยรวมด้วย ความสำคัญข้อนี้แม้พระพุทธองค์เองก็ทรงยกย่องว่าการสั่งสอนที่ดีนั้นเป็นปาฏิหาริย์อย่างหนึ่งที่เกี่ยว คือ เป็นอนุศาสน์ปาฏิหาริย์ (สุชีพ ปุณฺณโกภพ 2511 : 43)

ปัจจุบันนี้มิ้นกวีชาการหลายท่านสนับสนุนให้ยึดถือพุทธศาสนาเป็นแนวทางในการจัดการศึกษา (กิตติมา ปรีดีคิลก 2520 : 120 - 121) ซึ่งสามารถสรุปวิธีสอนตามแนวพุทธวิธีได้ดังนี้

1. วิธีสอนแบบบรรยายอุปมาอุปไมย
2. วิธีสอนแบบไตรสิกขา
3. วิธีสอนแบบธรรมสากัจฉา
4. วิธีสอนแบบปจฉาวิชันา
5. วิธีสอนตามขั้นทั้ง 4 ของอริยสัจ
6. วิธีสอนแบบเบญจขันธ์
7. วิธีสอนแบบสืบสวนสอบสวนตามแนวพุทธศาสตร์

งานวิจัยในประเทศ เกี่ยวกับพุทธวิธีสอน

ประสิทธิ์ พรหมเสนา ได้ศึกษาการนำวิธีสอนสมัยพุทธกาลมาใช้สอนจริยธรรมในระดับประถมศึกษาปีที่ 6 ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนที่เรียนจากวิธีสอนประยุกต์จากวิธีสอนสมัยพุทธกาล ซึ่งได้แก่วิธีสอนแบบบรรยายอุปมาอุปไมย แบบธรรมสากัจฉา แบบปจฉาวิชันา แบบไตรสิกขา มีการเรียนรู้โดยจะเน้นมีขัณขิมเลขคณิต คะแนนสอบหลังการสอนสูงกว่าก่อนสอนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ด้านการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของนักเรียนทั้งสองกลุ่มตามความถี่เห็นของครูแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

(ประสิทธิ์ พรหมเสนา 2523 : ง - ฉ)

คุณฐิติ สัตถวรารักษ์ ได้ศึกษาการเปรียบเทียบวิธีสอนแบบไตรสิกขา และธรรมสากัจฉา ในการสอนเบญจศีลและธรรมาสน์ธรรมในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ผลการวิจัยพบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนที่เรียนจากวิธีสอนแบบธรรมสากัจฉา สูงกว่ากลุ่มที่เรียนจากวิธีสอนแบบไตรสิกขา ส่วนการใช้หลักธรรมในการแก้ปัญหาเชิงจริยธรรมนั้น นักเรียนที่เรียนจากวิธีสอนแบบไตรสิกขา มีคะแนนเฉลี่ยสูงกว่านักเรียนที่เรียนจากวิธีสอนแบบธรรมสากัจฉา อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 (คุณฐิติ สัตถวรารักษ์ 2524 : 67 - 68)

วีระพงษ์ ภูมณี ได้ทำการศึกษาผลของการสอนด้วยวิธีสอนตามขั้นทั้งสี่ของอริยสัจ และวิธีสอนตามภูมิภาวการสอนของหน่วยฝึกงานนิเทศก์ กรมสามัญศึกษา ในการสอนจริยธรรม

กับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ผลการวิจัยพบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในเรื่องจริยธรรม ทั้งสองกลุ่ม ภายหลังจากทดลองสูงกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 แต่ระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ทศนคติทอวิธีสอน ของกลุ่มทดลองกับกลุ่มควบคุมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และที่ศนคติทอ วิธีสอนของกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมหลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญ ทางสถิติที่ระดับ .01

นพดล เจนอักษร ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องการศึกษาวิธีสอนของพระพุทธเจ้า 7 วิธี และเทคนิคการสอน 10 วิธี การดำเนินการมี 2 ขั้นตอนต่อเนื่องกันคือ

ตอนที่ 1 การวิจัยเอกสาร

ตอนที่ 2 ใช้เทคนิคการวิจัยแบบเดลฟาย โดยนำผลการวิจัยเอกสารในตอนที่ 1 ที่ ว่าด้วยวิธีสอนของพระพุทธเจ้ามาจัดกระทำ เป็นแบบสอบถาม แล้วนำไปสอบถามความเห็นจาก ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 12 ท่าน ๆ ละ 2 รอบ ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

1. วิธีสอนของพระพุทธเจ้า กลุ่มผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นด้วยกับวิธีสอนของพระพุทธเจ้า จากมากไปหาน้อยดังนี้คือ อันดับแรกคือวิธีสอนโดยการซักถามและสนทนาโต้ตอบ อันดับสองมี สี่วิธีคือ วิธีสอนโดยการบรรยาย วิธีสอนแบบแก้ปัญหา หรือวิธีสอนตามชั้นของอริยสัจ 4 วิธี สอนแบบสืบสวนสอบสวน และวิธีสอนแบบอุปนัย อันดับสามคือ วิธีสอนโดยการสาธิต และอันดับ สุกท้ายคือ วิธีสอนแบบอนุนัย

2. เทคนิคการสอนของพระพุทธเจ้า กลุ่มผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นด้วยกับเทคนิคการ สอนของพระพุทธเจ้าจากมากไปหาน้อยดังนี้คือ อันดับแรกได้แก่ การใช้วัสดุที่หาง่ายในภูมิประเทศ เป็นอุปกรณ์การสอน การยกตัวอย่างอุปมาอุปไมย และการตอบปัญหา อันดับที่สองได้แก่ การใช้ ภาพางาย ๆ และการตีความหมาย อันดับที่ได้แก่ การใช้ไหว้พระปฏิบัติภาวนาในการโต้ตอบ อันดับที่ได้แก่ การพูดคล้องใจ และการใช้วาจาจากกลาวตักเตือน อันดับที่ได้แก่ การให้กำลังใจกับ ความ และอันดับสุดท้ายได้แก่ การใช้อารมณ์ขัน (นพดล เจนอักษร 2526 : 82 - 86)

สิวพร เสนีย์วงศ์ ณ อยุธยา ได้ศึกษาเปรียบเทียบความสามารถในการคิดแก้ปัญหา และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาสังคมศึกษา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โดยวิธีสอนตามขั้นทั้งสี่ของ อริยสัจ กับการสอนตามภูมิ่อครู สรุปได้ว่า ความสามารถในการคิดแก้ปัญหาของทั้งสองกลุ่ม ภายหลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลอง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 แต่ระหว่าง กลุ่มทดลองกับกลุ่มควบคุมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 (สิวพร เสนีย์วงศ์ ณ อยุธยา 2529 : 68)

งานวิจัยในต่างประเทศ เกี่ยวกับพุทธวิธีสอน

การวิจัยในต่างประเทศเกี่ยวกับหลักธรรม เกี่ยวกับการสอนและการเรียนรู้ และ วิธีสอนของพระพุทธเจ้า เป็นการวิจัยโดยนักการศึกษาไทยในประเทศสหรัฐอเมริกาเป็นส่วนใหญ่ กล่าวคือในพุทธศักราช 2510 อำนวย ทะสิงค์แก ได้ทำการวิจัยในระดับดุษฎีบัณฑิตที่มหาวิทยาลัย วอชิงตัน เรื่องการศึกษาเปรียบเทียบปรัชญาการศึกษาแบบจิตนิยมของอเมริกากับพุทธศาสนา เถรวาท (A Comparative Study of Educational Philosophies of American Idealism and Theravada Buddhism) โดยมีข้อเสนอถึงวิธีสอนของพระพุทธเจ้าว่า ตลอดระยะเวลา 45 ปี ของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าได้ทรงใช้วิธีสอนแบบ ต่าง ๆ เพื่อพัฒนาและปลูกฝังแนวความคิดใหม่ และหักล้างแนวความเชื่อเดิม อาทิเช่น การใช้คำพูดสั่งสอนให้เหมาะสมกับระดับของผู้ฟัง การอภิปราย การบรรยาย การพรรณนา การ ถกเถียง การโต้แย้ง เป็นต้น การสอนนั้นจะต้องตรงกับทศนใจของผู้เรียน สอดคล้อง กับความสามารถในการรับฟังของผู้เรียน และเกี่ยวข้องกับชีวิตจริงของผู้เรียน รูปแบบวิธีสอนของ พระพุทธเจ้าที่ผู้วิจัยเห็นเป็นพิเศษอีกประการหนึ่งก็คือ หลังจากที่บรรยายเสร็จสิ้นแล้ว ผู้เรียนจะ ต้องแบ่งออกเป็นกลุ่มย่อย เพื่ออภิปรายถกเถียงถึงปัญหาต่าง ๆ ที่ตนยังไม่เข้าใจ หรือสนใจเป็นพิเศษอีกด้วย ด้วยเหตุนี้จึงอาจจะกล่าวได้ว่า การศึกษาตามพุทธวิธีเป็นการศึกษาตามเอกลักษณ์ เ่นเอง (Amnuay Tapingkae. 1973 : 14 - 18)

ต่อมาเมื่อ พ.ศ. 2521 ศักดา ปรังคประทานพร เสนอวิทยานิพนธ์ระดับดุษฎีบัณฑิต ที่มหาวิทยาลัยบอสตัน เรื่องพุทธปรัชญาการศึกษา และความเกี่ยวข้องกับการศึกษาของไทย (A Buddhist Philosophy of Education : With Implications for Education in Thailand) โดยกล่าวถึงวิธีสอนของพระพุทธเจ้าว่า ในพระไตรปิฎกโดยเฉพาะอย่างยิ่ง พระสุตตันตปิฎก ที่ญิกาย มีเรื่องเกี่ยวกับ เทคนิควิธีสอนของพระพุทธเจ้า และพฤติกรรมตอบสนองของผู้เรียนมากมาย ซึ่งเมื่อนำมาเปรียบเทียบกับหลักวิชาศึกษาศาสตร์ในปัจจุบันนี้ก็สามารถพูดได้อย่างเต็มภาคภูมิว่า วิธีสอนของพระพุทธเจ้ายังทรงทันสมัย และใช้ได้อย่างเหมาะสม ในหลายสถานการณ์ด้วยกัน (Sakda Prangpatanpon. 1978 : 91 - 97)

เอกสารและทฤษฎีเกี่ยวกับปัญญาและทางแห่งปัญญาที่นำไปสู่ความเห็นชอบตามหลักพระพุทธศาสนา

ปัญญาตามความหมายในพระพุทธศาสนา มีความหมายกว้างและลึกมากกว่าคำธรรมดา พจนานุกรมพุทธศาสตร์ได้อธิบายความหมายของปัญญาว่า หมายถึง ความรอบรู้ ความรู้ทั่ว ความรู้อย่างลึกซึ้ง และความเข้าใจในสาระ สาเหตุ ปัจจัย ผล และสภาวะที่เป็นจริง ตลอดจนถึงความสามารถในการคิดอย่างแยบคายจนเกิดความกระจ่าง ประจักษ์จริง นำไปสู่การทำลายความเขลาอันปวง ผู้ที่มีปัญญาคือเป็นผู้ที่ดำเนินชีวิตไปตามทางที่สว่างสงบ และแก้ปัญหาของชีวิตได้ถูกต้องตามคลองธรรม (สุนน อมรวิวัฒน์ 2528 : 48)

สุชีพ ปุณฺณทตฺต ได้สรุปไว้ว่า ในพระพุทธศาสนานี้ปัญญาคืออยู่ในลำดับสูงสุดเสมอ เพราะถือว่าเป็นเครื่องมือขั้นสุดท้ายที่จะทำให้ประจักษ์แจ้งความจริง หรือได้รับผลสมบูรณ์ใด ๆ มีหลักฐานที่สนับสนุนปัญญาดังนี้

1. คนในโลกนี้ประกอบด้วยปัญญาย่อมมีความสุขได้ แม้ในทุกข์ทั้งหลาย (พระสุตตันตปิฎก เล่ม 26 หน้า 350)
2. กณฺเฑลาคคาวว ปญฺญาประเสริฐสุดดุจจวงจันทร์ ประเสริฐกว่าดาวทั้งหลาย ที่ล ศรีสงฆารมของกณฺตี ย่อมเป็นของดีคตามผู้มีปัญญา (คือ มีปัญญาแล้วความดีอื่น ๆ ก็ตามมา) (พระสุตตันตปิฎก เล่ม 27 หน้า 541)

3. ปราศรัยทั้งหลายกล่าวว่า ชีวิตของผู้เป็นอยู่ด้วยปัญญา เป็นชีวิตอันประเสริฐสุด (พระสุตตันตปิฎก เล่ม 5 หน้า 59)

4. เมื่อใจเห็นด้วยปัญญาว่าสังขารทั้งปวงไม่เที่ยงเป็นทุกข์ ธรรมทั้งปวงไม่ใช่ตน เมื่อเห็นขอมหายในทุกข์ นั้นเป็นทางแห่งความบริสุทธิ์ (พระสุตตันตปิฎก เล่ม 25 หน้า 51 - 52)

ฯลฯ

จากข้อความดังกล่าวขอมแสดงว่า ทางพระพุทธศาสนาถือว่า ปัญญาเป็นคุณธรรมสำคัญมาก เพราะช่วยเป็นแสงสว่างทางชีวิต ช่วยคุ้มครอง หรือปกครองตน และขอสำคัญช่วย โหฬนทุกข์ (สุชีพ ปุณฺณานุกาพ 2511 : 289 - 293)

พระราชมุนี ให้นิยามคำว่า ปัญญา และปัจจัยให้เกิดปัญญา ไว้ว่า ปัญญาแบ่งออกเป็น 3 ชนิดคือ

1. สุตมยปัญญา คือ ปัญญาที่เกิดแต่การฟัง การเล่าเรียน
2. จินตมยปัญญา คือ ปัญญาที่เกิดแต่การคิดพิจารณาเหตุผล
3. ทวณามยปัญญา คือ ปัญญาที่เกิดแต่การฝึกอบรม ลงมือปฏิบัติ

ปัจจัยให้เกิดปัญญามี 2 ทาง คือ

1. ปรัตยัสสะ คือ การรับฟังคำแนะนำสั่งสอน เล่าเรียนความรู้ สันทนาซักถาม จากผู้รู้ คือ กัลยาณมิตร

2. โยนิโสมนสิการ คือ กระทำใจให้แยบคาย มองสิ่งต่าง ๆ ด้วยความคิดพิจารณา สืบสาวหาเหตุแยกแยะสิ่งนั้น ๆ หรือปัญหานั้น ๆ ออกให้เห็นตามสภาวะ หรือตามความสัมพันธ์แห่ง เหตุปัจจัย เรียกว่า ใช้ความกตัญญู (พระราชมุนี 2518 : 66)

ในพระพุทธศาสนาจัดประเภทของปัญญาไว้หลายเรื่อง ซึ่ง สุชีพ ปุณฺณานุกาพ ได้สรุปไว้ดังนี้

ปัญหา 2 ไต่ถาม

1. โลกียปัญหา - ปัญหาล้วนโลกีย์ (วนอยู่ในโลก)
2. โลกุตตรปัญหา - ปัญหาล้วนโลกุตตระ (ข้ามพ้นจากโลก)

ปัญหา 3 ไต่ถาม

1. จินตางมปัญหา - ปัญหาเกิดจากการคิด
2. สุตางมปัญหา - ปัญหาเกิดจากการฟัง (หรือการศึกษา)
3. จวานามมปัญหา - ปัญหาเกิดจากการอบรม คือ ปฏิบัติ

ปัญหา 3 ไต่ถาม

1. อายโกศล - ฉลาดรู้ในความเจริญ
2. อุปายโกศล - ฉลาดรู้ในความเสื่อม
3. อูปายโกศล - ฉลาดรู้ในวิธีการ

ปัญหา 4 ไต่ถาม

1. ความรู้ในทุกข์
2. ความรู้ในเหตุให้ทุกข์เกิด
3. ความรู้ในความดับทุกข์
4. ความรู้ในข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์

ทางพระพุทธศาสนาไม่ถือว่าปัญหาที่มีติดตัวมา เช่น เชื้ออันไวไวหาพบ เป็นปัญหาล้วนสูงสุด แต่ถือว่าปัญหาที่เราทำให้เกิดขึ้นด้วยการคิด การศึกษา และการปฏิบัติจึงเป็นปัญหาล้วนสูงสุดที่สามารถช่วยเราพ้นทุกข์ได้ ทั้งนี้เพราะเชื้ออันไวไวหาพบเป็นของมีได้ไม่เหมือนกัน ส่วนปัญหาล้วนประเภทที่อบรมให้เกิดได้แก่ทุกคนมีสิทธิเล่าเรียน ศึกษาจนกว่า และปฏิบัติให้เกิดปัญญาได้ (สุชีพ ปุณฺณภาพ 2511 : 293 - 295) ซึ่งสอดคล้องกับพระราชวรมณี ซึ่งอธิบายว่ามีกิจกรรมอีกหลายอย่างที่ใช้ประกอบในกระบวนการก่อให้เกิดปัญญาคือ

- การฟัง ชักถาม สอนถาม (ส่วนะ และปริปัญญา)

- การสนทนา ถกเถียง อภิปราย (สากัจฉา)
- การสังเขตดู เผ่าดู ถูอย่างพิณิจ (ปัสสนะ หรือโอภาณ)
- การพิจารณาโดยแยกกาย (โยนิโสมนสิการ)
- การขังหาเหตุผล (ตูลนา)
- การไตร่ตรอง ตรวจสอบ ทดสอบ สอดสวน ทดลอง และเพ้น (วิมังสา

และวิจย)

- การเสกขุณ สักกัก ถ่าบอย คำให้มาก (อเสวนะ ภาวนา และพหุสิกรณ)

(สุมน อมรวิวัฒน์ 2528 : 50)

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาทางปัญญา เพราะพระพุทธเจ้าเป็นผู้ตรัสรู้ ปัญญาจึงเป็นข้อสำคัญ และปัญญาที่มุ่งหวัง คือ สัมมาทิฐิ ความเห็นชอบ ทราบเห็นตรงนี้เองซึ่งเมื่อเกิดขึ้นแล้วย่อมจะ ปสทะ คือ ความไม่หวั่นไหวในพระธรรม และเข้ามาสู่สัทธิธรรมนี้ ทุกคนย่อมมีความรู้ความเห็น ซึ่งเป็นตัวปัญญาที่ได้มาจากชาติกำเนิด จึงสามารถรู้ความจริงของสิ่งทั้งหลายได้ในชั้นธรรมคาสาญญ และเมื่อได้อบรมปัญญานั้นยิ่ง ๆ ขึ้นไปแล้ว ก็จะมีความรู้ยิ่ง ๆ ขึ้นไป ได้ความเห็นชอบ เห็นตรงยิ่ง ๆ ขึ้นไป (สมเด็จพระญาณสังวร 2528 : 1 - 2) ซึ่งสอดคล้องกับที่ แสง จันทรงาม กล่าวว่า การศึกษาตามหลักพุทธศาสนา คือกระบวนการเรียนรู้ เพื่อสร้างความรู้ระดับต่าง ๆ ให้เกิดขึ้น และรู้ดังจะต่าง ๆ เมื่อรู้แล้วจะได้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดี และสร้างสรรค์ในตัวเอง ในคนอื่น ในสังคม (แสง จันทรงาม 2526 : 124 - 125) ความรู้ทางพระพุทธศาสนามี 6 ระดับ คือ

1. ระดับวิญญาณ (Consciousness) การรับรู้อารมณ์ทั้ง 6 ทางอายตนะทั้ง 6
2. ระดับสัญญา (Perception) การจำคุณภาพ และรายละเอียดของอารมณ์ทั้ง 6 ได้
3. ระดับทิฐิ (Conception) การรู้ความจริงรวบยอด (Concept) ที่อยู่เบื้องหลังปรากฏการณ์ต่าง ๆ

4. ระดับอภิญญา (Extrasensory perception) การรับรู้อารมณ์ 6 และ
รายละเอียดของมันโดยธรรมโนทวารโดยตรง ไม่ต้องอาศัยอายตนะ 5

5. ระดับวิชชญาณ (Intuitive Insight) การรู้เห็นความจริงรวบยอด
อย่างแจ่มแจ้ง และโดยปัจจุบัน

6. ระดับโพธิญาณ (Supreme Enlightenment) หมายถึงการเห็นอริยสัจ 4
ครบอาการ 12 ด้วยวิชชญาณ จนเกิดการเปลี่ยนแปลงถึงขั้นกลายเป็นพระอรหันต์ 4

ควารรู้ระดับทิฐิ มีความสำคัญมากเพราะเมื่อคนมีทิฐิเกี่ยวกับสิ่งใดแล้ว ทิฐินั้นจะ
เป็นค่านำพฤติกรรมทั้งมวลของเขา ถ้าเขามีความเห็นถูกต้องทุกอย่างจะถูกต้อง ถ้ามีความเห็นผิด
พฤติกรรมของเขาจะผิดหมด เหตุนี้พระพุทธเจ้าจึงตรัสไว้ว่า

"ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บรรดาองค์ทั้ง 8 นั้น สังขมาทิฐิยอมเป็นประธาน ก็สังขมาทิฐิ
ยอมเป็นประธานอย่างไร คือเมื่อมีสังขมาทิฐิ สังขมาสังกับปะจึงจะพอเหมาะได้ เมื่อมีสังมา
สังกับปะ สังฆาวาจา จึงจะพอเหมาะ เมื่อมีสังฆาวาจา สังฆาภิมนตะจึงจะพอเหมาะได้..."

(แสง จันทรงาม 2526 : 9 - 10)

พระราชวรมณีได้เสนอไว้ในหนังสือพุทธธรรม ว่าการศึกษาที่แท้จริงเริ่มขึ้นเมื่อบุคคล
เกิดสังขมาทิฐิ กล่าวคือ บุคคลได้เริ่มใช้ปัญญาคิดจนสามารถมองเห็นสภาพของชีวิตที่มีความ
เปลี่ยนแปลง มีความทุกข์ มีปัญหาที่จะต้องแก้ไข มีสิ่งที่จะต้องยึดถือในตัวตน การมีความเห็น
ชอบเช่นนี้ ทำให้บุคคลมองเห็นสาเหตุของความทุกข์ เห็นความดับทุกข์ เห็นวิธีหรือวิถีทาง
ที่จะนำไปสู่ความดับทุกข์เหล่านั้น พระพุทธเจ้าทรงชี้ว่าสังขมาทิฐิเป็นตัวทำให้เกิดกุศลธรรม
ความโอบุญ ทำให้บุคคลมีความเชื่อถือ มีความเข้าใจ และความไม่นิยมตามนัยของเหตุผล
เป็นตัวชักจูง และกำหนดวิถีชีวิตให้บุคคลประกอบกรรมที่เกื้อกูลเป็นประโยชน์แก่ตนเองและ
สังคม (สุนน อรรถวิวัฒน์ 2528 : 40)

พุทธทาสภิกขุ กล่าวถึงอริยมรรคไว้มีใจความดังนี้

อริยมรรค มาจากคำว่า อริ (ข้าศึก) ยะ (ไปจาก) มรรค (ทาง) แปลรวมว่า ทางไปจากข้าศึก หรือทางไปจากความทุกข์ และมรรคมีองค์ 8 แบ่งเป็น 2 ระดับ คือ

1. โลกิยมรรค เป็นไปในทางที่จะสำเร็จประโยชน์ตามวิสัยโลก คือ อยู่ดี กินดี มีศีลธรรม

2. โลกุตตรมรรค เป็นไปเพื่อสำเร็จประโยชน์ที่เหนือวิสัยโลก อันหมายถึงการบรรลุธรรมนิพพาน

เมื่อเป็นดังนี้ มรรคทุกองค์ต้องแบ่งเป็น 2 ระดับ คือ โลกียะ และโลกุตตระ ดังนี้

1. สัมมาทิฐิ คือ ความเห็น ความเชื่อ ความเข้าใจถูกต้อง
- ที่เป็นโลกียะนั้น มีแนวอยู่ว่า เชื่อว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว เชื่อว่าอุดมของ
นิทานมารดา มี ฯลฯ

- ที่เป็นโลกุตตระ คือ รู้เรื่องอริยสัจ ปฏิจ্ঞสุมปบาท ไตรลักษณ์

2. สัมมาสังกัปป คือ ความดำริชอบ

- ที่เป็นโลกียะ คือ ความดำริไปตามเรื่องราวของโลกในทางที่ชอบ

- ที่เป็นโลกุตตระ คือ ดำริเพื่อหนี พาน

3. สัมมาวาจา

4. สัมมากัมมันโต

5. สัมมาอาชีโว

สามข้อนี้เป็นศีล มีหลักอย่างเดียวกัน สรรวาสักรัักษาศีลของบรรพาส เด็กก็มีศีลของเด็ก พระก็มีศีลของพระ ฯลฯ

6. สัมมาวาจาโม แปลว่า ความมากเพียรชอบ โดยหลักนั้น ท่านวางไว้ว่า พากเพียรที่จะไม่ทำให้ผิดใจชั่ว และมากเพียรที่จะละสิ่งที่ผิดที่ชั่วที่มีอยู่ก่อนนั้นเสีย อีกข้อหนึ่ง คือ พากเพียรที่จะทำให้หนัก ค้ำขึ้นมา แล้วก็พากเพียรรักษาสິงที่ถูกต้องอยู่แล้วนั้นให้ยังคงอยู่ และเจริญขึ้นไป

7. สัมมาสติ หมายถึง การที่จะทรงตัวอยู่ได้ ไม่มีอะไรมายั่วให้หลุมหลงไปตามใจ
เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ความไม่ประมาท

8. สัมมาสมาธิ ความตั้งใจมั่นชอบ คือ ความตั้งใจไว้นั้นคงให้ควรแก่การงาน
แน่วแน่มากการนึก การตัดสินใจ การพิจารณา เพื่อรู้อย่างตลอดปัญหาต่าง ๆ (พุทธทาสภิกขุ
2516 : 184 - 197)

วธัมมโณภิกขุ อธิบายมรรคมีองค์ 8 ไว้สอดคล้องกับพุทธทาสภิกขุ และขยายความ
ไว้ว่า

1. สัมมาทิฐิ คือความเห็นถูกต้องตามความเป็นจริง แยกเป็น 3 ระดับ ดังนี้
 - 1.1 สัมมาทิฐิขั้นต้น คือ เห็นถูกต้องในระดับพื้นฐาน ไม่ตกไปสู่
มิจฉาทิฐิอีก เป็นความเห็นในระดับที่ยังมีตัวตน แต่เป็นตัวตนที่ดี เช่นมีความเห็นว่า
 - สัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อนทุกข์ มีปัญหาอย่างเดียวกัน
 - รักสุขเกลียดทุกข์เหมือนกัน จึงไม่ทำร้ายคนอื่น
 ฯลฯ
 - 1.2 สัมมาทิฐิขั้นกลาง คือ เห็นภาวะทุกข์ที่เกิดขึ้นในจิตใจ เห็นความรู้สึก
ในเวลานั้นว่าเป็นอย่างไร เห็นภาวะที่ทุกข์ดับโดยธรรมชาติ เช่น รู้สึกถึงความสบายในขณะที่
ที่ตนเองมีจิตเมตตา กรุณาต่อผู้อื่น เห็นความสงบของจิตใจในขณะที่ควบคุมไว้ด้วยอำนาจของ
สมาธิ เห็นความเป็นอิสระเมื่อตนเองสามารถแก้ปัญหาเหล่านั้น ๆ ได้สำเร็จ ฯลฯ เห็นเหตุให้
เกิดทุกข์ เช่น เห็นว่า
 - ทุกข์เพราะไปสร้างความเกือกร้อนขึ้นมา
 - ทุกข์เพราะจิตไม่เป็นสมาธิ
 - ทุกข์เพราะความยึดถือด้วยตัณหา อุปาทาน ไม่ใช่เพราะคนอื่นทำเรา
 ฯลฯ

เห็นหนทางปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ คือการเจริญศีล สมาธิ ปัญญา ให้มากขึ้นตาม

ลำดับ

1.3 สัมมาทิฐิในขั้นสูง เป็นสัมมาทิฐิในขั้นที่เห็นกฎอันลึกซึ้งของธรรมชาติ ผู้ที่เห็นสัมมาทิฐิในขั้นนี้ จะไม่มีความยึดมั่นในสิ่งใด โดยความเป็นตัวตนของตน ให้ออกนอกแนวไปจากธรรมชาติ แต่จะปล่อยให้ความเห็นนั้นเป็นไปตามกฎธรรมชาติ จนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับธรรมชาติ

2. สังขาสังกับโป ทวาทำริชอบ ไตถะ

2.1 คำรือออกจากกาม

2.2 คำริในความไม่ประมาทปองร้าย

2.3 คำริในการไม่เบียดเบียนตน และผู้อื่น

3. สังฆาวาจา การเจรจาชอบ

4. สังฆากัมมันตะ การกระทำทางกายชอบ

5. สังฆาอาชีวะ การเลี้ยงชีพชอบ

6. สังฆาวายามะ ความเพียรชอบ

7. สังฆาสติ ความระลึกชอบ

8. สัมมาสมาธิ การทำจิตให้ตั้งมั่นอย่างถูกต้อง

โดยสรุปแล้ว มรรคมีองค์ 8 ก็คือ ไตรสิกขา โดย

สัมมาทิฐิ สังขาสังกับปะ เป็นปัญญาลึกซึ้ง และเป็นตัวปัญญา

สังฆาวาจา สังฆากัมมันตะ สังฆาอาชีวะ เป็นศีลสิกขา และเป็นตัวศีล

สังฆาวายามะ สังฆาสติ สัมมาสมาธิ เป็นจิตสิกขา และเป็นตัวสมาธิ

(พระวรคคิกี วรธัมโม 2523 : 122 - 133)

ธัมมานุสारी ได้อ้างอิงมาจากพระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ซึ่งมีกล่าวไว้ในพระสูตรมหาจิตตารีสกสูตร ดังนี้

อภิกขุทั้งหลาย ก็สัมมาทิฐิเป็นไฉน อภิกขุทั้งหลาย เรากล่าวสัมมาทิฐิเป็น 2 อย่าง คือ สัมมาทิฐิที่ยังเป็นสาสวะ เป็นส่วนแห่งบุญไหลผลแก่อื่นอย่างหนึ่ง สัมมาทิฐิของพระอริยะที่เป็นอนาสวะ เป็นโลกุตระ เป็นองค์แห่งมรรคอย่างหนึ่ง ฯ

กฏกริยาทั้งหลาย สัมมาทิฐิที่ยังเป็นสาสวะ เป็นส่วนแห่งบุญให้ผลแก่ชั้นนี้เป็นไฉน
คือ ความเห็นดังนี้ว่า ทานที่ให้แล้วมีผล ยัญที่บูชาแล้วมีผล สังเวทที่บวงสรวงแล้วมีผล
ผลวิบากแห่งกรรมที่ทำความชั่วแล้วมีอยู่ โลกนี้มี โลกหน้ามี มาดามี บิคามิ สัตว์ที่เป็นอุปาทิกะมี
สมณพราหมณ์ทั้งหลายผู้ดำเนินชอบ ปฏิบัติชอบ ซึ่งประกาศโลกนี้ โลกหน้าให้แจ่มแจ้ง เพราะรู้อย่าง
ควยตนเองในโลกนี้ มีอยู่ นี่สัมมาทิฐิที่ยังเป็นสาสวะ เป็นส่วนแห่งบุญให้ผลแก่ชั้นนี้ ฯ

กฏกริยาทั้งหลาย ก็สัมมาทิฐิของพระอริยที่เป็นอนาสวะ เป็นโลกุตระ เป็นองค์มรรค
เป็นไฉน กฏกริยาทั้งหลาย ปัญญา ปัญฺธุลหริย์ ปัญญาละ อัมมวิจยสัมโพชฌงค์ ความเห็นชอบ
องค์แห่งมรรคของภิกษุผู้มีจิตไกลซาตึก มีจิตหาอาสวะมิได้ พรั่งพร้อมด้วยอริยมรรค เจริญ
อริยมรรคนี้แล สัมมาทิฐิของพระอริยที่เป็นอนาสวะ เป็นโลกุตระ เป็นองค์มรรค ฯ

สำหรับสัมมาทิฐิอย่างแรกก็คือ "สิ่งที่เป็นจริงที่ยังไม่อาจรู้เห็นได้ด้วยตนเอง" แต่
ถ้าเชื่อถือไว้วางยศสัทธาก็จะเป็นส่วนแห่งบุญ ให้ผลแก่ชั้นนี้ ก็เป็นผู้ประพฤติดี มีศีลธรรม จึง
เป็นผู้เว้นแล้วจากโทษอันอาจเกิดจาก กายทุจริต วาจทุจริต มโนทุจริต ส่วนสัมมาทิฐิอย่าง
หลังนั้นก็คือ ความเชื่อในอริยสัจธรรม อย่างไรก็ตามสัมมาทิฐิทั้งสองอย่างนี้ก็ยังมี ความ
สำคัญเกี่ยวเนื่องกันอย่างแยกไม่ออก กล่าวคือ เมื่อจะพูดกันถึงเรื่องเหตุให้เกิดทุกข์ และความ
ดับทุกข์ ก็จะต้องอธิบายถึงต้นเหตุว่าเกิดขึ้นได้อย่างไร และจะดับไปได้อย่างไร เมื่อเกิดดับหน้า
ต่อไป ตัดทอนนี้จะเป็นเหตุปัจจัยให้เกิดภพใหม่ชาติใหม่ ทุกข์ใหม่ต่อไปอีก ซึ่งก็จำเป็นจะต้อง
อาศัยสัมมาทิฐิอย่างแรกอย่างหลักเลียงไม่ไ้ (ธัมมานุสारी 2526 : 61 - 64)

จะเห็นได้ว่า สัมมาทิฐิ เป็นจุดเริ่มต้น หรือเป็นจวนำในการดำเนินตามทางแห่ง
มัชฌิมาปฏิปทา และเป็นตัวยืนที่รับบาททอดอุคคเวลาทุกชั้นตอนของการปฏิบัติ และขณะเดียวกัน
สัมมาทิฐิเองก็ได้รับความอุดหนุนจากองค์มรรคข้ออื่นด้วย สัมมาทิฐิในลำดับหรือชั้นตอนต่าง ๆ
ของการปฏิบัติที่มีความแตกต่างกันโดยคุณภาพตามลำดับหรือตามชั้นตอนนั้น ๆ (พระราชมุนี
2526 : 130 - 131)

การเสริมสร้างความรู้เกี่ยวกับทฤษฎี จนเกิดเป็นสัมมาทฤษฎีนั้น แสง จันทร์งาม ได้ อธิบายไว้ว่า สามารถสร้างด้วยการจัดการหลักเหตุผล ในลักษณะวิเคราะห์ และสังเคราะห์ (แสง จันทร์งาม 2526 : 127) และมีองค์ประกอบ 5 อย่าง ที่คอยหนุนให้บุคคลเกิด สัมมาทฤษฎี คือ

1. คีล - ความประหลาดใจ
2. สุตะ - ความรู้จากการสัทธ เล่าเรียน อ่านตำรา ฟังแนะนำ คำสั่งสอน
3. สากัจฉา - การสนทนา ถกเถียง อภิปราย แลกเปลี่ยนความเห็น สอบค้นความรู้
4. สมณะ - การทำใจให้สงบ ไม่ฟุ้งซ่าน วุ่นวายใจ
5. วิปัสสนา - การใช้ปัญญาพิจารณาเห็นสิ่งต่าง ๆ ตามสภาวะที่เป็นจริง (สุนน อมรวิวัฒน์ 2528 : 40)

มีข้อความในพระไตรปิฎกแสดงหลักการสร้างเสริมสัมมาทฤษฎี ไว้ดังนี้

ถาม : "ท่านผู้มีอายุ ปัจจัยให้สัมมาทฤษฎีเกิดขึ้นมีกี่อย่าง"

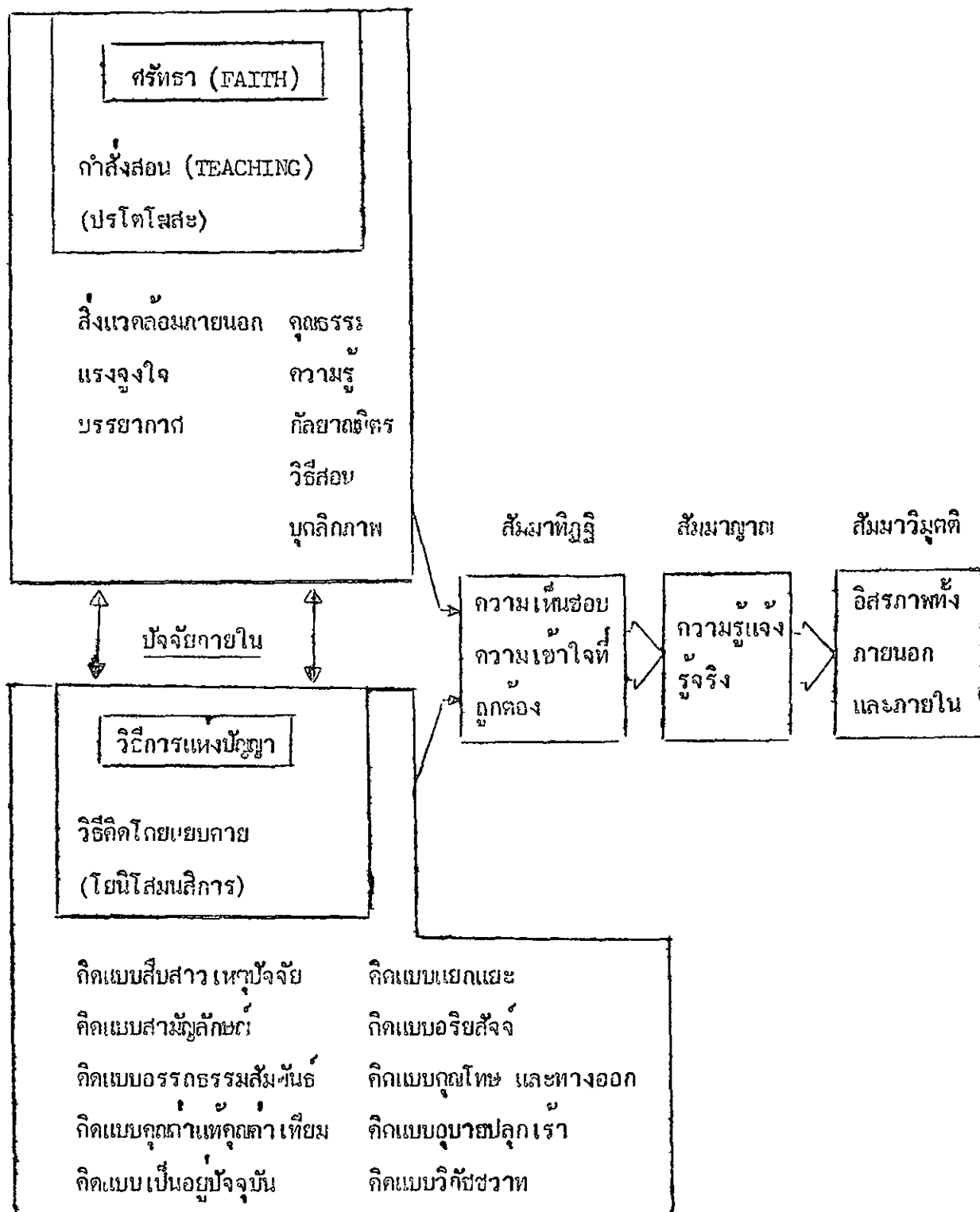
ตอบ : "ปัจจัยให้เกิดสัมมาทฤษฎีเกิดขึ้นมี 2 อย่างคือ ปรัตโยสสะ และ โยนิโสมนสิการ"

การเสริมสร้างสัมมาทฤษฎีด้วยปัจจัยที่ 1 (ปรัตโยสสะ) ก็คือ วิธีการที่เริ่มต้นด้วยศรัทธา และอาศัยศรัทธาเป็นสำคัญ เมื่อนำมาใช้ปฏิบัติในระบบการศึกษาอบรมจึงต้องพิจารณาที่จะให้ได้รับการแนะนำ ชักจูง สั่งสอนอบรมที่ใดละดีที่สุด ก็ต้องมีผู้สั่งสอนอบรมที่เพียบพร้อมด้วยคุณสมบัติ มีความสามารถ และใช้วิธีการอบรมสั่งสอนที่ไพบูลย์ ดังนั้นในระบบการศึกษามรรค จึงจำทำให้ได้ ปรัตโยสสะที่มุ่งหมายด้วยหลักที่เรียกว่า กัลยาณมิตร ส่วนปัจจัยอย่างที่ 2 (โยนิโสมนสิการ) เป็นตัวหลักการใช้ปัญญา ซึ่งจะต้องพิจารณาว่าควรใช้ความคิดให้ถูกต้องอย่างไร เมื่อนำปัจจัยทั้งสองมาประกอบกัน นับว่า กัลยาณมิตร เป็นองค์ประกอบภายนอก และโยนิโสมนสิการ เป็น องค์ประกอบภายใน (พระราชมุนี 2526 : 153)

จากหลักการดังกล่าวมีความสอดคล้องกับระบบการสอนตามแนวพุทธวิธีที่ สุนน อมรวิวัฒน์ ได้เสนอเป็นแผนภาพไว้ดังนี้

ระบบการสอนศีลธรรมตามแนวพุทธวิธี (สุนน อมรวิวัฒน์ 2528 : 60)

ปัจจัยภายนอก

ในหนังสือพุทธธรรมของพระราชมุนี (พระราชมุนี 2525 : 621) ได้อธิบาย
ปัจจัยการเสริมสร้างสัมมาทิฐิ โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. ปรีโถโสสะ = เสียงจากผู้อื่น การกระตุ้นชักจูงจากภายนอก เช่น การสั่งสอน
แนะนำ การถ่ายทอด การโฆษณา คำบอกเล่า ขาวสาร ข้อเขียน คำชี้แจง อธิบาย
การเรียนรู้จากผู้อื่น ในคัมภีร์เขาเงาะส่วนที่ถึงมาถูกต้องเฉพาะอย่างยิ่งการรับฟังธรรม
ความรู้ หรือคำแนะนำจากบุคคลที่เป็นกัลยาณมิตร

2. โยนิโสมนสิการ = การทำใจโดยแยบคาย = การใช้ความถูกต้องวิธี ความรู้จักคิด
คิดเป็น หรือคิดอย่างมีระเบียบ หมายถึงการรู้จักมอง รู้จักพิจารณาสิ่งทั้งหลายโดยของตามสิ่ง
นั้น ๆ มันเป็นของมัน และโดยวิธีศึกษาเหตุผล สืบกันถึงต้นเง้า สืบสาวให้ตลอดสาย แยกแยะสิ่ง
นั้น ๆ หรือปัญหานั้น ๆ ออกให้เห็นตามสภาวะ และตามความสัมพันธ์สืบทอดแห่งเหตุปัจจัย โดย
ไม่เอาความรู้สึกด้วยตัวหา อุปทานของตนเข้าจับ

วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการเท่าที่พบในบาลีพอประมวลได้ 10 วิธีดังนี้

1. วิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย คือพิจารณาปรากฏการณ์ที่เป็นผลให้รู้จักสภาวะที่เป็น
จริง หรือพิจารณาปัญหา หนทางแก้ไข ด้วยการค้นหาสาเหตุและปัจจัยต่าง ๆ ที่สัมพันธ์ส่งผลสืบ
ทอดกันมา

2. วิธีคิดแบบแยกแยะส่วนประกอบ หรือกระจายเนื้อหา เป็นการคิดที่มุ่งให้มอง และ
พิจารณาสิ่งทั้งหลาย ตามสภาวะของมันเองอีกแบบหนึ่งในทางธรรม มักใช้พิจารณาเพื่อให้เห็น
ความไม่มีแก่นสาร หรือความไม่เป็นตัว เป็นคนที่แท้จริงของสิ่งทั้งปวง

3. วิธีคิดแบบสามัญญลักษณ์ หรือวิธีคิดแบบรู้เท่าทันธรรมดา คือมองอย่างรู้เท่าทันความ
เป็นไปของสิ่งทั้งหลาย

4. วิธีคิดแบบอริยสัจ หรือคิดแบบแก้ปัญหา

5. วิธีคิดแบบบรรพตรธรรมสัมพันธ์ หรือคิดตามหลักการ และความมุ่งหมาย คือพิจารณา
ให้เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างธรรมกับบรรพ หรือหลักการกับความมุ่งหมาย

6. วิธีคิดแบบคงที่โทษ และทางออก เป็นการมองสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริงซึ่งเน้นการยอมรับความจริงตามที่สิ่งนั้น ๆ เป็นอยู่ทุกแง่ ทุกด้าน ทั้งด้านดี ด้านเสีย และเป็นวิธีคิดที่ต่อเนื่องกับการปฏิบัติมาก

7. วิธีคิดแบบคุณค่าแท้ - คุณค่าเทียม เป็นวิธีคิดแบบสัจจะ หรือบรรเทาทุกข์ เป็นขั้นฝึกหัดขัดเกลาจิตใจ หรือตัดทางไม่ให้ใจเลวเข้ามาครอบงำจิตใจ แล้วชักจูงพฤติกรรมต่อ ๆ ไป

8. วิธีคิดแบบอุปมาอุปไมยเร้าอารมณ์ เป็นวิธีคิดแบบเร้าอารมณ์หรือคิดแบบกุศโลบาย

9. วิธีคิดแบบเป็นอยู่ในขณะปัจจุบัน หรือวิธีคิดแบบมีปัจจุบันธรรมเป็นอารมณ์

10. วิธีคิดแบบวิภาษวาท เป็นการมองและแสดงความจริงใจโดยแยกแยะออกให้เห็นแต่ละแง่แต่ละด้าน (พระราชวรมณี 2529 : 676 - 708)

เปียเจต์ (Piaget) ได้กล่าวถึงพัฒนาการทางความรู้ความเข้าใจของเด็กวัย Formal operations (11 - 15 ปี) ว่า วัยนี้เด็กจะมีพัฒนาการทางด้านความรู้ ความเข้าใจถึงระดับสูงสุด และมีความสามารถที่จะคิดอย่างมีเหตุผลกับปัญหาทุกชนิด สามารถแก้ปัญหาอย่างมีระบบระเบียบ สามารถคิดถึงตัวแปรต่าง ๆ ได้ในเวลาเดียวกัน สามารถนำหลักการไปใช้ในสถานการณ์ต่าง ๆ ได้ เริ่มมีความคิดแบบผู้ใหญ่ สามารถคิดหาเหตุผลนอกเหนือจากข้อมูลที่มีอยู่ มีความพอใจที่จะคิดถึงสิ่งที่ไม่มีความจริง หรือสิ่งที่เป็นนามธรรมได้ มีลักษณะการคิดแบบ Hypothetico deductive ซึ่งหมายถึงการคิดแบบตั้งสมมติฐาน (พรณี ช. เจริญจิต 2528 : 91)

จากเอกสารและทฤษฎีดังกล่าว จะเห็นได้ว่าเด็กในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นที่เรียนหลักธรรมในพระพุทธศาสนา ด้วยวิธีสอนแบบต่าง ๆ จะสามารถสร้างเสริมความคิด ความเห็นที่ถูกต้องตามหลักของพระพุทธศาสนาในระดับต่าง ๆ ตามวุฒิภาวะของผู้เรียน เกิดเป็นความเห็นชอบตามหลักพระพุทธศาสนา เพราะได้ประจักษ์แจ้งในสิ่งทั้งหลายตามสภาวะที่เป็นจริงของมันด้วยตนเอง ดังที่ โกลเด็กเกอร์ ได้สรุปหลักการเรียนรู้ตามพุทธวิธีว่า ในที่สุดเมื่อภาวะรู้เกิดขึ้นแล้ว ผู้เรียนจะต้องมีหลักแห่งความเชื่อที่สำคัญอยู่ในใจเสมอ นั่นคืออย่าหลงใจเชื่อด้วยการฟัง

ตามกันมา ด้วยการเชื่อสืบกันมา ด้วยการเล่าลือ ด้วยการอ้างอิงตำราหรือกัมภีร์ เพราะ
 ตรรก เพราะการอนุมาน ด้วยการคิดตรองตามแนวเหตุผลเพราะเข้าใจกับทฤษฎีที่ฟังไว้
 แล้ว เพราะมองเห็นรูปลักษณะว่าเป็นไปได้อะไร และเพราะนับถือว่าเป็นครูอาจารย์ของเรา
 ต่อเมื่อใคร และเข้าใจด้วยตนเองว่าความรู้นั้นเป็นอกุศล เป็นกุศล มีโทษ ไม่มีโทษ
 เป็นตนแล้วจึงจารละ หรือเชื่อถือตามนั้น (Leidecker. 1957 : 1 - 6)

เอกสารและทฤษฎีเกี่ยวกับวิธีสอนแบบปจฉาวิสัชนา

วิธีสอนแบบปจฉาวิสัชนา คือ วิธีสอนแบบถาม ตอบ โดยกำหนดว่า ฝ่ายหนึ่งเป็นฝ่าย
 ถาม (ปจฉา) และอีกฝ่ายหนึ่งเป็นฝ่ายตอบ (วิสัชนา) การสอนแบบนี้มีประวัติใช้มากในสมัยพุทธกาล
 เป็นวิธีที่จะเป็นพื้นฐานทำให้ผู้ถาม ผู้ตอบได้ใช้สติปัญญา รู้จักตั้งคำถาม ตอบคำถาม คิดเป็น
 สามารถอธิบายชี้แจงให้ผู้อื่นเข้าใจได้ดี และนำไปสู่การฝึกแสวงหาความจริง (ประสิทธิ์
 หรรณเสนา 2524 : 19)

มีนักการศึกษาไทยหลายท่านได้เปรียบเทียบให้เห็นว่า วิธีสอนของพระพุทธเจ้านั้นหาก
 เปรียบเทียบกับหลักการศึกษาทางตะวันตก หรือหลักการศึกษาแผนใหม่ในปัจจุบันนี้แล้วก็จะมีส่วน
 คล้ายคลึงกันอยู่มาก อาทิเช่น จรูญ กุณมี ได้ชี้ให้เห็นว่า วิธีสอนแบบซักถามนี้ที่ทางโลกตะวันตก
 เรียกว่าวิธีการสอนของไซเครติส นักปราชญ์ชาวกรีกนั้น พระพุทธเจ้าทรงคิดขึ้นและใช้มาก่อนแล้ว
 หลายร้อยปี (จรูญ กุณมี 2520 : 102) ซึ่งสอดคล้องกับที่พระราชวรมุนีสรุปไว้ในบทความ
 เรื่องบทบาทพระบรมครูว่า การสอนในรูปการถามตอบพระพุทธเจ้าทรงใช้เป็นประจำ ซึ่งมีหลัก
 สำคัญคือ การสอนจะดำเนินไปในรูปที่ให้ผู้เรียนกับผู้สอนมีบทบาทร่วมกัน ในการแสวงหาความจริง
 ให้การแสวงหาความคิดเห็น โดยตอบโดยเสรี หลักนี้เป็นข้อสำคัญในวิธีการแก้ปัญหา ซึ่งต้อง
 การอิสระทางความคิด และโดยวิธีนี้เมื่อเข้าถึงความจริง ผู้เรียนก็จะรู้สึกว่าการมองเห็นความ
 จริงด้วยตนเอง และมีความชัดเจนมั่นใจ (ป.ป.อ. 2519 : 16)

นพค เจนอักษร ได้ทำการวิจัยเรื่องการศึกษาวิธีสอนของพระพุทธเจ้าโดยอธิบาย ลักษณะวิธีสอนโดยการซักถามและสนทนาโต้ตอบ ว่าเพื่อให้ผู้เรียนที่ยังไม่เข้าใจได้เข้าใจ และ เพื่อให้ผู้เรียนที่เข้าใจแล้วเข้าใจแจ่มแจ้งชัดเจนยิ่งขึ้น อาทิเช่น กรณีที่ทรงสอนอนัตตลักษณะสูตร โปรคบัญญัติ โดยทรงสอนว่า รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ หรือชั้น 5 เป็นอนัตตา เป็นสิ่งที่ไม่เป็นตัวตนเป็นไปเพื่อความลำบากเท่านั้น เพราะผู้เป็นเจ้าของไม่สามารถจะบังคับได้ เช่นนี้แล้วบัญญัติบางองค์ยังไม่เข้าใจ ก็ทรงใช้วิธีซักถาม สนทนา เพื่อทำให้บัญญัติเข้าใจ ไปตามลำดับ ดังนี้คือ

พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า ดูกรภิกษุทั้งหลายพวกเธอสำคัญความเป็นไฉน รูปเที่ยงหรือไม่เที่ยง

ปัญจวัคคีย์ทูลว่า ไม่เที่ยงพระพุทธเจ้าข้า

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือสุขเล่า

ป. เป็นทุกข์พระพุทธเจ้าข้า

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยงเป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา ควรหรือจะตามเห็นสิ่งนั้น ว่า นั่นของเรา นั่นเป็นเรา นั่นเป็นตนของเรา

ป. ขอนั้นไม่ควรเลย พระพุทธเจ้าข้า

จากนั้นตรัสถามไปในลักษณะเดียวกันนี้ถึง เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ

ปัญจวัคคีย์ทั้งห้าก็เข้าใจโดยทั่วกัน (นพค เจนอักษร 2526 : 53 อ้างอิงมาจากพระไตรปิฎก ภาษาไทย ฉบับหลวง เล่ม 4 2514 : 25)

แสง จันทรงาม กล่าวถึงการสอนของพระพุทธเจ้าว่า มีหลายแบบตามความเหมาะสม แกนบุคคล และกาลเทศะ การถามปัญหาและตอบปัญหาเป็นวิธีการสอนแบบหนึ่งที่พระพุทธเจ้าทรงใช้บ่อยที่สุดและได้ผลดีที่สุด วิธีตอบปัญหาที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้เองนั้นมี 4 แบบด้วยกัน คือ

1. ปัญหาที่ควรตอบทันที ปัญหาชนิดนี้เป็นปัญหาง่าย ๆ ผู้ถามถามด้วยความบริสุทธิ์ใจ อยากจริง ฟังแล้วก็ไปประโยชน์ พระพุทธองค์จึงทรงตอบทันที

2. ปัญหาที่ควรตอบอย่างมีเงื่อนไข ปัญหาชนิดนี้มักเป็นปัญหาคลุมเครือ มีสองแง่สองมุม ถ้าตอบอย่างตรงไปตรงมา อาจจะผิดได้จึงต้องตอบอย่างมีเงื่อนไข บางทีคนถามเองก็มีเจตนาไม่บริสุทธิ์ ประสงค์จะเล่นเล่ห์เหลี่ยมกับผู้ตอบ เพื่อจับผิดผู้ตอบจึงต้องตอบอย่างมีเงื่อนไข

3. ปัญหาที่หึงซ่อนถามก่อนแล้วจึงตอบ ปัญหาชนิดนี้ผู้ถามมักจะมีคามเข้าใจผิดเกี่ยวกับเรื่องนั้น ๆ อยู่แล้วเป็นเบื้องต้น เพื่อที่จะให้ผู้ถามเข้าใจประเด็นหรือเงื่อนไขที่เป็นปัญหาได้ถูกต้อง พระพุทธเจ้าจึงทรงซ่อนถามในเรื่องอุปมาง่าย ๆ เสียก่อน เพื่อให้ผู้ฟังเข้าใจปัญหาที่สลับซับซ้อนได้

4. ปัญหาที่ไม่พึงตอบเลย ปัญหาชนิดนี้เป็นปัญหาทางอภิปรัชญา หรือปรมัตถสังจะอันลึกซึ้ง ซึ่งไม่เกี่ยวข้องกับปัญหาเฉพาะหน้า คือการแก้ทุกข์ และผู้ถามก็มุ่งที่จะมาชวนทะเลาะถกเถียงอวดภูมิปัญญาของตนมากกว่าที่จะแสวงหาความรู้ความเข้าใจอย่างจริงจัง เพราะฉะนั้นพระพุทธองค์จึงไม่ทรงตอบ (แสง จันทรงาม 2526 : 110 - 119)

ประติษฐ์ พรหมเสนา ได้สรุปการตอบคำถามของพระพุทธเจ้าและมหาสาวกสาวิกาโดยจำแนกคำถามออกเป็น 4 อย่างคือ

1. เอกังสพกรณปัญหา คือปัญหาที่ตอบตรงไปตรงมา ตายตัว มีคำตอบเดียวไม่ต้องขึ้นอยู่กับเหตุผลประกอบ ซึ่งมักจะใช้คำตอบง่าย ๆ เช่น ไม่ใช่ดี ถูกต้อง ไม่ถูกต้อง เป็นต้น

2. ปฏิปุจฉาพยากรณปัญหา คือปัญหาที่ต้องซ่อนถามคืนให้แจ่มแจ้งในปัญหา ว่าผู้ถามนั้นแน่ใจใด ให้ตอบอย่างไร เงื่อนไขอย่างไร เป็นปัญหาที่มีคำตอบขึ้นอยู่กับเหตุผล เงื่อนไขประกอบ

3. รูปถึยปัญหา คือปัญหาที่ไม่ควรตอบ หรือยังสงสัย ไม่ตอบโดยยอมรับ และชี้แจงให้ทราบว่าไม่จำเป็น เสียเวลา ไม่ช่วยให้เข้าใจดีขึ้น นอกเรื่อง ไม่มีมูลฐาน ไม่มีประโยชน์ต่อเรื่องที่ดำเนินอยู่

4. วิภังชพยากรณปัญหา ปัญหาที่ต้องแยกความตอบ เช่น ถามว่าสิ่งที่เป็นอนิจจังได้แก่จักขุใช่ไหม จึงแยกความออกตอบว่าไม่เฉพาะจักขุเท่านั้น ถึงโสตะ ฆาณะ ก็เป็นอนิจจัง

จากการพิจารณาวิเคราะห์การสอนแบบปูจาววิสัยทัศน์ของพระพุทธเจ้า และยึดหลักการสอนทั่วไปประกอบแล้ว พอดีกำหนดหลักการใช้คำถาม และคำตอบที่ดีได้ดังนี้

1. ใช้คำถามนำ หรือคำถามที่ผู้ตอบตอบได้ด้วยความมั่นใจ สบายใจ ถามเรื่องที่ผู้ตอบมีประสบการณ์แล้ว ไม่เริ่มด้วยคำถามที่ยากเกินไป
2. ถ้าผู้สอนถูกถาม ไม่ควรรีบตอบคำถามทันที แต่เปลี่ยนคำถามนั้นเป็นคำถามนำ คำถามที่ง่ายขึ้น ยอมถามกันในหมู่ญาติคิดค้นหาคำตอบเองจนหายข้องใจ
3. ใช้คำตอบหรือตั้งคำถามที่เชิญชวนให้อยากตอบ ตอบได้หลายแง่ ตอบได้อย่างเสรี มีคำตอบที่ขึ้นอยู่กับเหตุผลประกอบ
4. ใช้คำถามคำถามที่ตอบตามเหตุผลที่เป็นจริง ตอบได้ละเอียดชัดเจน สามารถยกตัวอย่างได้ เปรียบเทียบให้เข้าใจได้ชัดเจน
5. ใช้คำถามที่เตรียมไว้ดีแล้ว สามารถช่วยให้ผู้ตอบได้ใช้ความคิด ความรู้ ความเข้าใจในการตอบ สามารถตอบได้กว้างขวาง ชัดเจน ช่วยให้ผู้ถาม และผู้ตอบเข้าใจเนื้อหาได้ชัดเจนยิ่งขึ้น ถามและตอบตามลำดับขั้นตอนของเนื้อหา (เตรียมคำถามดี)
6. ในการถามและการตอบต้องใช้จิตวิทยาการถามถามเหมาะสมว่าจะใช้คำถามคำถาม คำอธิบายลักษณะใด เมื่อใด กับใคร
7. มีการเสริมแรง และมีปฏิริยาต่อการตอบ การถามอย่างเหมาะสม เช่น ยกย่อง ชมเชย ยิ้ม พยักหน้า ตอบเฉยๆ
8. ใช้คำถามชัดเจน ตรงจุด ตรงประเด็น
9. ไม่เป็นคำถามที่ถูกศึกษาของคำตอบ ไม่ถามอวดภูมิข่มกันแต่ถามด้วยความเคารพ ด้วยหวังให้เกิดประโยชน์แก่ทั้งสองฝ่าย และยังประโยชน์แก่ผู้อื่น ๑ เป็นสำคัญ (ประคิณสุ พรหมเสนา 2524 : 19 - 21)

จากเอกสารและงานวิจัยต่าง ๆ สามารถสรุปเป็นหลักการสอนแบบปูจาววิสัยทัศน์ ได้ดังนี้

1. เป็นการสอนโดยถาม - ตอบ ระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน โดยผู้สอนเป็นผู้ถาม ผู้เรียนเป็นผู้ตอบ หรือผู้เรียนเป็นผู้ถาม ผู้เรียนเป็นผู้ตอบ
 2. ในการถาม - ตอบ ผู้สอนอาจจะไม่ตอบคำถามเอง แต่จะกระตุ้นหรือส่งเสริมให้ผู้เรียนช่วยกันตอบ
 3. มีการยกตัวอย่าง อุปมาอุปไมย เปรียบเทียบ เพื่อให้เข้าใจตรงกัน
 4. ให้ฝ่ายถามได้คิด และได้คำตอบเอง ไม่บังคับให้เชื่อตามคำถาม หรือจดจำคำตอบ แต่ให้ประจักษ์แจ้งด้วยปัญญาตนเอง
 5. ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ การสอนจากกันและกัน
- หน้าที่ของผู้สอน คือ
- เตรียมอุปกรณ์ ตัวอย่าง สถานการณ์ ฯลฯ เป็นสื่อในการทำให้เกิดการซักถาม
 - เตรียมคำถามที่จะใช้ในการถาม หรือกระตุ้นให้ผู้เรียนเข้าสู่ประเด็นของเนื้อเรื่องที่ต้องการจะให้ผู้เรียนได้รับจากการเรียนแต่ละครั้ง

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสอนแบบไตรสิกขา

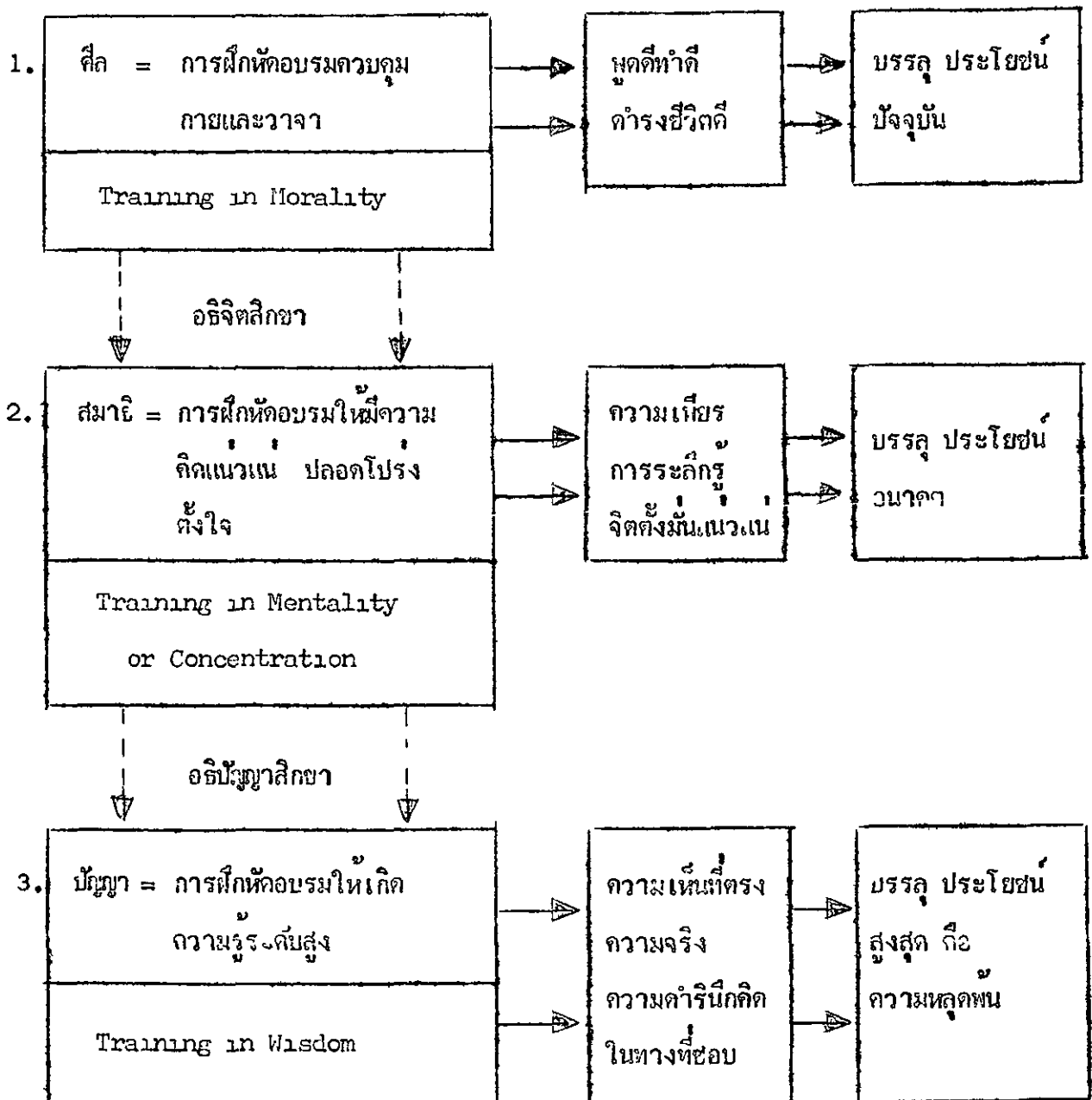
วิธีสอนแบบไตรสิกขา เป็นวิธีสอนที่ช่วยให้หลักการพิจารณาและกระตุ้นให้นักเรียนค้นพบความรู้จากการปฏิบัติหลักธรรมด้วยตนเอง เป็นการเรียนในทุกขณะจิตและทุกอิริยาบถของผู้เรียน โดยมีสติรู้อยู่เสมอว่า ที่ใดยิน ได้เห็น ที่คิด ที่พูด ที่กระทำอยู่ขณะนั้น เป็นสิ่งดีหรือชั่ว เกื้อกูลต่อการแก้ปัญหาของตนหรือไม่ ควรละหรือควรทำให้เพิ่มขึ้นในตน และในที่สุดก็กำหนดจริยสังจนตอนอุปาทานที่เป็นเหตุแห่งทุกข์ได้ (ทฤษฎี สี่ตลวรารงค์ 2524 : 24)

สมณ อมรวิวัฒน์ กล่าวถึงวิธีสอนแบบไตรสิกขาว่า เป็นการสอนโดยผ่านขั้นตอนในการศึกษา 3 ขั้นตอน

1. ขั้นศีล : ควบคุมให้ผู้เรียนอยู่ในระเบียบวินัย ทั้งทางกาย และวาจา ให้อยู่ในสภาพเรียบร้อยเป็นปกติ หรือที่ จะเรียน
 2. ขั้นสมาธิ : ผู้เรียนรวมจิตใจ ความคิดแน่วแน่เป็นจุดเดียว ผู้เรียนตัดสิ่งรบกวนอื่น ๆ ออกจากความคิดและจิตใจ
 3. ขั้นปัญญา : เป็นขั้นที่ผู้เรียนใช้สมาธิ พลังความมีจิตใจแน่วแน่ ทำความเข้าใจปัญหา แก้ไขปัญหาวนเกิดความรู้แล้ว เข้าใจ แก้ปัญหาได้ เกิดการเรียนรู้ เกิดปัญญาจากชั้นในตนเอง มีมโนทัศน์ในเรื่องนั้น ๆ ได้ถูกต้องตามเป็นจริง
- วิธีสอนแบบไตรสิกขานี้ เชื่อว่าคนจะมีปัญญาเกิดจากกำลังใจแน่วแน่ (สมาธิ) คนจะมีความคิดแน่วแน่มากต่อเมื่อร่างกายอยู่ในสภาพปกติ อยู่ในระเบียบวินัย (มีศีล) เมื่อทางกายควบคุมสติได้จิตใจก็สงบ จะช่วยให้กำลังใจความติดทนกล้า เกิดปัญญารู้อย่าง (ปัญญา) (สุนทร อมรวิวัฒน์ 2513 : 47 - 48) จึงมีกระบวนการสอนดังแผนภาพต่อไปนี้

กระบวนการสอนตามหลักไตรสิกขา (Three principles of teaching-learning process) (สุนน อมรวิวัฒน์ 2518 : 34)

อริยสัจสี่สิกขา

สมเด็จพระญาณสังวรทรงกล่าวว่า การเดินเข้าไปหาพระธรรม เรียกว่าปฏิบัติธรรม
กล่าวโดยสรุปคือ

1. ศีล ประพฤติดีงาม เว้นจากประพฤติเสียหายต่าง ๆ
2. สมาธิ ตั้งใจมั่นคง
3. ปัญญา รอบรู้ดีในเหตุผล บาป บุญ คุณโทษ ประโยชน์ หรือมิใช่ประโยชน์ และ
ในวิธีนำตนให้พ้นจากทุกข์ภัยบีบคั้น บรรลุถึงความสวัสดิ์

ทุก ๆ คนไม่ว่าเด็กหรือผู้ใหญ่ ชายหรือหญิง ประพฤติดี ตั้งใจมั่นคงก็ รู้จักเหตุผล และ
รู้จักช่วยคนใดที่เมื่อใด ก็เชื่อว่าเดินเข้าไปหาพระธรรมเมื่อนั้น นี่คือการเดินเข้าไปหาทางที่ถูก หรือ
เดินไปในทางที่ถูกนั่นเอง (สมเด็จพระญาณสังวร 2522 : 32 - 33)

พุทธทาสภิกขุ ให้ความเห็นว่า ไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นการยกสถานะ
ทางวิญญาณ ไม่ใช่การบอกเล่าให้ท่องจำ หรือตอบปัญหาในการสอบแล้วก็เลิกกันเท่านั้น ศีลเป็น
พื้นฐานของสมาธิ สมาธิเป็นพื้นฐานของปัญญา ปัญญาเป็นเครื่องตัดรากเงาของความทุกข์ ศีล
สมาธิ ปัญญา ต้องอาศัยกันและกันในการแก้ปัญหา และถ้ามีปัญญาก็คุมศีล สมาธิ ให้อยู่ในอำนาจ
ได้ (พุทธทาสภิกขุ 2516 : 5, 221 - 230)

ปัญญานั้นภิกษุ กล่าวว่า ศีลสิกขา จิตสิกขา ปัญญาสิกขา หมายถึงการปฏิบัติ หรือข้อควร
ศึกษาช่วยการปฏิบัติ ควณยประสบการณ์ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน โดยเมื่อเกิดสิ่งใดสิ่งหนึ่งขึ้น
พุทธศาสนิกชนต้องค้นหาภายในตนเอง เพื่อให้รู้เหตุของสิ่งนั้น คุณโทษของสิ่งนั้นตามความเป็นจริง
เมื่อศึกษาเข้าใจถูกต้องแล้วก็เก็บเป็นประสบการณ์ ใช้เทียบเคียงในการศึกษารังต่อไป ชีวิต
พุทธบริษัทต้องอยู่ช่วยการปฏิบัติ เพื่อยกระดับจิตใจให้สูงขึ้นตามลำดับ เมื่อใดเกิดปัญหาขึ้นต้อง
รู้ทันที่วาระนั้นสติไม่เพียงพอ ปัญญาไม่เพียงพอ ต้องทำใจให้สงบเสียก่อน ครั้นเมื่อจิตสงบแล้ว
ก็ใช้ปัญญาแยกวิเคราะห์สิ่งนั้นต่อไป (ปัญญานั้นภิกษุ 2518 : 26)

กล่าวโดยสรุป ไตรสิกขาเป็นการสอนที่เน้นบทบาทของผู้เรียนว่าต้องปฏิบัติโดยสำรวม
ใหญ่กลองทางกาย วาจา คือ ขันศีล ผูกจิตใจตั้งมั่นมีระเบียบทางการคิด คือขันสมาธิ และพิจารณา

สภาวะธรรม หรือสภาพัญฐานั้นจนเกิดความรู้สึก ชั้นปัญญา และกระบวนการของศีล สมาธิ ปัญญา นี้เกี่ยวเนื่องเป็นเหตุเป็นผลกันและกันตลอดเวลา หรือทุกขณะจิต (กุญฺฐี สืตลวราจ 2524 :

25)

การปฏิบัติศีล สมาธิ ปัญญา แยกกล่าวทีละขั้น ดังนี้

ศีลสิกขา เป็นการควบคุมตนเองให้อยู่ในความถูกต้องทางกาย วาจา จึงมีผู้แสดงความเห็นไว้ดังนี้

พุทธาสถิกขุ ให้ความเห็นว่า ศีลมีขอบเขตตรงที่ปรากฏทางกาย วาจา เป็นการกระทำที่ทำให้หมู่ประพฤตีสบายกายใจ และทำให้โลกมีสันติภาพ โดยการปฏิบัตินี้เน้นการควบคุมตนเอง (พุทธาสถิกขุ 2519 : 137 - 141)

พระราชวรมุนี กล่าวไว้ซึ่งสรุปได้ว่า ศีล คือการประพฤติปฏิบัติถูกต้องทางกาย วาจา ระบบศีลจะเป็นอย่างไร เกรงกรัด เข้มงวดเพียงใด ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของระบบการครองชีวิตแบบนั้น ๆ โดยปกติถือว่าศีล 5 เป็นหลักความประพฤติสามัญสำหรับมนุษย์ ไม่ว่าจะครองชีวิตอยู่ในระดับใด ศีลสำหรับระบบชีวิตแต่ละอย่างต้องมีวินัยจำเพาะให้ฝึก นอกจากเบญจศีลในฐานะที่เป็นมนุษย์คนหนึ่งแล้ว นักเรียนต้องมีศีลของนักเรียน คือ วินัยเพื่อความเป็นอยู่ที่ดีของกุลศอวัตถุประสงค์ของการดำเนินชีวิตในโรงเรียน ฯลฯ ซึ่งสอดคล้องกับที่สมเด็จพระญาณสังวร ได้กล่าวถึงเรื่องศีล และวินัยไว้ว่า พระพุทธเจ้าทรงเสริมความมีระเบียบให้เข้าถึงจิตใจ เริ่มด้วยศีลและวินัย คำว่า ศีล แปลว่า ปกติ หมายความว่า ความเป็นปกติเรียบร้อย หรือความเคยชิน หรือประจำอยู่เป็นปกติ

ความปกติเรียบร้อย หมายถึง ความปกติเรียบร้อยของความประพฤติ เพราะเว้นการที่ควรเว้น ประพฤติการที่ควรประพฤติ

ศีล หรือวินัย เป็นปฐมศึกษา คือ ข้อที่พึงศึกษาเป็นขั้นแรกศึกษาในเรื่องนี้ เรียกว่า ศักขา ศีล เมื่อมองดูอย่างกว้าง ๆ ทุก ๆ คนได้เริ่มศึกษามาตั้งแต่เกิด มารดา บิดา ได้เริ่มสอนให้ศึกษา คือฝึกหัดให้รู้จักใช้วินัยระวางกาย ให้รู้จักใช้ภาษาพูด ให้รู้จักวินัย คือระเบียบมารยาท

ต่าง ๆ ต่อมากรูอาจารย์ก็ช่วยให้ศิษยานุศิษย์ต่าง ๆ ควบคุมกันไปกับศีลปวิทยา จนถึงพระพุทธเจ้าทรงให้ศิษยานุศิษย์ในพระพุทธศาสนา ซึ่งทั้งหมดนั้นก็เพื่อให้เป็นผู้

ถึงพร้อมด้วยศีล คือ ความประพฤติดี

ถึงพร้อมด้วยมารยาทดี

ถึงพร้อมด้วยที่เกี้ยว คือ ไปในที่สมควรจะไป

ถึงพร้อมด้วยอาชีพ คือ หาเลี้ยงชีพในทางที่ชอบ

ถึงพร้อมด้วยความเห็น คือ มีความเห็นชอบตามทำนองคลองธรรม

(สมเด็จพระญาณสังวร 2522 : 360 - 366)

สรุปได้ว่า ศีลสิกขา คือการปฏิบัติงานให้ถูกต้องทางกาย วาจา โดยการรู้จักควบคุมตนเอง

จิตสิกขา (สมาธิสิกขา) คือการปฏิบัติเพื่อดำรงสภาพจิตให้ปกติมั่นคงต่อความดีงาม โดยทั่วไปบุคคลมีจิตสมาธิอยู่แล้วโดยธรรมชาติ และบุคคลควรฝึกให้เป็นสมาธิด้วย เพราะภาวะสมาธินั้น จิตมีความสงบ เต็มไปด้วยสติ และสามารถพิจารณาสิ่งต่าง ๆ ได้ตรงสภาพความเป็นจริง

สมาธิ แปลว่า ความตั้งใจมั่น หรือเรียกว่า สมถะ ความสงบใจ หมายถึง ตั้งไว้ให้มั่นในเรื่องที่ทำทุกอย่าง ควบคุมความสงบใจจากความคิดยุ่งยากสับสนต่าง ๆ

สมเด็จพระญาณสังวร ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับสมาธิไว้ว่า จิตใจของเราเหมือนดวงไฟ ถ้ามีเครื่องห่อหุ้มอยู่ และไม่มีเครื่องรวมแสง ก็จะปรากฏแสงสว่างน้อยและพร่า ถ้านำเครื่องห่อหุ้มออกเสีย และมีเครื่องรวมแสง แสงสว่างก็จะมาก และพุ่งไปทางเดียวกัน อันเทียบได้กับความตั้งใจที่แน่วแน่ ไม่มีอัตรายของใจต่าง ๆ มารบกวน เช่น ไม่เพเลินกิดจิตไม่โกรธ ไม่โง่งมงายซึมเซา ไม่ฟุ้งซ่าน ไม่กลั๊กลุ่ม ไม่ลังเลใจ เมื่อเป็นเช่นนี้จิตใจก็จะพุ่งไปทางเดียว นี่แหละคือสมาธิ ความตั้งใจพร้อมที่จะใช้ให้สำเร็จประโยชน์ได้ทุกอย่าง จะนั่ง จะอาน จะเขียน เล่าเรียนวิชาอะไรก็ได้ทั้งนั้น จะทำงานอะไรก็ได้ แต่ขอให้ใช้ในทางที่ดีก็แล้วกัน (สมเด็จพระญาณสังวร 2522 : 380 - 383)

การเกิดสมาธินั้นอาจมีระดับต่าง ๆ กัน ดังที่ธัมมานุสारी ได้กล่าวถึงไว้ สรุปโดยย่อ ดังนี้

1. ขณิกสมาธิ เป็นสมาธิที่สูงขึ้นกว่าปกติ ในบางารั้งบางคราวอาจเกิดขึ้นได้เฉพาะในชีวิตประจำวัน เช่น ในการตั้งใจอย่างแรงกล้าในการอ่านตำราเรียนยาก ๆ เป็นต้น
2. อุปจารสมาธิ เป็นสมาธิที่สูงกว่าระดับขณิกสมาธิ จนเกือบถึงระดับอกาณ
3. อัปปนาสมาธิ เป็นสมาธิขั้นสูงที่อยู่ในระดับเรียกว่า อกาณทั้งหก ซึ่งแบ่งออกเป็น 4 ขั้น (ธัมมานุสारी 2526 : 233)

การฝึกปฏิบัติเพื่อให้เกิดสมาธิ มีมากมายหลายวิธี ควรจะเริ่มตั้งแต่ขั้นพื้นฐานขึ้นไป พระราชวรมณีกล่าวไว้ว่า การนั่งนิ่ง ๆ ไม่ใช่ตัวสมาธิ สมาธินั้นต้องมียोगค์ประกอบเป็นความแน่วแน่มั่นคง มั่นทน ของจิตที่จะนำไปใช้ในการทำกิจทุก ๆ อย่าง วิธีฝึกจิตในขั้นสมาธิ เช่น

1. ฝึกให้ทนอยู่กับกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง ไม่ให้มีโอกาสยุ่งกับความสำเร็จ
2. วิธีเอาความดีเข้าชน หรือผูกมัดจิตใจไว้กับสิ่งดีบางอย่างแบบที่เรียกว่า อุดมคติ
3. ฝึกสมาธิที่เรียกว่า วิปัสณา คือขั้นที่เกิดความรู้แจ้งเห็นจริงจนเปลี่ยนทัศนคติ

เปลี่ยนค่านิยม มีโลกทัศน์ และชีวิตตัวอย่างใหม่ได้ (พระราชวรมณี 2518 : 74 - 75)

พุทธทาสภิกขุ ได้เสนอแนะการปฏิบัติในขั้นจิตศึกษาไว้เป็น 2 ขั้น ดังนี้

1. เลือกที่สงัดไม่พลุกพล่าน แล้วเลือกอารมณ์ในการเพ่ง ที่สะดวกที่สุดได้แก่ การเพ่งลมหายใจ

2. ปรับปรุงอารมณ์ให้แปรไปตามที่เราต้องการ เช่น กำหนดเป็นดวงแก้ว อารมณ์ที่ปรุงนี้ไม่ใช่ของจริง เพียงแต่เป็นการฝึกบังคับจิต ซึ่งจะทำให้เกิดความชำนาญในการบังคับจิต (พุทธทาสภิกขุ 2519 : 170 - 177)

นอกจากนี้ สมทรง มยุทธธี ได้เสนอแนะการปฏิบัติจิตศึกษา ซึ่งทำได้ง่าย ๆ ดังนี้

1. ระลึกรถึงคุณพระรัตนตรัย นั่งขัดสมาธิโดยขาขวาทับขาซ้าย มือขวาทับมือซ้าย หายใจเข้า ตั้งกายตรง แต่ไม่เกร็ง

2. หลับตา กำหนดลมหายใจเข้า-ออก โดยตั้งอยู่ที่ปลายจมูก หรือกำหนดพองยุบ หรือตามลมหายใจเข้า-ออกก็ได้ ให้สติอยู่กับสิ่งที่กำหนด ไม่เพละสติไปคิดเรื่องอื่น (สมทรวง ปุณฺณสูตร 2523 : 43 - 44)

ในหลักสูตรสังคมศึกษา เรื่องพระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ก็ได้มีการแนะนำวิธีฝึกสติ และสมาธิ ในระดับพื้นฐานเอาไว้หลายอย่าง เช่น พิจารณาลมหายใจเข้า-ออก กระทำดังนี้ ตั้งกายตรง พอสบายไม่เกร็งตัว หายใจให้สง่างามลึก กำหนดรู้ที่ลมหายใจเข้า-ออก หายใจเข้าก็รู้ว่าหายใจเข้า หายใจออกก็รู้ว่าหายใจออก บางขณะหายใจเข้า-ออกยาว บางขณะก็สั้น ก็รู้ตัวว่าชีวิตเราอยู่ที่ลมหายใจนี้ ลมหายใจเป็นสิ่งที่เรานำติดตัวไปด้วยทุกแห่ง และเป็นสิ่งแรกที่จะออกไปจากชีวิตของเรา แม้เราอยากให้อยู่กับเรานาน ๆ แต่เราก็ยังบังคับไม่ได้ มันจะหยุดเมื่อใดก็ได้ เมื่อลมหยุดชีวิตก็สั้น กายนี้จะถูกเผาไหม้หมดไป เราจึงยึดถือร่างกายนี้ไว้ไม่ได้ กายนี้จะอยู่เพียงชั่วคราว เช่นเดียวกับลมหายใจ พิจารณาเสมอ ๆ บ่อย ๆ ดังนี้ เราจะคลายความยึดถือตัวเรา ของเรา ลงได้ (กรมวิชาการ 2526 : 82)

จากข้อเสนอกี้กล่าวมาแล้ว จะเห็นว่าจิตศึกษาเป็นการฝึกจิตให้มั่นคงขึ้น ตั้งสติได้ดีขึ้น การฝึกจิตนี้ฝึกได้โดยการตั้งสติอยู่กับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เช่น ลมหายใจ

ปัญญาศึกษา คือการศึกษาปัญญา หมายถึง ศึกษาเพื่อให้เจริญปัญญา โดยศึกษาด้วยการเรียน การคิด การทำ

ปัญญาที่เกิดจากการเรียน เรียกว่า สุตตามยปัญญา ปัญญาที่เกิดจากการคิด เรียกว่า จินตามยปัญญา ปัญญาที่เกิดจากการทำ เรียกว่า ภวานามยปัญญา

ปัญญาที่จะต้องนำไปใช้สำหรับชีวิตโดยตรงนั้นคือ ปัญญาที่สามารถช่วยตนได้ในเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริงแก่ชีวิต คือสามารถไขปัญหามาแก้ไขเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นให้เป็นไปโดยเรียบร้อย ทำความสวัสดีให้เกิดแก่ตนและผู้อื่น ซึ่งกล่าวโดยทั่วไปได้แก่ ความฉลาดที่มีลักษณะ 3 อย่างคือ

1. ความฉลาดรู้ในทางเจริญ คือ รู้ว่าอะไรเป็นเหตุเป็นผลในทางเจริญ เรียกว่า อายโกศล

2. ความฉลาดรู้ในทางเสื่อม คือ รู้ว่าอะไรเป็นเหตุเป็นผลในทางเสื่อมเสีย เรียกว่า อปายโกศล

3. ความฉลาดรู้ในอุบาย คือ วิธีนำตนเข้าไปสู่ทางเจริญ รอกพ้นจากทางเสื่อมเสีย เรียกว่า อูปายโกศล (สมเด็จพระญาณสังวร 2522 : 385 - 395)

พุทธทาสภิกขุ กล่าวถึง ปัญญาสิกขาว่า ถ้าเกิดกิเลสขึ้นในจิต เราต้องรู้จักกิเลสนั้นจริง ไม่ต้องคำนวณ แล้วถ้ารู้ว่ามีปฏิริยาอะไรออกมาจากการมีกิเลสอยู่ หรือต้องรู้จักมองเห็น เช่น มองกายตนเองว่าเนื้อหนังนี้เป็นอนิจจัง เปลี่ยนแปลง ต้องรู้จักโดยไม่ต้องคำนวณ (พุทธทาสภิกขุ 2519 : 219 - 222)

ธ.ธรรมศรี เสนอวิธีปฏิบัติปัญญาสิกขากว่ยวิธีธรรมภาโวว่า ให้หัดพิจารณาร่างกายของเรา และของคนอื่นว่าเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ เปลี่ยนจากเด็กไปตามลำดับแล้วก็ตายในที่สุด ในช่วงที่เราเมื่อกำลังวังชาอยู่ต้องรีบทำความดี (ธ.ธรรมศรี 2513 : 98 - 99)

จะเห็นว่าปัญญาสิกขา เป็นการทำความเข้าใจสิ่งต่าง ๆ ตามภาวะที่เป็นจริง โดยการมองเห็นอย่างนั้นจริง ๆ ไม่ใช่การคาดคำนวณเอาเอง แล้วกำหนดหลักความประทุติของตนให้ดำรงความดี ไม่เป็นภัยต่อตน และผู้อื่น (คุชฎี สัตถวารัง 2524 : 28 - 29)

จากหลักการและทฤษฎีข้างต้น อาจกำหนดหลักการสอนแบบไตรสิกขาได้ดังนี้

1. นักเรียนรักชาติ โดยควบคุมกาย วาจา ของตนให้อยู่ในระเบียบวินัย และศีลธรรม
2. นักเรียนฝึกสมาธิ โดยการกำหนดลมหายใจเข้าออก หรืออุบายฝึกจิตอื่น ๆ ผู้เรียนจะสามารถบรรยายความรู้สึก ความคิดในขณะฝึกจิตหรือทำสมาธิได้ถูกต้อง ชัดเจน
3. นักเรียนพิจารณาร่างกาย ความคิด ความรู้สึก ของตนเองจนเข้าใจดีตามสภาพเป็นจริง เข้าใจปัญหา เกิดการเรียนรู้ สัมโนทัศน์ในเรื่องนั้น ๆ ได้ถูกต้องตามที่ เป็นจริง แล้วนำมาเป็นหลักในการปฏิบัติตนอย่างเหมาะสมต่อสถานการณ์

หน้าที่ของผู้สอนคือ - สร้างสถานการณ์ที่จะให้ผู้เรียนเข้ามีส่วนร่วมในการปฏิบัติตาม
ขั้นตอนการเรียนรู้แบบไตรสิกขาตามลำดับ
- ช่วยสรุปหลักธรรมที่ผู้เรียนพิจารณาได้ให้มีความกระจ่าง และ
กระตือรือร้นยิ่งขึ้น

จากทฤษฎีและเอกสารที่เกี่ยวข้องกับพุทธวิธีทั้งสอง ทำให้เห็นชัดเจนว่า วิธีสอนแบบ
ปุจฉาวิสัชนาและแบบไตรสิกขา มีเหตุการณ์การเรียนการสอนแตกต่างกัน โดยวิธีสอนแบบ
ปุจฉาวิสัชนาเป็นการเรียนรู้ธรรมจากการซักถาม โต้ตอบ และสนทนา ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมใน
การเรียนรู้จากกัน และกัน ส่วนวิธีสอนแบบไตรสิกขานั้นการเรียนรู้อบรมโดยการปฏิบัติธรรม
แล้วพิจารณาสำรวจธรรมนั้นด้วยตนเอง

เอกสารเกี่ยวกับเพชฌกัมม

เบญจกัล เบญจธรรม

ในพจนานุกรมพุทธศาสตร์ สรุปไว้ว่า เบญจกัลหรือศีลห้า เบญจธรรมหรือธรรมห้า
เป็นธรรมสำหรับทุกคน เป็นธรรมเพื่อคุณสมบัติของสัปปริสช (ธรรมเพื่อเสริมความเป็นมนุษย์)
ศีลห้า หรือเบญจศีล คือ การรักษากาย วาจา ให้เรียบร้อย การรักษาปกติตาม
ระเบียบวินัย ข้อปฏิบัติในการเว้นจากความชั่ว ประกอบด้วย

1. ปาณาติปาตา เวรมณี (เว้นจากการปลงชีวิต เว้นจากการฆ่าการเบียดเบียนกัน)
2. อทินนาทานา เวรมณี (เว้นจากการถือเอาของที่เขาไม่ได้ให้ เว้นจากการลัก

โกง หลอกหลวง ทำลายทรัพย์สิน)

3. กาเมสุฉาจารา เวรมณี (เว้นจากการประพฤติดิฉันท์ในทาง เว้นจากล่วงละเมิด
สิ่งที่ผู้อื่นรักใคร่หวงแหน)

4. มุสาวาทา เวรมณี (เว้นจากการพูดเท็จ)

5. สุราเมรัยมัชฌิมาหัตถิยานา เวรมณี (เว้นจากน้ำเมา คือ สุรา และเมรัย อันเป็น
ที่ตั้งแห่งความประมาท เว้นจากสิ่งเสนาะติดใจให้โทษ)

ศีล 5 ข้อนี้ ในบาลีชั้นเดิมส่วนมากเรียกว่า ลิกขาบาทหา (ข้อปฏิบัติในการฝึกตน) บาง
 ธรรมหาบบาง เมื่อปฏิบัติได้ความนี้ก็ชื่อว่าเป็นผู้มีศีล ถือ เป็นเบื้องต้นที่จัดว่าเป็นผู้มีศีล (พระราชมุนี
 2518 : 20, 143)

กัศรา นิกมานนทฺ ให้อ่านนิยามศีลห้า ไว้ว่า เป็นข้อประพฤติกปฏิบัติตามคำสอนของ
 พระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นข้อการละเว้น 5 ประการ เพื่อไม่ทำให้ผู้อื่นและตัวเองเดือดร้อน อัน
 จะทำให้อยู่รวมกันไม่สงบสุข ความสุข ไฉนได้ ศีลข้อ 1 ถึงข้อ 5

ศีลข้อ 1 หมายถึง เว้นจากการฆ่าสัตว์ หรือมนุษย์ที่ยังมีชีวิตอยู่ให้ถึงแก่ความตายโดย
 เจตนา และรวมไปถึงการละเว้นจากการรังแก ทรมาณ กักขังสัตว์ หรือมนุษย์ ให้เกิดความทุกข์-
 ทรมาณด้วย

ศีลข้อ 2 หมายถึง เว้นจากการถือเอาทรัพย์สินของผู้อื่น ของสังคม หรือของประเทศชาติ
 มาเป็นของตนเอง ในลักษณะที่มิชอบ ซึ่งเป็นการกระทำเยี่ยงโจร ได้แก่ การลักขโมย ฉก
 ก้นไถก ปล้น ตู๋ ลอ หลอก ขว้าง ปลอมแปลง ทรยศ บิดเบือน ปล้นชิง ยักยอก หรือ
 ถือเอาโดยวิสามะ

ศีลข้อ 3 หมายถึง เว้นจากการประพฤติดีกองคาม หมายถึงการประกอบประเวณีกับชาย
 หรือหญิงต้องห้าม รวมไปถึงการพยายามหาทางและเนื้อต้องตัวพูดวาตะโลมเสียดอาการรักใคร่ใน
 เชิงคู่สาว กับหญิงหรือชายที่ยังมีสามีหรือภรรยา

ท่านพุทธทาสภิกขุ ได้ให้ความหมายของศีลข้อ 3 กว้างไปถึงการไม่ละเมิดของรักของใคร
 ของผู้อื่น เช่น การไปทำให้ลูกตาอื่นเป็นที่รักของเด็กลูกอื่นให้เสียหาย สกปรก หรือแสดงการย่ำยี
 ให้เจ้าของเขาเจ็บช้ำน้ำใจ ก็อยู่ในข่ายผิดศีลข้อ 3 (พุทธทาสภิกขุ 2505 : 9)

ศีลข้อ 4 หมายถึง เว้นจากการพูดไม่ตรงกับความจริง โดยเจตนาจะให้ผู้อื่นเข้าใจตาม
 ที่ตนพูดอันทำให้เกิดผลเสียแก่ผู้อื่น ซึ่งได้แก่ ปลด ทนสาบาน ทำเล่ห์กระเท่ห์ มารยา คำเลว
 เสริมความ อวดความ และทำเรื่องหมายต่าง ๆ ให้ผู้อื่นเข้าใจ

ศีลข้อ 5 หมายถึง เว้นจากการดื่มน้ำเมา หรือสุราเมรัย รวมไปถึงการไม่ตกเป็นทาสของอบายมุขทุกชนิด หรือสิ่งมีนเมาเสพติดทั้งรูปธรรมและนามธรรม อันเป็นทางแห่งความประมาท มัวเมา (กัฏฐา นิคมานนท์ 2517 : 6 - 8)

สมเด็จพระญาณสังวร กล่าวไว้ในหนังสือหลักพระพุทธศาสนาว่า เนืองศีล แปลว่า ศีล 5 คำว่า ศีล แปลว่า ปกติ หมายถึง ปกติกาย วาจา ใจ เพราะมีใจถึงดงดเว้นจากโทษทางกาย ทางวาจา ที่ทรงดงดเว้น ดังเช่นที่ระบุไว้ในศีล 5 ศีลจึงสำเร็จด้วยวิริติเจตนา แปลว่า เจตนาถึงดงดเว้น คำว่า วิริติ กับคำว่า เวมณี แปลว่า งดเว้นเหมือนกัน วิริติโดยทั่วไปมี 3 คือ

1. สัมปัตตวิริติ หมายความว่า ไม่ได้รับถือศีลมาก่อน แต่เมื่อใดพบสัจธรรมชีวิตที่จะทำได้ ไปพบพระเยสที่ลัทธิได้ แรกเว้นไม่ดอง ไม่ดัก เป็นตน ความถึงดงดเว้นใจอย่างนี้ก็เป็นศีลเหมือนกัน แต่ถึงดงดเว้นเพราะไม่ได้โอกาสไม่จัดว่าเป็นศีล
2. สมหาณวิริติ หมายความว่า การงดเว้นควยอำนาจถือเป็นกิจวัตร โดยรับสมาทานศีล ถือตั้งจิตว่าจะงดเว้นจากโทษนั้น ๆ เองก็ได้ หรือจะรับจากผู้อื่น เช่น ภิกษุ ก็ได้ ถึงแม้จะรับจากผู้อื่นก็มีใช้จะรับแต่ปาก ต้องตั้งใจรับจึงจะได้ศีล
3. สมุจเจตวิริติ หมายความว่า เว้นด้วยการตัดขาดมีอันไม่ทำอย่างนั้นเป็นปกติตามภูมิของคนปฏิบัติ ทานกล่าวว่า เป็นวิริติของพระอรหันต์ แต่ก็อาจหมายถึง เว้นจากเป็นปกติของคนจริง ๆ (สมเด็จพระญาณสังวร 2522 : 177 - 178)

ปิ่น มุทุกันต์ กล่าวสรุปว่า ศีล แปลว่า ปกติ ที่ว่า "รักษาศีล" ก็คือ ตั้งใจรักษากฎของตนเอง จะสำเร็จโดยอยู่ที่เจตนา คือตั้งใจ ได้แก่ ตั้งใจงด ตั้งใจไม่ทำ ผลเกิดตรงใจนั้นคือ จิตของเราจะเกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพ ทุกครั้งที่มีการตั้งใจไม่ว่าเราจะตั้งใจเรื่องใด ๆ ก็ตาม ถ้าตั้งใจทางจิตก็เปลี่ยนไปสู่สภาวะดีขึ้น ถ้าตั้งใจทางชีวิตก็เปลี่ยนไปสู่สภาวะเลวลง (ปิ่น มุทุกันต์ 2507 : 185 - 203)

ธรรมหา หรือเบญจธรรม หรือเบญจกัลยาณธรรม คือ ธรรมอันดีงามห้าอย่าง คุณธรรมห้าประการคู่กับเบญจศีล เป็นธรรมเกื้อกูลแก่การรักษาเบญจศีล ผู้รักษาเบญจศีลควรมีไว้ประจำใจ ประกอบกาย

1. เมตตากรรณ (ความรักใคร่ปรารถนาให้มีความสุขความเจริญ และความสงสารจิตช่วยให้ทุกคน) คู่กับศีลข้อที่ 1

2. สันมาดาชีวิต (การหาเลี้ยงชีพในทางสุจริต) คู่กับศีลข้อที่ 2

3. กามสังวร (ความสังวรในกาม ความสำรวมระวังรู้จักยับยั้งควบคุมตนในทางกามารมณ์ ใจให้หลงไหล ในรูป เสียง กลิ่น รส และสัมผัส) คู่กับศีลข้อที่ 3

4. สัจจะ (ความสัตย์ ความซื่อตรง) คู่กับศีลข้อที่ 4

5. สติสัมปชัญญะ (ระลึกได้ และรู้ตัวอยู่เสมอ ถือฝึกตนให้เป็นคนรู้จักยังคิด รู้ตัวเสมอว่า สิ่งใดควรทำ และไม่ควรทำ ระวังมิให้ชั่วเมาประมาณ) คู่กับศีลข้อที่ 5

เบญจธรรมนี้ท่านผู้เป็นหมวดธรรมชั้นภายหลัง จึงมีแปลกันไปบ้าง เมื่อว่าโดยที่มาหัวข้อเหล่านี้ส่วนใหญ่ประมาณได้จากความทอหนายของกุศลกรรมบถของตน ๆ

กุศลกรรมบถ 10 (ทางแห่งกุศลกรรม ทางทำความดี กรรมดีอันเป็นทางนำไปสู่ความสุข ความเจริญหรือสุคติ) ว่าโดยข้อธรรมสมบูรณ์สรุปได้ดังนี้

ก. กายกรรม 3 (การกระทำทางกาย)

1. ละการฆ่าการเบียดเบียน มีเมตตากรรณ ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

2. ละอทินนาทาน เคารพกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินของผู้อื่น

3. ละการประพฤติดีกในกาม ไหว่ลวงละเมิดประเพณีทางเพศ

ข. วจีกรรม 4 (การกระทำทางวาจา)

4. ละการพูดเท็จ ไม่ยอมกล่าวเท็จ เพราะเหตุตนเอง ผู้อื่น หรือเพราะเห็นแก่ประโยชน์ใด ๆ

5. ละการพูดคำส่อเสียด ช่วยสมานคนที่แตกร้างกัน ส่งเสริมคนที่สมัครสมานกัน ชอบกล่าวถวาทที่สร้างสามัคคี

6. ละคำสหาย พุคเตกาสู่สภาพอนหวน
7. ละการพูดเพ้อเจ้อ พุคเตกัจจริง มีเหตุผล มีสาระประโยชน์ ถูกกาลเทศะ
- ก. มโนกรรม 3 (การกระทำทางใจ)
8. ไม่เพ่งเล็งอยากได้ของผู้อื่น
9. ไม่มีจิตคิดร้าย คิดปรารถนาว่า ขอให้สัตว์ทั้งหลายไม่มีเรา ไม่เบียดเบียน ไม่มีทุกข์ กรองตนอยู่เป็นสุข

10. มีความเห็นรอบว่า ทานมีผล การบูชามีผล ผลวิบากของกรรมดี กรรมชั่วมีเป็นต้น (พระราชนิพนธ์ 2518 : 136, 270)

สมเด็จพระญาณสังวร บรรยายไว้ในหนังสือหลักพระพุทธศาสนาว่า บุญธรรม แปลว่า ธรรม 5 ประการ กล่าว ธรรม แปลว่าทรงไว้หรือดำรงรักษาไว้ในส่วนที่ดี เป็นธรรมที่คู่กันกับศีล 5 เรียกว่า กัลยาณธรรม แปลว่า ธรรมงาม เป็นเครื่องบำรุงจิตใจให้งาม สร้างอภัยภัยนิสัยที่ดี ศีลเป็นเหตุให้คนเว้นไม่ทำสิ่งที่เป็นโทษ ถ้ามีเพียงศีลก็มีเพียงงดเว้นได้จากโทษ แต่ก็ยังมีโทษอยู่ความดี ต่อเมื่อมีธรรมอยู่ด้วยจึงจะเป็นเหตุให้ทำคุณความดี พระพุทธเจ้าจึงตรัสทั้งศีลทั้งธรรมคู่กันไว้ในหลายแห่งว่า "ศีลวา ลกุยาณ ธมฺโม มีศีลมีกัลยาณธรรม" ดังนี้

1. เมตตากรุณา	คู่กับศีลสิกขาบท ที่ 1
2. สัมมาอาชีวะ	คู่กับศีลสิกขาบท ที่ 2
3. ความสำรวมในกาม	คู่กับศีลสิกขาบท ที่ 3
4. ความมีสัจจะ	คู่กับศีลสิกขาบท ที่ 4
5. ความมีสติรอบคอบ	คู่กับศีลสิกขาบท ที่ 5 (สมเด็จพระญาณสังวร 2522 :

179 - 180)

อทิบาฬ 4

พจนานุกรมพุทธศาสตร์ (พระราชนิพนธ์ 2518 : 125) ให้ความหมายไว้ดังนี้

อิทธิบาท 4 คือ คุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จแห่งผลที่มุ่งหมาย ประกอบด้วย

1. ฉันทะ (ความพอใจ) คือ ความต้องการที่จะทำ ใฝ่ใจรักจะทำสิ่งนั้นอยู่เสมอ และปรารถนาจะทำให้ได้ผลดียิ่ง ๆ ขึ้นไป

2. วิริยะ (ความเพียร) คือ ขยันหมั่นประกอบสิ่งนั้นด้วยความพยายาม เข้มแข็ง อุตุน เอาจริงไม่ทอดทิ้ง

3. จิตตะ (ความคิด) คือ ตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำ และทำสิ่งนั้นด้วยความคิด ไม่ปล่อยใจให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอยไป

4. วิมังสา (ความไตร่ตรอง หรือทบทวน) คือ เห็นใช้ปัญญาพิจารณาไตร่ตรองตรวจตราหาเหตุผล และตรวจสอบข้อบกพร่องในสิ่งที่ทำนั้น มีการวางแผน วัตถุประสงค์อันวิเศษแก้ไขปรับปรุง

อิทธิบาท 4 ในความหมายตามที่กรมวิชาการให้ไว้ ดังนี้คือ

- ความพอใจ ใฝ่รัก ใฝ่หาความรู้ และใฝ่สร้างสรรค์
- ความเพียรพยายาม มีความอุตุน ไม่ทอดทิ้ง
- ความเอาใจใส่ และตั้งใจแน่วแน่ในการทำงาน
- การหมั่นใช้ปัญญา และสติตรวจสอบ และคิดไตร่ตรอง (กรมวิชาการ 2528

: 71)

สุชีพ ปุณฺณานุภาพ กล่าวถึงอิทธิบาท 4 ไว้ว่า เป็นหลักธรรมที่ทำให้ประสบความสำเร็จ อิทธิบาท 4 แปลได้ 2 ทาง คือ

1. ขอบปฏิบัติให้บรรลุถึงฤทธิ์ (Basis of Psychic Power) หมายถึง ฤทธิ์เดช ซึ่งเป็นอำนาจทางใจชนิดหนึ่ง

2. ขอบปฏิบัติให้บรรลุถึงความสำเร็จ (Law of Success)

ขอบปฏิบัติที่จะให้มีฤทธิ์ หรือประสบความสำเร็จนั้น พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้ 4 ประการ คือ

1. ฉันทะ ความพอใจรักใคร่ในสิ่งนั้น (Preference)

2. วิริยะ ความพากเพียร (Energy)
3. จิตตะ เอาใจใส่ไม่ทอดธุระ (Thought)
4. วิมังสา สอบสวน ค้นหา ผดลอง (Investigation)

หลักการ 4 ข้อนี้ เราขอพิจารณาตัวเองว่า บรรดาความสำเร็จทั้งหลายที่อยู่ในวิสัย
เราจะมีทางใดขึ้นไปหาโดยอาศัยคุณธรรมดังกล่าวมานี้ได้อย่างมีเหตุผลจริง ๆ

การค้นคว้า การประดิษฐ์ที่สำเร็จผลของโลกทุกวันนี้ ไม่มีการปฏิเสธว่า ข้อใดข้อหนึ่ง
และทั้งหมดของคุณธรรมที่ พระพุทธเจ้าประพาสไว้นั้น ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับโดยตรงแท้จริง จะเห็น
ว่าจำเป็นอย่างขาดไม่ได้ทุกขอ (สุตฺตํ ปุณฺณปาฬ 2511 : 36 - 38)

สมมติฐานการวิจัย

1. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาสังคมศึกษา ส่วนที่วาทะพระพุทธศาสนาของนักเรียน
ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โดยการสอนแบบบูรณาวิสัยนา การสอนแบบไตรสิกขา และการสอนตามภูมิอดรู
ของกรวิชากร แตกต่างกัน

2. ความเห็นชอบคาหลักพระพุทธศาสนาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่ได้รับการ
สอนโดยวิธีการสอนแบบบูรณาวิสัยนา การสอนแบบไตรสิกขา และการสอนตามภูมิอดรูของ
กรวิชากรแตกต่างกัน

บทที่ 3

วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า

ประชากร

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาทดลอง เป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนดงคาราม อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2530 จำนวน 8 ห้องเรียน จำนวนนักเรียน 329 คน

กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาทดลอง เป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนดงคาราม อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2530 จำนวน 3 ห้องเรียน นักเรียนทั้งหมด 120 คน แบ่งเป็น 3 กลุ่ม คือ

กลุ่มทดลองที่ 1 จำนวน 40 คน สอนโดยวิธีสอนแบบบูรณาวิสัยทัศน์

กลุ่มทดลองที่ 2 จำนวน 40 คน สอนโดยวิธีสอนแบบไตรสิกขา

กลุ่มควบคุม จำนวน 40 คน สอนโดยวิธีสอนตามคู่มือครู กรมวิชาการ

วิธีเลือกกลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ เลือกมาโดยการสุ่มนักเรียนมาจำนวน 3 ห้องเรียน จากนักเรียน 8 ห้องเรียน ซึ่งจัดห้องเรียนแบบกลับกัน โดยการจับสลากแล้วจับสลากอีกครั้งหนึ่ง เพื่อกำหนดว่ากลุ่มใดจะเป็นกลุ่มทดลองที่ 1 กลุ่มทดลองที่ 2 และกลุ่มควบคุม

เนื้อหาที่ใช้ในการทดลอง

เนื้อหาที่ใช้ในการทดลองครั้งนี้ เป็นเรื่องเบญจศีล เบญจธรรม และอิทธิบาท 4 ในวิชาสังคมศึกษา ส่วนที่ว่าด้วยพระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1

แบบแผนการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงทดลอง ซึ่งผู้วิจัยดำเนินการทดลองตามแบบแผนการวิจัยแบบ Control Group Pre test - Posttest Design ซึ่งมีลักษณะของแบบแผนการทดลองดังนี้ (ถวน สายยศ และอังคณา สายยศ 2528 : 216 - 217)

ตาราง 1 แบบแผนการวิจัย

กลุ่ม	สอบก่อน	ทดลอง	สอบหลัง
E ₁	T ₁	X _a	T ₂
E ₂	T ₁	X _b	T ₂
C	T ₁	-	T ₂

E แทน กลุ่มทดลอง
 C แทน กลุ่มควบคุม
 E₁ แทน กลุ่มทดลอง 1
 E₂ แทน กลุ่มทดลอง 2

- C_0 แทน กลุ่มควบคุม
 T_1 แทน การสอบก่อนที่จะจัดการกระทำทดลอง (Pretest)
 T_2 แทน การสอบหลังการทดลอง (Posttest)
 X_a แทน การสอน แบบบูรณาการศาสนา
 X_b แทน การสอนแบบไตรสิกขา

วิธีดำเนินการทดลอง

ในการดำเนินการทดลอง ผู้วิจัยได้ดำเนินการดังนี้

1. ทำการทดสอบก่อนเรียน (Pretest) ผู้วิจัยทดสอบนักเรียนทุกคนด้วยแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาสังคมศึกษาส่วนที่วัดด้วยพระพุทธศาสนาที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น และแบบทดสอบหาว่า เห็นชอบทางหลักพระพุทธศาสนา แล้วบันทึกผลการสอบไว้ เป็นคะแนนทดสอบก่อนเรียน สำหรับทำการวิเคราะห์ข้อมูล
2. ดำเนินการสอน ผู้วิจัยใช้วิธีสอนแบบบูรณาการศาสนา กับกลุ่มทดลองที่ 1 ไตรสิกขา กับกลุ่มทดลองที่ 2 และการสอนตามภูมิอภีร์ กับกลุ่มควบคุม โดยผู้วิจัยเป็นผู้สอนทั้ง 3 กลุ่ม ทดลองกลุ่มละ 15 คาบ ๆ ละ 50 นาที
3. หลังจากจบการเรียนเนื้อหาทั้งหมดแล้ว ให้นักเรียนทุกคนทำการทดสอบด้วยข้อสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาสังคมศึกษาส่วนที่วัดด้วยพระพุทธศาสนา และแบบสอบถามความเห็นชอบทางหลักพระพุทธศาสนาอีกครั้งหนึ่ง

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย

1. ภูมิ่อการสอนสังคมศึกษาส่วนที่วัดด้วยพระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 และ

หนังสือแบบเรียนวิชาสังคมศึกษาส่วนที่ว่าด้วยพระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 สำหรับกลุ่ม
ควบคุม

2. แผนการสอนวิชาสังคมศึกษา ส่วนที่ว่าด้วยพระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1
แบบบูรณาวิสัย และไตรสิกขา โดยผู้วิจัยดำเนินการดังนี้

2.1 ศึกษาหลักสูตร ความมุ่งหมายของหลักสูตร จุดประสงค์ทั่วไปของราย
วิชา และขอบข่ายเนื้อหาวิชาสังคมศึกษาส่วนที่ว่าด้วยพระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ตาม
หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521

2.2 ศึกษารายละเอียดของเนื้อหาที่จะนำมาสร้างชุดการสอน สำหรับการ
ทดลองจากหนังสือแบบเรียนวิชาสังคมศึกษาส่วนที่ว่าด้วยพระพุทธศาสนา เรื่อง เบญจศีล
เบญจธรรม และอิทธิบาท 4

2.3 กำหนดจุดมุ่งหมายทั่วไป

2.4 กำหนดจุดประสงค์การเรียนรู้

2.5 สร้างแผนการสอน 15 คาบ

2.6 นำแผนการสอนที่สร้างขึ้นไปให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความถูกต้อง

2.7 นำแผนการสอนในข้อ 2.6 ไปทดลองกับกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 10 คน
ที่ไม่ใช่เป็นกลุ่มตัวอย่างในการวิจัย เพื่อความมั่นใจในความเข้าใจคำสั่ง และวิธีการหรือไม่
แล้วนำมาปรับปรุงแก้ไขต่อไป

3. แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ผู้วิจัยได้ดำเนินการสร้างตามขั้นตอนดังนี้

3.1 ศึกษาวิธีการสร้างแบบทดสอบที่ดี จากหนังสือเทคนิคการวัดผลการประเมินผล
การเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษาของ สมบูรณ์ ชิตพงศ์ (สมบูรณ์ ชิตพงศ์ 2523 : 1 - 166)
และเทคนิคการเขียนข้อสอบของ ชวาล แพร่สกุล (ชวาล แพร่สกุล 2520 : 1 - 407)

3.2 ทำการวิเคราะห์หลักสูตรวิชาสังคมศึกษาส่วนที่ว่าด้วยพระพุทธศาสนา เรื่อง
เบญจศีล เบญจธรรม และอิทธิบาท 4 เพื่อหาความเที่ยงตรงตามเนื้อหา (สมบูรณ์ ชิตพงศ์
2523 : 26 - 43) ตามลำดับชั้นดังนี้

3.2.1 ผู้วิจัยร่วมกับนิสิตปริญญาโท วิชาเอกการมัธยมศึกษา กลุ่มการสอนสังคมศึกษา และอาจารย์ผู้สอนวิชาสังคมศึกษาส่วนที่วากย.พระพุทธศาสนา จำนวน 6 คน ทำการวิเคราะห์หลักสูตร

3.2.2 จำแนกจุดมุ่งหมายการศึกษาดอกเป็นเหตุการณ์ โดยจำแนกเหตุการณ์ในรายวิชานั้น ๆ ว่ามีเหตุการณ์ใดบ้าง เหตุการณ์ใดที่มีความคล้ายคลึง หรือซ้ำซ้อนกัน ก็ขอใหรวมเข้าเป็นเหตุการณ์เดียวกัน

3.2.3 ให้ความหมายของแต่ละเหตุการณ์ออกมาเป็นภาษาสามัญ ที่ทุกคนเข้าใจร่วมกันได้ จากนั้นจึงถ่ายทอดความหมายในแต่ละเหตุการณ์ออกมาเป็นลักษณะการกระทำ หรือการแสดงออก

3.2.4 จำแนกเนื้อหาและความถี่รวมยอดของแต่ละเนื้อหาออกเป็นตอน ๆ

3.2.5 ให้นาน้ำหนัก ผู้ดำเนินการวิเคราะห์หลักสูตรเขียนตารางแสดงความสัมพันธ์ของเนื้อหาและเหตุการณ์ แล้วให้น้ำหนักเป็นคะแนนซึ่งมีจำนวนเต็ม 10 คะแนน ทุกช่อง ตามความถี่เห็นของแต่ละคน โดยไม่ปรึกษากัน

3.2.6 ตารางเฉลี่ย โดยการนำคะแนนแต่ละช่องของแต่ละคนมารวมกัน แล้วหารด้วยจำนวนคนที่รวมกันวิเคราะห์หลักสูตร

3.2.7 สร้างตารางเห็น โดยเปลี่ยนตารางวิเคราะห์ให้ช่องรวมทั้งหมดเท่ากับ 1000 ซึ่งการเปลี่ยนนี้จะทำให้ต้องเปลี่ยนคะแนนในแต่ละช่องด้วยการปรับแก้คะแนนให้ไดตาราง 1000 เพื่อสะดวกในการใช้สัดส่วนของตารางวิเคราะห์หลักสูตร

3.3 สร้างแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนตามเนื้อเรื่องที่ใช้ในการทดลอง โดยยึดเกณฑ์ตามผลการวิเคราะห์หลักสูตร ข้อสอบที่สร้างขึ้นเป็นแบบปรนัยชนิด 5 ตัวเลือก โดยให้ครอบคลุมเนื้อหาที่สอน รวมทั้งสิ้น 60 ข้อ

3.4 นำแบบทดสอบที่สร้างตามเกณฑ์วิเคราะห้หลักสูตร ไปทดลองกับนักเรียนจำนวน 100 คน ที่เคยเรียนเรื่องเบญจศีล เบญจธรรม และอิทธิบาท 4 มาแล้ว เพื่อหาคุณภาพเครื่องมือ

3.5 นำแบบทดสอบมาตรวจให้คะแนน ข้อที่ตอบถูกให้ 1 คะแนน ข้อที่ตอบผิดหรือข้อที่ไม่ให้ทำ หรือข้อที่ตอบมากกว่า 1 ตัวเลือก ให้ 0 คะแนน เมื่อตรวจและรวมคะแนนแบบทดสอบเรียบร้อยแล้ว จึงทำการวิเคราะห์เพื่อหาความยากง่าย (P) และค่าอำนาจจำแนก (r) ของข้อสอบแต่ละข้อ โดยใช้เทคนิค 27% ของ จุง เทห์ ฟาน (Fan, 1952 : 3-32) แล้วเลือกเฉพาะข้อสอบที่มีค่าความยากง่าย (P) ระหว่าง .20 - .80 และมีค่าอำนาจจำแนก (r) ตั้งแต่ .20 ขึ้นไป (ลวน สายยศ และอังคณา สายยศ 2528 :186) จำนวน 34 ข้อ ได้ข้อสอบที่มีค่าความยากง่ายระหว่าง .20 - .78 และค่าอำนาจจำแนกระหว่าง .23 - .76

3.6 นำแบบทดสอบที่คัดเลือกแล้วมาคำนวณหาความเชื่อมั่นของแบบทดสอบ โดยใช้สูตร KR - 20 ของ กูเดอร์ ริชาร์ดสัน (ลวน สายยศ และอังคณา สายยศ 2528 : 168) มีความเชื่อมั่น .8755

4. แบบทดสอบวัดความเห็นชอบตามหลักพุทธศาสนา ดำเนินการดังนี้

4.1 ศึกษานิยามศัพท์ ทฤษฎี และเอกสารที่เกี่ยวข้องเพื่อวิเคราะห์ความเห็นชอบตามหลักพุทธศาสนา (สัมมาทิฐิ)

4.1.1 ศึกษาทฤษฎี และเอกสารที่เกี่ยวข้อง

4.1.2 รวบรวมนิยามของความเห็นชอบตามหลักพุทธศาสนา (สัมมาทิฐิ)

4.1.3 หาพฤติกรรมที่แสดงออกถึงความเห็นชอบตามหลักพุทธศาสนา

(สัมมาทิฐิ)

4.2 เขียนข้อคำถามนิยามของสัมมาทิฐิ

4.2.1 ลักษณะของแบบทดสอบเป็นสถานการณ์ (Situation) ซึ่งเป็นสถานการณ์สมมุติที่ประสบในชีวิตประจำวัน ในแต่ละสถานการณ์มี 3 ตัวเลือก

4.2.2 การจัดลำดับความเห็นชอบตามหลักพระพุทธศาสนา เป็น 3

- เห็นชอบตามที่ถ้อยคำได้ฟังมา หรือปฏิบัติตามกันต่อ ๆ มา
- เห็นชอบตามที่พิจารณาจากเหตุผล หลักฐาน
- เห็นชอบตามความเป็นจริงของสิ่งทั้งหลายอย่างถูกทำนอง

คลองธรรม ว่าเมื่อปฏิบัติแล้วเป็นคุณ - โทษ สุข - ทุกข์ ต่อตนเองและสังคม

4.2.3 การตรวจใจกะแน

- ให้ 1 คะแนน สำหรับตัวเลือกที่เป็นความเห็นชอบตามที่
ได้ฟังมา หรือปฏิบัติตามกันต่อ ๆ มา

- ให้ 2 คะแนน สำหรับตัวเลือกที่ ความเห็น

จากเหตุผล หลักฐาน

- ให้ 3 คะแนน สำหรับตัวเลือกที่เป็นความเห็นชอบ

เป็นจริงของสิ่งทั้งหลายอย่างถูกทำนองคลองธรรม ว่าเมื่อปฏิบัติแล้วเป็นคุณ-โทษ สุข-ทุกข์
ตนเองและสังคม

4.3 การปรับปรุงแบบทดสอบวัดความเห็นชอบตามหลักพระพุทธศาสนา

4.3.1 ตรวจสอบคุณภาพของแบบทดสอบด้านความเที่ยงตรงเชิงพื้น
(Face Validity) โดยผู้เชี่ยวชาญทางพระพุทธศาสนา และทางด้านการศึกษา ได้แก่
พระมหาณรงค์ จิตโสภณ อาจารย์สุชีพ ปุญญานุภาพ ดร.สมบุรณ์ ชิตวงษ์ ตรวจสอบ
แบบทดสอบในแต่ละด้านเป็นรายสัปดาห์ ว่าวัดได้ตรงกับคุณธรรมในแต่ละด้านหรือไม่

4.3.2 นำแบบทดสอบวัดความเห็นชอบตามหลักพระพุทธศาสนาที่
ไปทดสอบกับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนเขาข่อยพิทยาคม อำเภอเขาข่อย
เขษมบุรี จำนวน 100 คน

4.3.3 หาคุณสมบัติของแบบทดสอบ เช่น การใช้ภาษาในข้อคำถาม
เวลาที่ใช่สำหรับการทดลอง ความเหมาะสมของรูปแบบข้อทดสอบ เป็นต้น

4.3.4 หากค่าอำนาจจำแนกของข้อสอบ โดยวิธีการแจกแจงถี่ (t-distribution) โดยแบ่งกลุ่มที่ได้นำหนักคะแนนสูงออกมา 25% เป็นกลุ่มสูง และกลุ่มที่ได้น้ำหนักคะแนนต่ำออกมา 25% เป็นกลุ่มต่ำ แล้วคำนวณหาค่าเฉลี่ยและคะแนนเบี่ยงเบนมาตรฐานของแต่ละกลุ่ม และแทนค่าในสูตร (ลวน สายยศ และอังคณา สายยศ 2528 : 185 อ้างอิงมาจาก Edwards. 1957 : 152 - 154) แล้วปรับปรุงข้อคำถามที่ไม่ดี

4.3.5 หากค่าความเชื่อมั่นโดยใช้สูตร Alpha - Coefficient (ลวน สายยศ และอังคณา สายยศ 2528 : 170 - 172) ได้ค่าความเชื่อมั่นของแบบทดสอบวัดความเห็นชอบตามหลักพระพุทธศาสนา 0.8295

ตัวอย่างแบบทดสอบ

(0) นายมี นิยมในเรื่องการเลี้ยงโชคมาก เขามักจะไปขอตัวเลขจากผู้ที่เกี่ยวข้อง เขาตรงตามสำนักต่าง ๆ ที่มีชื่อเสียง เพื่อนำมาแจกจ่ายหรือซื้อลอตเตอรี่ แล้วส่วนมากเขาก็มักจะถูกรางวัลหลายครั้ง นายมีรู้สึกเลื่อมใสมากจึงไปขอตัวเลขเป็นประจำ พร้อมทั้งซื้อหวยครั้งละมาก ๆ เพราะถ้าถูกรางวัลจะกำไรรวยทันที นักเรียนมีความเห็นในเรื่องนี้อย่างไร

ก. การทรงเจ้ามีมานานแล้ว คนส่วนมากนิยมและเชื่อถือ เพราะสามารถรู้เห็นในสิ่งที่มีมนุษย์ธรรมดาทำไม่ได้

ข. การเลี้ยงโชคยอมมีได้มีเสีย ดังนั้นการถูกรางวัลจึงเป็นเรื่องของความบังเอิญมากกว่า

ค. การหลงงมงายในเรื่องที่พิสูจน์ไม่ได้โดยอภิปรัชญาที่จะทำให้บรรลุความสำเร็จในชีวิตอย่างแน่นอน

(0) สุรเกียรติ์ ถักกลอนชนะเลิศจากภาคเหนือ มาขายในกรุงเทพฯ มีรายได้ดีมาก แต่แล้ววันหนึ่ง เขาก็เข้ามาขอตัวจากเจ้าหน้าที่ตำรวจพร้อมควยยาเสพติดที่เหลือ นักเรียนมีความเห็นว่าเขาทำเช่นนี้เพราะเหตุผลใดเป็นสำคัญ

- ก. เขาหาเงินได้มากพอแล้ว เมื่อเงินโทบก็งคงจะมีความเป็นอยู่อย่างสบาย
- ข. คนที่ทำผิดกฎหมายต้องหลบ ๆ ซ่อน ๆ ระวังตัวตลอดเวลาทำให้เป็นทุกข์ใจ
- ค. ถ้าถูกจับได้จะมีโทษสูง แต่การเข้ามอบตัวอาจช่วยให้ได้รับการลดหย่อนโทษบาง

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาสังคมศึกษาส่วนที่ว่าด้วยพระพุทธศาสนา ที่วัดหลังเรียน เรื่อง เบญจศีล เบญจธรรม และอิทธิบาท 4 ของกลุ่มตัวอย่างทั้ง 3 กลุ่ม ด้วยวิธีการวิเคราะห์ความแปรปรวนรวม (ANCOVA) (ลวัน สายยศ และอังคณา สายยศ 2528 : 122 - 130) โดยใช้คะแนนสอบพื้นฐานวิชาสังคมศึกษา ปีการศึกษา 2530 เป็นตัวแปรรวม (Covariate)

2. เปรียบเทียบความเห็นชอบตามหลักพุทธศาสนา ของนักเรียนกลุ่มตัวอย่างทั้ง 3 กลุ่ม ด้วยวิธีการวิเคราะห์ความแปรปรวนรวม (ANCOVA) (ลวัน สายยศ และอังคณา สายยศ 2528 : 122 - 130) โดยใช้ผลการสอบวัดความเห็นชอบตามหลักพุทธศาสนาก่อนการเรียน เป็นตัวแปรรวม (Covariate)

3. ถ้าผลการเปรียบเทียบในข้อ 1 และข้อ 2 เป็นไปตามสมมติฐานของการวิจัยที่ตั้งไว้ นั่นคือ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาสังคมศึกษาส่วนที่ว่าด้วยพระพุทธศาสนา และความเห็นชอบตามหลักพุทธศาสนาของนักเรียน แตกต่างกันแล้ว จะต้องตรวจสอบว่าการสอนวิธีการปฏิบัติที่ทำให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และความเห็นชอบตามหลักพุทธศาสนาแตกต่างกันด้วยการเปรียบเทียบทูลุ โดยวิธีการของเชปเป (Scheffe) (ลวัน สายยศ และอังคณา สายยศ 2528 : 119 - 122)

สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

1. หาคะแนนเฉลี่ย (Mean) จำนวนจากสูตร (ลวัน สายยต์ และอังคณา สายยต์ 2528 : 59 - 62)

2. หาค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) จำนวนจากสูตร (ลวัน สายยต์ และอังคณา สายยต์ 2528 : 64 - 67)

3. หาค่าความเชื่อมั่นของแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน จำนวนจากสูตร KR - 20 ของ กูเดอร์ ริชาร์ดสัน (ลวัน สายยต์ และอังคณา สายยต์ 2528 : 168 - 170)

$$r_{tt} = \frac{n}{n-1} \left[1 - \frac{\sum pq}{s_t^2} \right]$$

เมื่อ r_{tt} แทน ค่าความเชื่อมั่นของแบบทดสอบ

n แทน จำนวนข้อของเครื่องมือวัด

p แทน สัดส่วนของผู้ตอบถูกในข้อหนึ่ง ๆ $= \frac{\text{จำนวนข้อที่ตอบถูก}}{\text{จำนวนทั้งหมด}}$

q แทน สัดส่วนของผู้ตอบผิดในข้อหนึ่ง ๆ $(1 - p)$

4. วิเคราะห์ข้อคำถามเป็นรายข้อของแบบทดสอบวัดความรู้เห็นชอบตามหลักพระพุทธศาสนา เพื่อหาว่าน่าจำแนกโดยใช้ t-test แบบเทคนิค 25% ของกลุ่มสูง และกลุ่มต่ำ (Edward. 1957 : 152 - 154 อ้างอิงมาจาก ลวัน สายยต์ และอังคณา สายยต์ 2528 : 185 - 186)

$$t = \frac{\bar{X}_H - \bar{X}_L}{\sqrt{\frac{S_H^2}{n_H} + \frac{S_L^2}{n_L}}}$$

เมื่อ t	แทน ค่าอำนาจจำแนกของข้อสอบ
$\bar{X}_H$	แทน คะแนนเฉลี่ยของกลุ่มใดคะแนนสูง
$\bar{X}_L$	แทน คะแนนเฉลี่ยของกลุ่มใดคะแนนต่ำ
S_H^2	แทน ความแปรปรวนของกลุ่มใดคะแนนสูง
S_L^2	แทน ความแปรปรวนของกลุ่มใดคะแนนต่ำ
n_H	แทน จำนวนของกลุ่มตัวอย่างในกลุ่มสูง
n_L	แทน จำนวนของกลุ่มตัวอย่างในกลุ่มต่ำ

5. หากหาความเชื่อมั่นของแบบทดสอบวัดความเห็นชอบตามหลักพุทธศาสนา โดยใช้สูตรสัมประสิทธิ์แอลฟา (α - Coefficient) (ลวน สายยศ และวังคณา สายยศ 2528 : 171 - 171)

$$\alpha = \frac{n}{n-1} \left\{ 1 - \frac{\sum S_i^2}{S_t^2} \right\}$$

6. ทดสอบความแตกต่างคะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาสังคมศึกษาส่วนที่วัดด้วยพุทธศาสนา และความเห็นชอบตามหลักพุทธศาสนา ระหว่างกลุ่มโดยใช้วิธีวิเคราะห์ความแปรปรวนร่วม (Analysis of Covariance) (ลวน สายยศ และอังคณา สายยศ 2528 : 122 - 130)

Source of Variation	SS'	df'	MS'	F
Between group (b)	SS'b	k - 1	$\frac{SS'_b}{df'_b}$	$\frac{MS'_b}{MS'_w}$
Within group (w)	SS'_w	N - K - 1	$\frac{SS'_w}{df'_w}$	
Total (t)	SS'_t	N - 2		

7. การทดสอบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยของผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความเห็นชอบทางหลักพระพุทธศาสนาด้วยวิธีการสอนแต่ละคู่ โดยใช้วิธีการของเชฟเฟ้ (Scheffé's test) จำนวนภาคสุตร (ควาน สายยศ และอังภา สายยศ 2528 : 119)

$$S = \sqrt{(K-1)F(d; df_1, df_2)} \sqrt{MS'_E \left[\sum_{j=1}^k \frac{(C_j)^2}{n_j} \right]}$$

เมื่อ S = ค่าวิกฤตของ Scheffé

K = จำนวนของกลุ่มตัวอย่างที่นำมาเปรียบเทียบกัน

$F(d; df_1, df_2)$ = เปิดค่า F ในตารางการแจกแจงค่า d ที่ α มีค่า .05 หรือที่ .01 และ df_1 คือ ค่า df_B ถ้าเป็นการวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทิศทางเดียว และ df_2 คือ df_W หรือ df_E ถ้าใดค่าหนึ่ง

MS'_E = ค่าความคลาดเคลื่อนของความแปรปรวนในตารางวิเคราะห์ความแปรปรวน

C_j = สัมประสิทธิ์ Contrast ซึ่งจะมีค่าเป็น 1, -1, 1, -1, ...

n_j = จำนวนคนในกลุ่มตัวอย่างแต่ละกลุ่ม

บทที่ 4

การวิเคราะห์ข้อมูล

สัญลักษณ์ที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

N	แทน	จำนวนนักเรียนในกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด
$\bar{X}$	แทน	คะแนนเฉลี่ย
S.D.	แทน	ความเบี่ยงเบนมาตรฐาน
$\bar{X}'$	แทน	คะแนนเฉลี่ยที่ปรับแล้ว
SS	แทน	ผลบวกกำลังสองของคะแนนที่ปรับแล้ว
MS'	แทน	ค่าเฉลี่ยกำลังสองของคะแนนที่ปรับแล้ว
df	แทน	ค่าดีกรีอิสระที่ปรับแล้ว
F	แทน	ค่าที่ใช้พิจารณาใน F-distribution

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้เสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลในแต่ละจุดมุ่งหมายดังนี้

1. จากจุดมุ่งหมายข้อที่ 1 ที่ว่า เพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาสังคมศึกษา ส่วนที่วัดด้วยพระพุทธศาสนา ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่เรียนโดยการสอนแบบปฐจาวิสัยนา การสอนแบบไตรสิกขา และการสอนตามคู่มือครูของกรมวิชาการนั้น มีสมมติฐานว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาสังคมศึกษาส่วนที่วัดด้วยพระพุทธศาสนาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่เรียนโดยการสอนแบบปฐจาวิสัยนา การสอนแบบไตรสิกขา การสอนตามคู่มือครูของกรมวิชาการ แตกต่างกัน จากการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่อง เบญจศีล เบญจธรรม และอิทธิบาท 4 ปรากฏว่าค่าสถิติพื้นฐานดังตาราง 2

ตาราง 2 ค่าสถิติพื้นฐานของผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเรื่องเบญจศีล เบญจธรรม และอิทธิบาท 4 หลังการทดลองของกลุ่มการสอนแบบปฐาวิสัยนา การสอนแบบไตรสิกขา และการสอนตามคู่มือครู

กลุ่ม	N	$\bar{X}$	S.D.
การสอนแบบปฐาวิสัยนา	40	17.28	4.64
การสอนแบบไตรสิกขา	40	17.60	4.78
การสอนตามคู่มือครู	40	12.60	4.60

จากตาราง 2 พบว่าผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนที่เรียนโดยการสอนแบบไตรสิกขา มีคะแนนเฉลี่ยสูงสุด รองลงมาเป็นคะแนนเฉลี่ยของผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนที่เรียนโดยการสอนแบบปฐาวิสัยนา และคะแนนเฉลี่ยของผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนที่เรียนตามคู่มือครู กรมวิชาการ น้อยที่สุด เพื่อให้ทราบว่าผลสัมฤทธิ์ทั้ง 3 กลุ่มแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติหรือไม่ จึงได้ทำการวิเคราะห์ความแปรปรวนรวม โดยมีคะแนนพื้นฐานวิชาสังคมศึกษาเป็นตัวแปรรวม (Covariate) ดังตาราง 3

ตาราง 3 การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเรื่อง เบญจศีล เบญจธรรม และอิทธิบาท 4 ระหว่างกลุ่มการสอนแบบบูรณาการวิชันนา การสอนแบบไตรสิกขา และการสอนตามคู่มือครู

แหล่งของตัวแปร	SS	df	MS	F
ระหว่างกลุ่ม (b)	462.03	2	231.01	11.86**
ภายในกลุ่ม (w)	2258.98	116	19.47	
รวม (t)	2721.00	118		

$$**F > .01(df = 2, 116) = 4.79$$

จากตาราง 3 พบว่าผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชา ใจกรมศึกษาส่วนที่ว่าถวายพระนุทสาสนา ของนักเรียนทั้ง 3 กลุ่ม แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 แสดงว่านักเรียนที่เรียน โดยการสอนแบบบูรณาการวิชันนา การสอนแบบไตรสิกขา และการสอนตามคู่มือครู กรมวิชาการ แตกต่างกัน ซึ่งสอดคล้องกับสมมุติฐานที่ตั้งไว้ และต้องการทราบว่า ผลสัมฤทธิ์ในกลุ่มใด แตกต่างกันบ้าง จึงทำการทดสอบเปรียบเทียบความแตกต่างของผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเป็น รายหมู่ โดยวิธีการทดสอบของเซเฟเฟ ดังตาราง 4

ตาราง 4 เปรียบเทียบความแตกต่างของผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเรื่อง เบญจศีล เบญจธรรม และอิทธิบาท 4 ระหว่างกลุ่มการสอนแบบปฐจาวิสัยนา การสอนแบบไตรสิกขา และการสอนตามภูมิอครู

กลุ่ม	คะแนนเฉลี่ย ($\bar{X}$)	ทดลองที่ 1	ทดลองที่ 2	ควบคุม
		17.32	17.14	13.00
การสอนแบบปฐจาวิสัยนา	17.32	-	0.18	4.32 **
การสอนแบบไตรสิกขา	17.14	-	-	4.14 **
การสอนตามภูมิอครู	13.00	-	-	

** มีระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

จากตาราง 4 พบว่า

1. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนที่เรียนโดยการสอนแบบปฐจาวิสัยนา กับนักเรียนที่เรียนโดยการสอนตามภูมิอครู แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01
2. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนที่เรียนโดยการสอนแบบไตรสิกขา กับนักเรียนที่เรียนโดยการสอนตามภูมิอครู แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01
3. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนที่เรียนแบบปฐจาวิสัยนา กับนักเรียนที่เรียนโดยการสอนแบบไตรสิกขา แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

สรุปว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนที่เรียนโดยการสอนตามภูมิอครู แตกต่างจากนักเรียนที่เรียนโดยการสอนแบบปฐจาวิสัยนา และการสอนแบบไตรสิกขา อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .01 แต่ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนที่เรียนโดยการสอนแบบปฐจาวิสัยนา และการสอนแบบไตรสิกขา ใกล้เคียงกัน

2. จากจุดมุ่งหมายข้อที่ 2 ที่ว่า เพื่อเปรียบเทียบความเห็นชอบตามหลักพระพุทธศาสนา (สัมมาทิฐิ) ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่ได้รับการสอนแบบปูจาววิสันา การสอนแบบไตรสิกขา การสอนตามคู่มือครู กรมวิชาการ มีสมมติฐานว่า ความเห็นชอบตามหลักพระพุทธศาสนา (สัมมาทิฐิ) ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่ได้รับการสอนโดยวิธีการสอนแบบปูจาววิสันา การสอนแบบไตรสิกขา และการสอนตามคู่มือครู กรมวิชาการ แตกต่างกัน จากการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยการทดสอบความเห็นชอบตามหลักพระพุทธศาสนา (สัมมาทิฐิ) ปรากฏค่าสถิติพื้นฐาน ดังตาราง 5

ตาราง 5 ค่าสถิติพื้นฐานของความเห็นชอบตามหลักพระพุทธศาสนา (สัมมาทิฐิ) ก่อนการทดลอง และหลังการทดลอง ของกลุ่มการสอนแบบปูจาววิสันา การสอนแบบไตรสิกขา และการสอนตามคู่มือครู

กลุ่ม	ก่อนการทดลอง			หลังการทดลอง		
	N	$\bar{X}$	S.D.	N	$\bar{X}$	S.D.
การสอนแบบปูจาววิสันา	40	49.35	4.65	40	50.13	4.52
การสอนแบบไตรสิกขา	40	51.55	4.43	40	54.38	2.82
การสอนตามคู่มือครู	40	45.90	5.98	40	48.00	4.44

จากตาราง 5 พบว่าคะแนนเฉลี่ยความเห็นชอบตามหลักพระพุทธศาสนา (สัมมาทิฐิ) ของนักเรียนก่อนการทดลอง ที่สูงที่สุดคือ นักเรียนที่ได้รับการสอนแบบไตรสิกขา รองลงมาเป็นคะแนนเฉลี่ยความเห็นชอบตามหลักพระพุทธศาสนาของนักเรียนที่ได้รับการสอนแบบปูจาววิสันา และคะแนนเฉลี่ยความเห็นชอบตามหลักพระพุทธศาสนาของนักเรียนที่ได้รับการสอนตามคู่มือครู กรมวิชาการ น้อยที่สุด สำหรับคะแนนเฉลี่ยความเห็นชอบตามหลักพระพุทธศาสนาของนักเรียน

หลังการทดลองสูงสุดคือ นักเรียนที่ได้รับการสอนแบบไตรสิกขา รองลงมาเป็นคะแนนเฉลี่ย
 ความเห็นชอบตามหลักพระพุทธศาสนาของนักเรียนที่ได้รับการสอนแบบจุลาลัทธิ และคะแนน
 เฉลี่ยความเห็นชอบตามหลักพระพุทธศาสนาของนักเรียนที่ได้รับการสอนตามคู่มือครู กรมวิชาการ
 น้อยที่สุด เพื่อให้ทราบความแตกต่างของความเห็นชอบตามหลักพระพุทธศาสนาของนักเรียนทั้ง
 3 กลุ่ม จึงได้ทำการวิเคราะห์ความแปรปรวนรวม โดยมีคะแนนสอบก่อนเรียนเป็นตัวแปรร่วม
 (Covariate) ดังตาราง 6

ตาราง 6 เปรียบเทียบผลความเห็นชอบตามหลักพระพุทธศาสนา ภายหลังจากทดลองของกลุ่ม
 การสอนแบบจุลาลัทธิ การสอนแบบไตรสิกขา และการสอนตามคู่มือครู

แหล่งของตัวแปร	SS'	df'	MS'	F
ระหว่างกลุ่ม (b)	261.50	2	130.76	13.59**
ภายในกลุ่ม (w)	1115.87	116	9.62	
รวม (t)	1377.39	118		

$$^{**}F > .01(df = 2, 116) = 4.79$$

จากตาราง 6 พบว่าความเห็นชอบตามหลักพระพุทธศาสนาของนักเรียนที่ได้รับการ
 สอนแบบจุลาลัทธิ การสอนแบบไตรสิกขา และการสอนตามคู่มือครู กรมวิชาการ แตกต่าง
 กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ซึ่งสอดคล้องกับสมมติฐานที่ตั้งไว้ และเพื่อต้องการ
 ทราบว่า ความเห็นชอบตามหลักพระพุทธศาสนาในกลุ่มใดแตกต่างกันบ้าง จึงทำการทดสอบ
 เปรียบเทียบความแตกต่างของความเห็นชอบตามหลักพระพุทธศาสนาเป็นรายคู่ โดยวิธีการ
 ทดสอบของเชปเป่ ดังตาราง 7

ตาราง 7 เปรียบเทียบความแตกต่างของความเห็นชอบตามหลักพระพุทธศาสนา (สัมมาทิฐิ) ระหว่างกลุ่มการสอนแบบปุจฉาวิสัชนา การสอนแบบไตรสิกขา และการสอนตามคัมภีร์

กลุ่ม	คะแนนเฉลี่ย ($\bar{x}$)	ทดลองที่ 1	ทดลองที่ 2	รวม
		49.92	53.06	49.52
การสอนแบบปุจฉาวิสัชนา	49.92	-	3.14 ^{**}	0.40
การสอนแบบไตรสิกขา	53.06	-		3.54 ^{**}
การสอนตามคัมภีร์	49.52	-		

** ีระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

จากตาราง 7 พบว่า

1. ความเห็นชอบตามหลักพระพุทธศาสนา (สัมมาทิฐิ) ของนักเรียนที่ได้รับการสอนแบบปุจฉาวิสัชนา กับนักเรียนที่ได้รับการสอนแบบไตรสิกขาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01
2. ความเห็นชอบตามหลักพระพุทธศาสนา (สัมมาทิฐิ) ของนักเรียนที่ได้รับการสอนแบบไตรสิกขา กับนักเรียนที่ได้รับการสอนตามคัมภีร์ ธรรมวินัย การแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01
3. ความเห็นชอบตามหลักพระพุทธศาสนา (สัมมาทิฐิ) ของนักเรียนที่ได้รับการสอนแบบปุจฉาวิสัชนา กับนักเรียนที่ได้รับการสอนตามคัมภีร์ ธรรมวินัย การแตกต่างกันอย่างไม่นัยสำคัญทางสถิติ

สรุปว่า นักเรียนที่เรียนโดยการสอนแบบไตรสิกขา มีความเห็นชอบตามหลัก
 พระพุทธศาสนา แตกต่างจากนักเรียนที่เรียนโดยการสอนแบบปจฺฉาวิสีณา และการสอนตาม
 คู่มือครู อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 แต่นักเรียนที่เรียนโดยการสอนแบบปจฺฉาวิสีณา
 และการสอนตามคู่มือครู มีความเห็นชอบตามหลักพระพุทธศาสนาพอ ๆ กัน

บทที่ 5

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เป็นการเปรียบเทียบผลการสอน 3 แบบ คือ การสอนแบบปฐจาวิสัยนา การสอนแบบไตรสิกขา และการสอนตามภูมิอรรถุ กรมวิชาการ ที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน วิชาสังคมศึกษา ส่วนที่ว่าด้วยพระพุทธศาสนา และความเห็นชอบตามหลักพระพุทธศาสนาของ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 จึงสามารถสรุปขั้นตอน และผลการศึกษาได้ดังนี้

ความมุ่งหมายของการวิจัย

1. เพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาสังคมศึกษา ส่วนที่ว่าด้วยพระพุทธศาสนา ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่เรียนโดยการสอนแบบปฐจาวิสัยนา การสอนแบบไตรสิกขา และการสอนตามภูมิอรรถุของกรมวิชาการ
2. เพื่อเปรียบเทียบความเห็นชอบตามหลักพระพุทธศาสนา ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่เรียนโดยการสอนแบบปฐจาวิสัยนา การสอนแบบไตรสิกขา และการสอนตามภูมิอรรถุของกรมวิชาการ

สมมติฐานของการวิจัย

1. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาสังคมศึกษา ส่วนที่ว่าด้วยพระพุทธศาสนาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่ได้รับการสอนโดยการสอนแบบปฐจาวิสัยนา การสอนแบบไตรสิกขา และการสอนตามภูมิอรรถุของกรมวิชาการ แตกต่างกัน
2. ความเห็นชอบตามหลักพระพุทธศาสนาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่ได้รับการสอนโดยการสอนแบบปฐจาวิสัยนา การสอนแบบไตรสิกขา และการสอนตามภูมิอรรถุของกรมวิชาการ แตกต่างกัน

วิธีการดำเนินการวิจัย

1. ประชากร และกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร เป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนงคงคาราม อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2530 จำนวน 8 ห้องเรียน รวม 329 คน

กลุ่มตัวอย่าง สุ่มจากประชากรทั้ง 8 ห้องเรียน มา 3 ห้องเรียน จำนวน 120 คน โดยวิธีจับสลาก จับสลากอีกครั้งหนึ่ง เพื่อกำหนดกลุ่มทดลอง และกลุ่มควบคุมไว้ดังนี้
กลุ่มทดลองที่ 1 จำนวน 40 คน เป็นกลุ่มที่ดำเนินการสอนโดยวิธีการสอนแบบ
ปจววิสัย

กลุ่มทดลองที่ 2 จำนวน 40 คน เป็นกลุ่มที่ดำเนินการสอนโดยวิธีการสอนแบบ
ไตรสิกขา

กลุ่มควบคุม จำนวน 40 คน เป็นกลุ่มที่ดำเนินการสอนตามแนวคู่มือครูของ
กรมวิชาการ

2. ระยะเวลาที่ใช้ในการทดลอง

ใช้เวลาทดลองทั้งสิ้น 5 สัปดาห์

ทดลองสอนกลุ่มละ 15 คาบ สัปดาห์ละ 3 คาบ วิชาละ 50 นาที

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

3.1 แผนการสอนด้วยวิธีสอนแบบปจววิสัย และแผนการสอนด้วยวิธีสอน
แบบไตรสิกขา ซึ่งผู้วิจัยสร้างขึ้นจากเนื้อหาวิชาสังคมศึกษา ส่วนที่ว่าด้วยพระพุทธศาสนา
เรื่อง เบญจศีล เบญจธรรม และอิทธิบาท 4

3.2 แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาสังคมศึกษา ส่วนที่ว่าด้วย
พระพุทธศาสนา เรื่อง เบญจศีล เบญจธรรม และอิทธิบาท 4 เป็นแบบปรนัยชนิด 5 ตัวเลือก
จำนวน 34 ข้อ มีค่าความเชื่อมั่น .8755 มีค่าความยากง่าย (p) ระหว่าง .20 - .78
และค่าอำนาจจำแนก (r) จะหว่าง .23 - .76

3.3 แบบทดสอบวัดความเห็นชอบตามหลักพระพุทธศาสนา (สัมมาทิฐิ) ซึ่งผู้วิจัยสร้างขึ้น เป็นข้อสอบปรนัยชนิด 3 ตัวเลือก จำนวน 20 ข้อ มีค่าความเชื่อมั่น .8295 และค่าอำนาจจำแนก (t) อยู่ระหว่าง 2.00 - 5.88

4. การดำเนินการทดลอง

4.1 การทดสอบก่อนสอน ให้นักเรียนทั้งกลุ่มทดลอง และกลุ่มควบคุมทำแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่อง เบญจศีล เบญจธรรม และอิทธิบาท 4 และทำแบบทดสอบวัดความเห็นชอบตามหลักพระพุทธศาสนา

4.2 ทำการสอนนักเรียนกลุ่มทดลองที่ 1 ด้วยวิธีการสอนแบบปฐจาวิสัยนา กลุ่มทดลองที่ 2 ด้วยวิธีการสอนแบบไตรสิกขา และกลุ่มควบคุมด้วยวิธีการสอนตามคู่มือครูของกรมวิชาการ

4.3 หลังจากทดลองสอนจบทุกเนื้อหาแล้ว ให้นักเรียนกลุ่มทดลองที่ 1 กลุ่มทดลองที่ 2 และกลุ่มควบคุม ทำแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเรื่อง เบญจศีล เบญจธรรม และอิทธิบาท 4 และทำแบบทดสอบวัดความเห็นชอบตามหลักพระพุทธศาสนา

4.4 ตรวจสอบผลการทดสอบแล้วนำผลมาวิเคราะห์เพื่อทดสอบสมมติฐานทางวิธีการทางสถิติ

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาสังคมศึกษา ส่วนที่วัดด้วยพระพุทธศาสนา ที่วัดหลังเรียน เรื่อง เบญจศีล เบญจธรรม และอิทธิบาท 4 ของกลุ่มตัวอย่างทั้ง 3 กลุ่ม ด้วยการใช้การวิเคราะห์ความแปรปรวนรวม (ANCOVA) โดยใช้คะแนนสอบพื้นฐานวิชาสังคมศึกษา ปีการศึกษา 2530 เป็นตัวแปรร่วม (Covariate) และเปรียบเทียบเหตุ โดยใช้วิธีการของเชฟเฟ (Scheffe)

2. หากสถิติพื้นฐานของคะแนนความเห็นชอบตามหลักพระพุทธศาสนา ก่อนทดลอง และหลังทดลอง ของกลุ่มตัวอย่างทั้ง 3 กลุ่ม

3. เปรียบเทียบความเห็นชอบตามหลักพระพุทธศาสนาของนักเรียนกลุ่มตัวอย่างทั้ง 3 กลุ่ม ด้วยวิธีวิเคราะห์ความแปรปรวนรวม โดยใช้คะแนนความเห็นชอบตามหลักพระพุทธศาสนา ทำการทดสอบก่อนเรียนเป็นตัวแปรร่วม (Covariate) และเปรียบเทียบภายหลัง โดยใช้วิธีการของเชฟเฟ (Scheffé)

สรุปผลการทดลอง

1. นักเรียนที่เรียนโดยการสอนแบบปฐจาวิสัยนา การสอนแบบไตรสิกขา และการสอนตามคู่มือครู ธรรมวิชาการ มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และเมื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์เป็นรายคู่ ผลปรากฏว่า นักเรียนที่เรียนโดยการสอนแบบปฐจาวิสัยนา กับนักเรียนที่เรียนโดยการสอนตามคู่มือครู มีผลสัมฤทธิ์แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 นักเรียนที่เรียนโดยการสอนแบบไตรสิกขา กับนักเรียนที่เรียนโดยการสอนตามคู่มือครู มีผลสัมฤทธิ์แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และนักเรียนที่เรียนโดยการสอนแบบปฐจาวิสัยนา กับนักเรียนที่เรียนโดยการสอนแบบไตรสิกขา มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

2. นักเรียนที่เรียนโดยการสอนแบบปฐจาวิสัยนา การสอนแบบไตรสิกขา การสอนตามคู่มือครู ธรรมวิชาการ มีความเห็นชอบตามหลักพระพุทธศาสนาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และเมื่อเปรียบเทียบความเห็นชอบตามหลักพระพุทธศาสนาเป็นรายคู่ ผลปรากฏว่า นักเรียนที่เรียนโดยการสอนแบบปฐจาวิสัยนา กับนักเรียนที่เรียนโดยการสอนแบบไตรสิกขา มีความเห็นชอบตามหลักพระพุทธศาสนา แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 นักเรียนที่เรียนโดยการสอนแบบไตรสิกขา กับนักเรียนที่เรียนโดยการ

สอนตามคู่มือครู กรมวิชาการ มีความเห็นชอบตามหลักพระพุทธศาสนาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และนักเรียนที่เรียนโดยการสอนแบบปฐาภิธาน กับนักเรียนที่เรียนโดยการสอนตามคู่มือครู กรมวิชาการ มีความเห็นชอบตามหลักพระพุทธศาสนา แตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

อภิปรายผล

จากสมมติฐานข้อที่ 1 ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนที่เรียนโดยการสอนแบบปฐาภิธาน กับนักเรียนที่เรียนโดยการสอนตามคู่มือครูกรมวิชาการ มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 นักเรียนที่เรียนโดยการสอนแบบไตรสิกขา กับนักเรียนที่เรียนโดยการสอนตามคู่มือครู กรมวิชาการ มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และนักเรียนที่เรียนโดยการสอนแบบปฐาภิธาน กับนักเรียนที่เรียนโดยการสอนแบบไตรสิกขา มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ ประดิษฐ์ พรหมเสนา ที่ได้ศึกษาเรื่องการนำวิธีสอนสมัยพุทธกาลมาใช้สอนจริยศึกษาในระดับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 พบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนที่เรียนโดยวิธีสอนประยุกต์จากวิธีสอนสมัยพุทธกาล ซึ่งได้แก่ วิธีสอนแบบบรรยาย อุปมาอุปไมย แบบธรรมสาธกจำแนก แบบปฐาภิธาน แบบไตรสิกขา สูงกว่านักเรียนที่เรียนโดยการสอนจริยศึกษาปัจจุบัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 (ประดิษฐ์ พรหมเสนา 2523 : 86) แสดงว่า วิธีสอนแบบปฐาภิธาน และวิธีสอนแบบไตรสิกขา ซึ่งจัดว่าเป็นวิธีสอนตามแนวพุทธวิธีเช่นกัน ผู้วิจัยเล็งเห็นว่าเพื่อการศึกษาครั้งนี้ เมื่อใช้สอนแล้วทำให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ในเนื้อหาหลักธรรมได้ดีกว่าวิธีสอนตามคู่มือครู ทั้งนี้อาจสืบเนื่องมาจาก

1. การสอนแบบปฐาภิธาน มีกิจกรรมการเรียนการสอนที่มีลักษณะครูชักถามให้นักเรียนตอบ หรือนักเรียนซักถาม และตอบกันเอง พร้อมทั้งนำหลักธรรมที่ได้เรียนรู้มาวิเคราะห์และอภิปรายกันในกลุ่มย่อย โดยใช้กรณีตัวอย่างประกอบการวิเคราะห์และอภิปราย แล้วเปิด

โอกาสให้นักเรียนช่วยกันตอบคำถามเป็นการสรุปบทเรียนนั้น นับว่ากิจกรรมการเรียนการสอนเหล่านี้เป็นการสร้างใหญ่เรียนเกิดความคิดรวบยอด และเข้าใจในเหตุผลของหลักธรรมที่เรียนช่วยให้เกิดความกระจ่างในหลักธรรมนั้นยิ่งขึ้น เพราะรูปแบบคำถามส่วนใหญ่จะมี 2 ลักษณะ คือ เป็นคำถามที่มีคำตอบแน่นอนอยู่แล้ว ผู้ตอบใช้ความคิดเล็กน้อยก็สามารถระลึกได้ คำถามชนิดนี้เป็นพื้นฐานของการคิดในระดับสูง อีกลักษณะหนึ่งจะเป็นคำถามแบบกว้างที่ผู้ตอบไม่สามารถเดาคำตอบได้ แต่จะต้องอาศัยความรู้ จ्ञาวายจำ การวิเคราะห์ แสดงความคิดเห็น หรือประเมินค่า ซึ่งผู้ตอบจะต้องพัฒนาความคิดของตนเองมากขึ้น คำถาม 2 ลักษณะดังกล่าวตรงกับลักษณะการถาม - ตอบปัญหาตามหลักพระพุทธศาสนา ได้แก่ เออถึงสหกรณ์ปัญหา คือ ปัญหาที่ตอบตรงไปตรงมา มีคำตอบเดียวไม่ต้องขึ้นอยู่กับเหตุผล ซึ่งมักจะใช้คำถามง่าย ๆ และปฏิเสธว่าพยายากรณีปัญหา คือ ปัญหาที่ต้องย่นถามถึงในใจแจ่มแจ้งในปัญหาวาญถามแนบเงาใจให้ตอบอย่างไร เจื่อนไขอย่างไร เป็นปัญหาที่มีคำตอบขึ้นอยู่กับเหตุผล เจื่อนไขประกอบ (ประณิรุ พรหมเสนา 2523 : 19) จากการวิจัยของ เฮอร์เบอร์เกอร์ และ เทอร์รี่ (Herberger and Terry. 1965 : 22) พบว่าความยากง่ายของคำถามมีความสัมพันธ์กับการเรียนรู้ และจดจำเนื้อหา ระดับคำถามที่ปากย่นจะทำให้การจำสูงขึ้น กล่าวคือ ถ้าคำถามนั้นผู้ตอบต้องใช้ความพยายามค้นหาคำตอบ ผู้ตอบจะจำคำตอบได้ดี ซึ่งการสอนแบบปฏิเสธว่าสันนา ก็เน้นกิจกรรมการเรียนการสอนที่เป็นการถาม - ตอบปัญหาให้มีลักษณะคำถามที่ต้องการให้ผู้ตอบพัฒนาการเรียนรู้ของตนเองให้สูงขึ้นเช่นกัน

2. การสอนแบบไตรสิกขา มีกิจกรรมการเรียนการสอนที่เอื้ออำนวยต่อการเรียนรู้มาก เพราะแต่ละขั้นตอนชัดเจนเป็นระบบ นักเรียนจะต้องดำเนินตามขั้นตอนเหล่านี้อย่างต่อเนื่อง และสม่ำเสมอ ซึ่งเริ่มการสอนด้วยขั้นศีล นักเรียนจะต้องสำรวมกาย วาจา ของตนเอง ทำให้เกิดความมีระเบียบวินัย ขั้นสมาธิ นักเรียนจะต้องฝึกจิตใจให้สงบ มีสติ ซึ่งจะช่วยให้เกิดความตั้งใจเรียน ดังที่สมเด็จพระญาณสังวรกล่าวไว้ สรุปได้ว่า พระพุทธเจ้าทรงเสริมความมีระเบียบให้เข้าถึงจิตใจ ศีล หรือวินัย ถือเป็นปฐมศึกษา คือข้อที่เ่งศึกษาเป็น

ชั้นแรก และควรนำไปกับศิลปวิทยา (สมเด็จพระญาณสังวร 2522 : 360 - 366) โดยทั่วไป
 คนเรามีจิตเป็นสมาธิอยู่แล้วโดยธรรมชาติ และเมื่อได้รับการฝึกฝนระดับประคองใหญ่ก็จะได้สงบ
 และอยู่ในสมาธิที่เรียกว่า กัมมณีโย ก็พร้อมที่จะรู้ สามารถนำไปพิจารณาสิ่งที่ต้องการเรียนรู้
 ได้ (พุทธทาสภิกขุ 2508 : 100) ซึ่งสอดคล้องกับ มิน ที่มีความเห็นว่า การทำสมาธิภาวนา
 เป็นวิธีการสำคัญสำหรับการอบรมและพัฒนาจิต เพื่อให้จิตเกิดความสะดวกเป็นหนึ่งเดียว มีกำลัง
 ที่จะศึกษาเล่าเรียนเรื่องราวต่าง ๆ ได้อย่าง (Min. 1980 : 114 - 116) ซึ่งก็คือขั้นเกิด
 ปัญญาขึ้นเอง และเมื่อให้ผู้อื่นเรียนพิจารณาหัวข้อหลักธรรมที่ครูอธิบาย หรือที่นักเรียนช่วยกันซักถาม
 จนเข้าใจ พร้อมทั้งโยงเข้าสู่การพิจารณาปัญหาจากกรณีตัวอย่าง หรือจากเหตุการณ์ที่นักเรียนเข้า
 ร่วมในสถานการณ์ที่ครูจัดให้ ก็ย่อมจะสามารถทำความเข้าใจหลักธรรมเหล่านั้นอย่างแจ่มชัดด้วย
 ตนเอง ดังนั้นนักเรียนที่เรียนโดยวิธีสอนแบบไตรสิกขาจึงน่าจะจำเนื้อหาวิชาที่เรียนได้ดีกว่า
 ดังที่ วไลยพร ภาณุตานนท์ ๓ มหาสารคาม ได้กล่าวถึงการเรียนรู้แบบพุทธไว้ในหัวข้อ การเพ่ง
 พินิจด้วยใจ สรุปได้ว่า หมายถึงการเอาใจติดตามพินิจจนความรู้ปรากฏที่ใจ หรือเห็นความรู้อยู่
 ด้วยใจ เกิดความสามารถในการหาคำเห็นเนื้อหาวิชาเป็นข้อเป็นตอน ผู้ฝึกสามารถฝึกใช้วิธีนี้
 ด้วยตนเอง ซึ่งต้องอาศัยวิธีการทางสมาธิเข้าช่วย ให้อยู่ด้วยความรู้สึกลอยโปร่ง ปราศจาก
 อารมณ์รบกวน ปราศจากอารมณ์กังวลใจ (วไลยพร ภาณุตานนท์ ๓ มหาสารคาม 2527 : 127)

3. การสอนแบบปฐาวิสัยสนา และการสอนแบบไตรสิกขา ทั้งสองวิธีเป็นการสอนตาม
 แนวพุทธวิธีเช่นกัน แม้ว่าจะมีลักษณะกิจกรรมการเรียนการสอนแตกต่างกัน แต่ก็นับกระบวนการ
 พัฒนาปัญญาให้เกิดขึ้นในตัวผู้เรียน ซึ่งสอดคล้องกับที่ สุ่มน อมรวิวัฒน์ กล่าวไว้ว่า เมื่อพุทธศาสนิกชน
 มีความตั้งใจมั่นที่จะศึกษาพุทธธรรม ทุกคนต้องฝึกตนให้รู้จักคิด พิจารณา ไตรตรอง ถอดดู
 ไปกับการศึกษาจนกว่า และนำไปปฏิบัติ คนที่จะเข้าถึงแก่นแท้ของพระพุทธศาสนา ต้องถึงพร้อม
 ด้วยโยนิโสมนสิการ รู้จักคิดโดยแยบคาย จิตมีระบบ จิตถูกต้อง ใช้สติปัญญาศึกษา ซึ่งเป็น
 ปัจจัยภายในที่สำคัญที่สุดในระบบการเรียนการสอนตามแนวพุทธวิธี (สุมน อมรวิวัฒน์ 2528 :
 69) ดังนั้นเมื่อนำพุทธวิธีทั้งสองไปใช้สอนเนื้อหาหลักธรรมในพระพุทธศาสนา จึงทำให้ผู้เรียน

เกิดความรู้ ความเข้าใจในหลักธรรมนั้นได้ในระดับใกล้เคียงกัน จากผลการวิจัยจึงน่าจะสรุปได้ว่า พุทธวิธีสอนมีความเหมาะสมที่จะนำไปใช้สอนพุทธธรรมได้ดีกว่า

จากสมมติฐานข้อ 2 ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนที่เรียนโดยการสอนแบบปฐาภิธาน กับนักเรียนที่เรียนโดยการสอนแบบไตรสิกขา มีความเห็นชอบตามหลักพระพุทธศาสนาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ นักเรียนที่เรียนโดยการสอนแบบไตรสิกขา กับนักเรียนที่เรียนโดยการสอนตามภูมิอรรถ ภูมิวิชาการ มีความเห็นชอบตามหลักพระพุทธศาสนาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ซึ่ง เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ และนักเรียนที่เรียนโดยการสอนแบบปฐาภิธาน กับนักเรียนที่เรียนโดยการสอนตามภูมิอรรถ ภูมิวิชาการ มีความเห็นชอบตามหลักพระพุทธศาสนาแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

เมื่อพิจารณาจากค่าเฉลี่ยของคะแนนความเห็นชอบตามหลักพระพุทธศาสนา พบว่า นักเรียนที่เรียนโดยการสอนแบบไตรสิกขา มีค่าคะแนนเฉลี่ยสูงกว่านักเรียนที่เรียนโดยการสอนแบบปฐาภิธาน และนักเรียนที่เรียนโดยการสอนตามภูมิอรรถ ภูมิวิชาการ ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของคุชฎี สัตถวรารักษ์ ที่ศึกษาเปรียบเทียบวิธีสอนแบบไตรสิกขา และธรรมสาธกฉา ในการสอนเบญจศีล และสรวาสตธรรม ในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ผลการวิจัยพบว่า การใช้หลักธรรมในการแก้ปัญหาเชิงจริยธรรม ของนักเรียนทั้งสองกลุ่มแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และค่าเฉลี่ยของคะแนนของนักเรียนที่เรียนจากวิธีสอนแบบไตรสิกขาสูงกว่าของนักเรียนที่เรียนจากวิธีสอนแบบธรรมสาธกฉา (คุชฎี สัตถวรารักษ์ 2524 : 69)

สาเหตุที่ค่าเฉลี่ยของคะแนนความเห็นชอบตามหลักพระพุทธศาสนาของนักเรียนที่เรียนโดยการสอนแบบไตรสิกขา สูงกว่านักเรียนที่เรียนโดยการสอนแบบปฐาภิธาน และนักเรียนที่เรียนโดยการสอนตามภูมิอรรถ ภูมิวิชาการ น่าจะสืบเนื่องมาจากเหตุผลดังต่อไปนี้

1. การสอนแบบไตรสิกขา เน้นการฝึกปฏิบัติด้วยตนเองอย่างจริงจัง เป็นลำดับ และต่อเนื่องตามหลักศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งผู้เรียนจะสามารถพัฒนาตนเองทั้งกาย วาจา จิตใจ ความนึก

อารมณ์ และสติปัญญาได้มาก กิจกรรมการเรียนการสอนในชั้นที่สี่ สมาธิ ปัญญา เป็นการปฏิบัติที่นำไปสู่ปัญญาอันลึกซึ้งขึ้นเป็นลำดับ เพราะผู้เรียนจะสามารถพิจารณาแยกแยะสภาวะของตนเองที่มีต่อปัญหา หรือเหตุการณ์ต่าง ๆ ในขณะจิตเป็นสมาธิ ซึ่งสอดคล้องกับที่วไลพร ภวภูตานนท์ ณ มหาสารคาม กล่าวสรุปไว้ว่า ทุกครั้งที่เกิดหรือจะทำอะไรใด ถวรมีสมาธิเป็นองค์ประกอบสำคัญอยู่เสมอ เมื่อเกิดปัญหาก็ทำจิตใจให้เป็นสมาธิ แล้วพิจารณาปัญหาเห็นว่าอะไร คือ ความทุกข์ หรือตัวปัญหาที่แท้จริง ลองใช้สติสัมปชัญญะแยกแยะวิเคราะห์ดูว่า ปัญหาหรือความทุกข์นั้น มีอะไรเป็นองค์ประกอบบ้าง อะไรคือสาเหตุ และผลของปัญหานั้น เราจะหาทางแก้ไขจากองค์ประกอบด้านใดโดยบ้าง (วไลพร ภวภูตานนท์ ณ มหาสารคาม 2527 : 146 - 147) และสอดคล้องกับที่สุมน อมรวิวัฒน์ สรุปว่า สี่ล สมาธิ ปัญญา เป็นองค์ประกอบต่อเนื่องอาศัยกันโดยตลอด ทำให้บุคคลเกิดสัมมาทิฐิ (ความเห็นชอบ) คือ ตัวปัญหาก็แท้จริงในเบื้องต้น ทำให้บุคคลประพฤติปฏิบัติดี ผักฝนจิตใจให้ตั้งมั่น ใช้ปัญญาในการพัฒนาชีวิต จนถึงมีชีวิตอยู่ได้ ด้วยปัญญา (สุมน อมรวิวัฒน์ 2528 : 38 - 39)

จากเหตุผลดังกล่าว นักเรียนที่เรียนโดยการสอนแบบไตรสิกขาจึงสามารถพิจารณาสถานการณ์ต่าง ๆ ที่ผู้วิจัยนำมาสร้างแบบทดสอบวัดความเห็นชอบตามหลักพระพุทธศาสนาได้ลึกซึ้งกว่า และสามารถตัดสินใจเลือกคำตอบได้อย่างสอดคล้องกัน

2. การสอนตามภูมิอรรถุ กรมวิชาการ จะมีลักษณะเป็นกิจกรรมเสนอแนะ ซึ่งมีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนได้หลากหลายวิธี เช่น บรรยาย อธิบาย บทบาทสมมุติ กันถา อภิปราย เป็นต้น นักเรียนมีความเคยชินกับวิธีการสอนเหล่านี้ จึงมีความตั้งใจและสนใจในการเรียนน้อยกว่าการสอนแบบปจฉาวิสัยนา และการสอนแบบไตรสิกขา

3. ลักษณะการเรียนการสอนตามภูมิอรรถุ กรมวิชาการ และการสอนแบบปจฉาวิสัยนา มีลักษณะคล้ายกันในเรื่องของการสร้างปัญญาให้เกิดในผู้เรียน โดยการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ความรู้และประสบการณ์ระหว่างผู้เรียน เช่น โดยการถาม-ตอบ อภิปราย แสดงความคิดเห็น ฯลฯ เป็นส่วนใหญ่ ผู้เรียนจึงได้รับอิทธิพลทางความคิดเห็นจากกันและกัน ดังนั้นความเห็นชอบ

ตามหลักพระพุทธศาสนาจึงไม่แตกต่างกันมากนัก แต่ต่างจากการเรียนการสอนแบบไตรสิกขา ซึ่งเป็นการหาความรู้จากการเฝ้าดูความเป็นไปของเหตุการณ์ ปัญหา หรือความรู้สึกของตนเอง ด้วยจิตที่สงบ ผู้เรียนจึงมีความรู้ความคิดเป็นของตนเองอย่างลึกซึ้ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในความเห็นชอบตามหลักพระพุทธศาสนา (สัมมาทิฐิ) ซึ่งเป็นปัญญาในระดับที่ต้องไตร่ตรอง ไตร่ตรอง และกลั่นกรอง ความรู้ของตนจนเกิดเป็นความเห็นตามความเป็นจริงในสิ่งทั้งหลาย

ขอเสนอแนะ

จากผลการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยขอเสนอแนะสิ่งอาจเป็นประโยชน์ต่อการเรียนการสอน และต่อการวิจัยครั้งต่อไปดังนี้

1. ขอเสนอแนะทั่วไป

1.1 การสอนแบบปฐกวีลีลา และการสอนแบบไตรสิกขา เป็นพุทธวิธีสอนที่ควรได้รับการส่งเสริมให้มีการนำไปสอนวิชาพระพุทธศาสนา และจริยธรรม เพราะเหตุว่าเป็นวิธีการที่จะเอื้ออำนวยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้โดยด้วยโยนิโสมนสิการของตนเอง โดยมีครูเป็นกัลยาณมิตร เป็นการเรียนเพื่อหาสาเหตุที่แท้จริงของเรื่องที่เรียน หรือปัญหาต่าง ๆ ทำความเข้าใจอย่างถูกต้องชัดเจน ถอดความรู้จากทางแก้ไขปรับปรุงสภาวะที่เป็นปัญหานั้น อย่างถูกต้องลงกลางธรรม

1.2 การสอนแบบไตรสิกขา มีขึ้นสำรวมกาย วาจา ใจ เป็นการฝึกให้นักเรียนเกิดความพร้อมในการเรียนรู้ได้เป็นอย่างดี ขณะเดียวกันบรรยากาศในการเรียนการสอนก็เป็นไปอย่างสงบ เป็นระเบียบเรียบร้อยมีวินัยช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดความตั้งใจ และมีสมาธิในการเรียนยิ่งขึ้น จึงน่าจะมีการนำขั้นตอนเหล่านี้ไปใช้ในการเรียนการสอนวิชาอื่น ๆ หรือในการทำกิจกรรมใด ๆ

1.3 การสอนแบบไตรสิกขา ในขั้นการใช้ปัญญาซึ่งให้นักเรียนมีโอกาสตอบคำถามได้ตามความรู้สึกนึกคิด โดยเขียนคำตอบลงในกระดาษที่ครูแจกให้ นักเรียนจะกล้า

แสดงความกึกก้องหรือความรู้สึกที่แท้จริงออกมา เพราะในกระบวนการคำตอบไม่ต้องการเขียนชื่อของนักเรียน จึงเป็นประโยชน์ในการประสานงานกันระหว่างครูผู้สอน ครูประจำชั้น ครูแนะแนว ที่จะได้ทราบปัญหา หรือความรู้สึกนึกคิดของนักเรียนทั้งในแง่ที่ควรส่งเสริมหรือการหาทางป้องกันแก้ไข และนำไปสู่การสังเกตพฤติกรรมเป็นรายบุคคลของนักเรียนต่อไป

1.4 การสอนหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ควรจะเน้นการนำไปปฏิบัติได้จริงในชีวิตประจำวัน ในชั้นกิจกรรมการเรียนการสอนจะต้องจัดกิจกรรมที่นักเรียนจะได้มีโอกาสวิเคราะห์พฤติกรรมทางกาย วาจา ใจ จากกรณีตัวอย่างและจากตนเองด้วย

1.5 ถ้าหลักธรรมที่จะสอนเป็นเรื่องลึกซึ้ง หรือยังเป็นเรื่องที่อยู่ห่างจากประสบการณ์ของนักเรียน การเลือกกรณีตัวอย่าง หรือสร้างสถานการณ์ในชั้นนำเข้าสู่บทเรียน ควรจะเป็นเรื่องใกล้ตัวนักเรียนมากที่สุด แล้วเทียบเคียงไปสู่หลักธรรมที่จะสอน

1.6 การสอนหลักธรรมที่เกี่ยวกับข้อควรปฏิบัติ หรือข้อควรละเว้นการสร้างสถานการณ์ที่จะให้นักเรียนเข้าร่วมในกิจกรรม จะต้องเป็นสถานการณ์ที่ไม่เปิดโอกาสให้นักเรียนได้ถึงขั้นกระทำสิ่งที่เป็นการผิด เราควรหยุดกิจกรรมไว้มาก่อน เมื่อนักเรียนได้เรียนรู้หลักธรรมดังกล่าวแล้ว ก็จะสามารถรู้สิ่งที่ตนเองคิดจะทำนั้นดี หรือไม่ดีอย่างไร จึงเป็นการสร้างจิตสำนึกให้เกิดขึ้นในตัวเด็ก ก่อนที่จะกระทำการใดลงไป

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยต่อไป

2.1 ควรมีการสร้างแบบทดสอบวัดความเห็นชอบตามหลักพระพุทธศาสนา เพิ่มเติมในด้านต่าง ๆ และใช้สถานการณ์ที่เป็นเรื่องซับซ้อนลึกซึ้งมากขึ้น เพื่อใช้กับงานวิจัยในนักเรียนระดับชั้นที่สูงขึ้น

2.2 ควรมีการวิจัยผลของการสอนแบบปุจฉาวิสัชนา และการสอนแบบไตรสิกขา ในหลักธรรมอื่น ๆ และในระดับชั้นที่ต่างกัน

2.3 ควรมีการศึกษาความสัมพันธ์ของความรู้ในหลักธรรม กับความเห็นชอบตามหลักพระพุทธศาสนาของนักเรียน เพื่อความน่าเชื่อถือผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาพระพุทธศาสนาสูง จะมีความเห็นชอบตามหลักพระพุทธศาสนาสูงขึ้นหรือไม่

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

กิตติมา ปรีดีติลล ปรัชญาการศึกษา ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับปรัชญาการศึกษา เล่ม 1

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร 2520, 196 หน้า

จรรยา กุณธิ์ การสอนวิชาสังคมศึกษา กาฬสินธุ์ โรงพิมพ์ประสานการพิมพ์ 2520, 236 หน้า

ชาวล เพชรดีกุล เทคนิคการวัดผล ไทยวัฒนาพานิช 2520, 407 หน้า

(10) ญาณสังวร, สมเด็จพระ หลักพระพุทธศาสนา พิมพ์ครั้งที่ 6 นิธิ "น้อย กษัตริศ"

มหาเมฆบรรณราชวิทยาลัยฯ 2522, 559 หน้า

_____ สัมมาทิฐิ (ตามพระไตรปิฎกของท่านพระสารีบุตรเถระ) ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า

ให้พิมพ์พระราชทานในงานฉลองขณอายุ 6 รอบ สมเด็จพระญาณสังวร เจ้าอาวาสวัด

บวรนิเวศวิหาร 3 ต.ค. 2528, 275 หน้า

ดวงเดือน พันธุมนาวิน การพัฒนาจริยธรรม : คำราจิตวิทยา สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร 2522, 84 หน้า อัดสำเนา

(11) คุณิ์ สัตถารางค์ การเปรียบเทียบวิธีสอนแบบไตรสิกขา และธรรมสากัจฉาในการสอนเบญจศีล
และธรรมาศธรรม ในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ปรินิพนธ์ กศ.ม. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ประสานมิตร 2524, 161 หน้า อัดสำเนา

(12) ธ. ธรรมศรี ชาวพุทธจารู โรงพิมพ์เสี้ยวเขียวจงเจริญ 2513, 404 หน้า

ธรรมโฆ รังสีธรรม สำนักพิมพ์บรรณาคาร 2513, 535 หน้า

(13) ธัมมานุสาร์ ทางไปสู่ความดับ พิมพ์แจกในงานอาปณกนิงานนฤมล บรรณาการ (แดง . เสวตวงศ์)
ณ เมรุวัดยาง อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี 5 มีนาคม 2526 โรงพิมพ์อักษรไทย 2525,
295 หน้า

นพดล เจนอักษร การศึกษาวิธีสอนของพระพุทธเจ้า ปรินิพนธ์ กศ.ม. มหาวิทยาลัย

ศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม 2526, 134 หน้า อัดสำเนา

ป.ป.อ. "บทบาทพระบรมครู" พุทธจักร 30(4) : 7 - 8 เมษายน 2519

ประสิทธิ์ พรหมเสนา การนำวิธีสอนในสมัยพุทธกาลมาใช้สอนจริยศึกษาในระดับประถมศึกษา

วิทยานิพนธ์ ก.ม. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2523, 173 หน้า อัดสำเนา

ประสาร ทองภักดี "กลวิธีสอนตามแนวพุทธศาสตร์" ศึกษาศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์ ภาคที่ 2

ระบบการเรียนการสอน สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ 2526, 100 หน้า

ปัทมา ผิวเผือก การศึกษาเปรียบเทียบผลการสอนวิชาสังคมศึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1

เรื่อง ความรู้เบื้องต้นสำหรับพุทธศาสนิกชน โดยใช้บทเรียนโมดูลกับการสอนตามปกติ

ปริญญานิพนธ์ กศ.ม. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร 2523, 166 หน้า

อัดสำเนา

(15) ปัทมานันท์ภิกขุ "แก่นคำอนุโมทนา" พุทธจักร 29(4) : 23 - 32 เมษายน 2518

ปิ่น มุกขนัด คำบรรยายพุทธศาสตร์ ฉบับทดลอง 25 พุทธศตวรรษ ป.พัฒนาการพิมพ์ 2507,

455 หน้า

พรณี ช.เจนจิต จิตวิทยาการเรียนการสอน พิมพ์ครั้งที่ 3 (ฉบับปรับปรุง) อมรินทร์การพิมพ์

2528, 311 หน้า

พุทธศาสนิกชน คู่มือมนุษย์ โรงพิมพ์อักษรสสมัย 2508, 161 หน้า

_____ เทวัญธรรม ธรรมทานมูลนิธิ 2519, 413 หน้า

_____ "แนวแนวจริยธรรม" ปาฐกถาอบรมครูส่วนกลางที่หอประชุมคุรุสภา 2505, 356 หน้า

_____ พุทธจริยธรรม หุสภี กลองการยิง การพิมพ์พรนคร 2516, 487 หน้า

_____ โมกธรรมประยุกต์ ธรรมทานมูลนิธิ 2519, 602 หน้า

(12) ภัทรา นิคมานนท์ ความสัมพันธ์ระหว่างทัศนคติต่อการถือศีลห้า ความรู้สึกรับผิดชอบ วินัยใน

ตนเอง ความเกรงใจ และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ปริญญานิพนธ์ กศ.ม. วิทยาลัยวิชาการศึกษา

ศึกษา ประสานมิตร 2517, 68 หน้า อัดสำเนา

รัตนา ตันบุญเต็ก ปรัชญาคืออะไร มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร 2523,
137 หน้า

(15) ราชวรมณี, พระ "การให้การศึกษาเพื่อจุดมุ่งหมายของชีวิต" วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร
1 : 12 - 18 มกราคม - มิถุนายน 2523

(16) _____ พจนานุกรมพุทธศาสตร์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2518, 374 หน้า

_____ พุทธธรรม (ฉบับเดิมแก้ไขปรับปรุง) สำนักพิมพ์สุภาพใจ 2526, 206 หน้า

_____ พุทธธรรม มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2529, 1138 หน้า

_____ สวน สายยศ และอังกดา สายยศ หลักการวิจัยทางการศึกษา ศึกษาพจนานุกรม 2528,
314 หน้า

วไลพร ภวภูตานนท์ ณ มหาสารคาม จิตวิทยาพระพุทธศาสนา เรือนแก้วการพิมพ์ 2527,
206 หน้า

วสิน อินทสระ พุทธวิธีในการสอน สภาการศึกษามหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มหาวิทยาลัยพระพุท
ศาสนา 2524, 40 หน้า

_____ "พุทธวิธีในการสอน ศึกษาศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์ ภาคที่ 2 ระบบการเรียน
การสอน สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ 2526, 100 หน้า

วรศักดิ์ วรธัมโม, พระ ครูกับศีลธรรม พิมพ์ครั้งที่ 3 สมชายการพิมพ์ 2525, 325 หน้า

วีรพงษ์ คุณเมธี การศึกษาจากประสบการณ์วิธีสอนตามชั้นหนังสือของอริยสัจในการสอนจริยธรรม

กับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ปริญญาโท กศ.ม. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร
2526, 172 หน้า อัดสำเนา

สิพร เสนียวงศ์ ณ อยุธยา การเปรียบเทียบความสามารถในการคิดแก้ปัญหาและผลสัมฤทธิ์
ทางการเรียนวิชาสังคมศึกษา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โดยวิธีสอนตามชั้นหนังสือของอริยสัจ กับ
การสอนตามมอญู ปริญญาโท กศ.ม. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร
2529, 173 หน้า อัดสำเนา

ศึกษาธิการ, กระทรวง กรมวิชาการ คู่มือครูสังคมศึกษา ส 101 - ส 102 ประเทศของเรา
เรื่อง พระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 2528, 121 หน้า

(20) หนังสือเรียนสังคมศึกษา ประเทศของเรา ส 101 ส 102 เรื่อง พระพุทธศาสนา
ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 2526, 143 หน้า

หลักสูตรวิชาสังคมศึกษาพระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น (ม.1 - ม.3)
และระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย (ม.4 - ม.6) โรงพิมพ์การศาสนา 2527, 30 หน้า

(19) สมทรง ปุณฺณสุตฺต คู่มือครูสอนศีลธรรม สำนักหนังสือธรรมบุษยา 2523, 179 หน้า
สมบูรณ์ จางจิต และคนอื่น ๆ "พุทธศาสนากับการศึกษาในประเทศไทย" รวมรายงาน
ปฐมนิเทศทางการศึกษา หน้า 223 - 259 ทางเดือน พิศาลบุตร บรรณาธิการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2513

สมบูรณ์ ชิตวงษ์ เทคนิคการวัดและประเมินผลการเรียนการสอนสังคมศึกษา สำนักทดสอบ
ทางการศึกษาและจิตวิทยา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร 2523, 140 หน้า
อัครสำเนา

สาสนโสภณ, พระ หลักพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2515, 131 หน้า
สาโรช บัวศรี "พุทธศาสนากับการศึกษาแผนใหม่" พุทธศาสนากับการศึกษา หน้า 18 - 36

พิมพ์แจกในงานพระราชทานเพลิงศพ นายฉกรรจ์ วิริยนิเทศ ๗ เมรุวัดประยูรวงศาวาส
16 กุมภาพันธ์ 2513 ไผ่สุรย์ สีนลารัตน์ บรรณาธิการ โรงพิมพ์รุ่งเรืองรัตน์ 2513
สันศักดิ์ สันทุภะนันทประทุม การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความรู้ ความเชื่อ และการปฏิบัติตาม
พระพุทธศาสนา ของนักเรียนชั้น ม.4 สังกัดกรมสามัญศึกษาในกรุงเทพฯ และจังหวัดชัยภูมิ
ปริญญาานิพนธ์ กศ.ม. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร 2523, 104 หน้า

อัครสำเนา

สุชีพ ปุณฺณานุภาพ คุณลักษณะพิเศษแห่งพระพุทธศาสนา พิมพ์ครั้งที่ 3 เกษมบรรณกิจ 2511,
464 หน้า

สุชีพ ปุณฺณทตฺต การศึกษาเพื่อส่งเสริมพระพุทธศาสนา สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ
สำนักนายกรัฐมนตรี 2528, 151 หน้า

(10) สุนน อมรวิวัฒน์ การสอนโดยสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ โรงพิมพ์ศรีธรรมสาร 2528,
118 หน้า

(9) ประชุมทางวิชาการเรื่องพระพุทธศาสนากับการศึกษาในประเทศไทย หน่วยการพิมพ์
และจำหน่ายศาสนิกกิจ 2513, 254 หน้า

สุทธิมงคล ตันตยาพิศาลสุทธิ "เหตุผลที่รัฐบาลสมควรบรรจุหลักสูตรทางพระพุทธศาสนาเป็น
วิชาบังคับในสถาบันการศึกษาของชาติทุกระดับชั้น" สารพัฒนาหลักสูตร 37 : 12 - 17
เมษายน 2528

สุธีวงศ์ วงศ์ไพบูลย์ พุทธศาสน์ สงขลา โรงพิมพ์มงคลการพิมพ์ 2518, 132 หน้า

แสง จันทรงาม วิธีสอนของพระพุทธเจ้า สำนักพิมพ์บรรณการ 2526, 192 หน้า

อัครา บุญทิพย์ "พุทธศาสนากับการศึกษา" วิทยาศาสตร์ 28 : 36 - 38 ธันวาคม 2520

Amnuay Tapingkae. "The Buddhist Theories of the Learner and of the Teacher," in Education in Thailand, Some Thai Perspectives.
p.14 - 18 Washington D.C., U.S. Department of Health Education
and Welfare, 1973.

Chalmers, R. ed. Majjhimanikaya Vol. 1. London, The Pali Text Society,
1960. 350 p.

Herberger, W.A. and Terry D.F. "Delay of self - Testing in Three Types
of Programed Text" Journal of Educational Psychology. 56 : 22 - 30,
1965.

Leidecker, Kurt F. The Education of the Buddhist Monk. Bangkok, Maha
Chulalongkorn Rajavidyalaya, 1957. 22 p.

Min, U Kyaw. Buddhist Abhidhamma Meditation and Concentration.
Singapore, Times Books International, 1980. 187 p.

Sakda Prangpatanpon. A Buddhist Philosophy of Education : With Implications for Education in Thailand. Doctor's Thesis. Boston College, 1978. 176 p. photocopied.

Siddhi Butra-Indr. The Social Philosophy of Buddhism. Bangkok, Mahamakut Buddhist University, 1979. 228 p.

ภาพผนวณ

ภาคผนวก ก.

1. ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบวัดความเหมาะสมของหลักพระพุทธศาสนา
2. ความสะดวก และอำนาจจำแนกของแบบทดสอบ

ภาคผนวก ก.

ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบวัดความเห็นชอบตามหลักพระพุทธศาสนา

1. พระมหาณรงค์ จิตตโสภโณ ปธ.8 พธ.บ. N.A.
รองเลขาธิการฝ่ายกิจการนิสิต มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย
วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์
ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์
2. อาจารย์สุชีพ ปุญญานุภาพ ปธ.9 ศษ.ภ.บัณฑิตกิตติมศักดิ์
สภากาชาดไทย
วัดบวรนิเวศวิหาร
3. รองศาสตราจารย์ ดร.สมบูรณ์ ชิตพงศ์ กศ.ด.
สำนักทดสอบทางการศึกษาและจิตวิทยา
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร

ค่าความยากง่าย และค่าอำนาจจำแนกของแบบทดสอบ

ตาราง 8 ค่าความยากง่าย (p) ค่าอำนาจจำแนก (r) และค่าความยากง่ายมาตรฐาน (Δ) ที่ได้จาก การวิเคราะห์แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาสังคมศึกษา ส่วนที่ 1 ว่าด้วยพระพุทธศาสนา เรื่อง เบญจศีล เบญจธรรม และอิทธิบาท 4

ข้อ	p	r	Δ	ข้อ	p	r	Δ
1	.76	.35	10.2	18	.77	.31	10.0
2	.76	.46	10.1	19	.47	.27	13.3
3	.72	.68	10.7	20	.43	.36	13.7
4	.78	.76	10.0	21	.69	.27	11.0
5	.54	.32	12.6	22	.60	.69	12.0
6	.63	.57	11.7	23	.67	.30	11.2
7	.69	.36	11.0	24	.45	.40	13.5
8	.58	.24	12.2	25	.63	.28	11.6
9	.38	.60	14.2	26	.47	.64	13.3
10	.26	.29	15.6	27	.56	.58	12.4
11	.42	.65	13.8	28	.39	.44	14.1
12	.58	.72	12.2	29	.49	.67	13.1
13	.28	.23	15.3	30	.73	.65	10.5
14	.22	.32	16.2	31	.72	.68	10.7
15	.59	.35	12.0	32	.63	.29	14.4
16	.72	.42	10.7	33	.22	.47	16.0
17	.20	.28	16.4	34	.28	.23	15.3

ตาราง 9 แสดงค่าอำนาจจำแนก (t) เป็นรายชื่อของแบบทดสอบวัดความเห็นชอบทาง
หลักพระพุทธศาสนา

ข้อ	ค่าอำนาจจำแนก (t)	ข้อ	ค่าอำนาจจำแนก (t)
1	2.57	11	3.66
2	2.00	12	5.33
3	3.57	13	4.30
4	5.88	14	2.40
5	4.00	15	5.77
6	3.07	16	5.20
7	3.63	17	5.23
8	3.75	18	2.35
9	2.33	19	3.20
10	3.00	20	5.52

ภาคผนวก ข

1. แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่อง เจริญจิต เจริญธรรม และอิทธิบาท 4
2. แบบทดสอบวัดความเข้าใจตามหลักพระพุทธศาสนา (สัมมาทิฐิ)

ภาคผนวก ข

แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่อง เบื้องต้น เบื้องธรรม และอิทธิบาท 4

คำสั่ง ให้นักเรียนเลือกคำตอบที่ถูกต้องที่สุดเพียงข้อเดียว จาก ก. ข. ก. ง. หรือ จ. แล้วทำเครื่องหมาย ✗ ลงในกระดาษคำตอบให้ตรงตามข้อที่ต้องการ

1. หลักธรรมอิทธิบาท 4 เมื่อนำไปปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอจะเกิดประโยชน์ด้านใดมากที่สุด
 - ก. มีโชคลาภตลอดชีวิต
 - ข. เป็นที่รักใคร่ของมิตรสหาย
 - ค. ประสบความสำเร็จในสิ่งที่กระทำ
 - ง. ปฏิบัติต่อกันที่แวดล้อมได้อย่างเหมาะสม
 - จ. รู้วิธีหาทรัพย์และใช้จ่ายทรัพย์อย่างถูกต้อง
2. ผู้ที่ตั้งใจปฏิบัติธรรมข้อ 2 จะสามารถละเว้นเรื่องใดได้
 - ก. คิมสุรา
 - ข. ฉอโกง
 - ค. เป็นผู้
 - ง. มารยาทนอกกลาง
 - จ. ทำร้ายชีวิต
3. หญิงหนึ่งคนไปอยู่กับผู้ชายต่าง ๆ ที่วัยยังไม่สมควร ทั้งคู่ผิดศีลข้อใด
 - ก. ข้อ 1
 - ข. ข้อ 2
 - ค. ข้อ 3
 - ง. ข้อ 4
 - จ. ข้อ 5
4. วันหนึ่งมีเพื่อนมาพักที่บ้านกำนันธงหลายคน พอตกเย็นก็ชวนกันรวมวงกินเหล้า กำนันธงจึงสั่งให้ลูกน้องไปซื้อไก่เพื่อนำมาปรุงอาหารเลี้ยงแขก

จากเหตุการณ์ดังกล่าวมีเหตุการณ์ที่ผิดศีลข้อใดบ้าง

 - ก. ข้อ 1 กับ ข้อ 4
 - ข. ข้อ 1 กับ ข้อ 5
 - ค. ข้อ 3 กับ ข้อ 4
 - ง. ข้อ 3 กับ ข้อ 5
 - จ. ข้อ 2 กับ ข้อ 3
5. "เมื่อเป็นนักเรียนก็ควรตั้งใจศึกษาเล่าเรียนให้ดีที่สุด" จะใดชื่อว่าปณิธานหลักธรรมข้อใด
 - ก. เมตตากรุณา
 - ข. สัมมาอาชีวะ

ก. กามสังวร

ง. ชื่อสัตย์

จ. สติสัมปชัญญะ

6. สุกาพรรับฝากของเพื่อนคนหนึ่งไว้ ต่อมาคิดอยากได้ของนั้นเป็นกรรมสิทธิ์ของตน ฉะนั้นเมื่อเจ้าของมาทวงจึงปฏิเสธว่าไม่ได้รับฝาก

• สุกาพรนี้ละเมิดกรรมที่ผิดศีลข้อใด

ก. ข้อ 2

ข. ข้อ 3

ค. ข้อ 4

ง. ข้อ 2 และข้อ 4

จ. ข้อ 3 และข้อ 4

7. การที่หญิงชายระมัดระวังในเรื่องรักใคร่ใหญ่กตองเหมาะสมตามกาลเทศะ แสดงว่า ยึดหลักธรรมข้อใดมากที่สุด

ก. เมตตากรุณา

ข. สัมมาอาชีวะ

ค. กามสังวร

ง. ชื่อสัตย์

จ. สติสัมปชัญญะ

กำขี้แจง ใช้กรณีตัวอย่างนี้ ตอบคำถามข้อ 8 - 11

สมศักดิ์มีฐานะยากจนแต่เรียนดี เขาต้องช่วยงานทางบ้านมากพร้อมทั้งเรียนหนังสือไปด้วย แต่สมศักดิ์ไม่เคยย่อท้อ เขามีรูปร่างสูงใหญ่กว่าเพื่อนห้องเดียวกัน และมีนิสัยใจร้อนขี้โมโห สุกาติมีฐานะค่อนข้างดี มีนิสัยชอบสนุกสนานเฮฮา บางครั้งมักหลุดจาใจอวดตนเองอยู่เสมอ

วันหนึ่งสุกาติพูดถึงฐานะของตน เปรียบเทียบกับของสมศักดิ์ ทำให้สมศักดิ์โกรธมาก ตรงเขาตอยสุกาติจนล้มลุกคลุกคลาน เพื่อนที่อยู่ในที่นั้นคิดว่าสุกาติคงท้องเฟืองร้องถึงครูใหญ่แน่ แต่ผิดคาดเพราะสุกาติกลับห้ามไม่ให้ใครไปบอกครู 2 - 3 วันต่อมา สุกาติก็พูดดีกับสมศักดิ์ และบอกว่าเขาผิดเองที่หลุดจาใจระมัดระวัง สมศักดิ์ได้ยินดังนั้นก็เกิดความสำนึกจึงขอโทษสุกาติ พร้อมทั้งตั้งใจมั่นว่าต่อไปนี้จะเลิกนิสัยใจร้อนให้ได้ ก่อนทำสิ่งใดลงไปก็จะคิดหน้าคิดหลังด้วย เหตุและผลเสมอ

8. อะไรเป็นสาเหตุสำคัญที่สุดที่ทำให้เกิด
การชกต่อยกันครั้งนี้
- ก. เรื่องฐานะ
ข. ความใจร้อน
ค. การพูด
ง. ความถือตัว
จ. ความระแวง
9. จากเหตุการณ์นี้มีพฤติกรรมที่ผิดศีลข้อใด
บ้าง
- ก. ข้อ 1 กับ ข้อ 5
ข. ข้อ 1 กับ ข้อ 4
ค. ข้อ 3 กับ ข้อ 4
ง. ข้อ 3 กับ ข้อ 5
จ. ข้อ 2 กับ ข้อ 3
10. พฤติกรรมข้อใดต่อไปนี้ที่แสดงว่าสมศักดิ์ยศ
หลักธรรม "วิมังสา"
- ก. ช่วยทางบ้านทำงาน
ข. รู้จักสำนึกผิด
ค. กล่าวคำขอโทษต่อกัน
ง. ตั้งใจที่จะเลิกนิสัยไม่ดี
จ. ถอดอย่างมีเหตุผลก่อนกระทำ
11. ผู้ชาติควรปรับปรุงตนเองด้วยการพยายาม
รักษาศีล และประพฤติกิริย ขอบใจ
- ก. ข้อ 1
ข. ข้อ 2
ค. ข้อ 3
ง. ข้อ 4
จ. ข้อ 5
12. มลฤดีจะไปดูภาพยนตร์กับเพื่อนในวันเสาร์
แต่บอกผู้ปกครองว่าไปเรียนพิเศษที่โรงเรียน
การกระทำเช่นนี้ถือว่าผิดศีลข้อใด
- ก. ข้อ 1
ข. ข้อ 2
ค. ข้อ 3
ง. ข้อ 4
จ. ข้อ 5

คำชี้แจง ใช้กรณีตัวอย่างนี้ ตอบคำถามข้อ 13

ชัชชัยเห็นผู้หญิงคนหนึ่งทำกระเป๋าเงินหล่น จึงรีบเก็บกระเป๋านั้นเพื่อจะนำไปคืนเจ้าของ แต่ผู้หญิงคนนั้นเดินเลยไปไกลแล้วและหายเข้าไปในบริเวณที่มีผู้คนมากมาย ชัชชัยคิดว่าถึงตามไปก็คงไม่พบ เมื่อเปิดกระเป๋าดูพบเงินจำนวนมากพร้อมทั้งเอกสารต่าง ๆ เขาจึงเก็บกระเป๋าเงินไว้ใช้เสียเอง

13. การกระทำของชัชชัย ผิดศีลข้อ 2 หรือไม่

- ก. ไม่ผิด เพราะชัชชัยพบกระเป๋าเงินนั้นโดยบังเอิญ
- ข. ไม่ผิด เพราะชัชชัยพยายามนำไปคืนเจ้าของแล้วแต่ไม่สำเร็จ
- ค. ไม่ผิด เพราะถ้าชัชชัยไม่เก็บไว้คนอื่นก็คงเก็บไป
- ง. ผิด เพราะชัชชัยรู้ว่าเงินนั้นเป็นของผู้หญิงคนหนึ่ง
- จ. ผิด เพราะชัชชัยไม่พยายามหาวิธีการที่จะตามหาเจ้าของให้พบ

คำชี้แจง ใช้กรณีตัวอย่างต่อไปนี้ตอบคำถามข้อ 14 - 18

วิจิตเป็นนักเรียนที่มีความประพฤติเรียบร้อย เรียนเก่ง ฐานะทางบ้านของวิจิตยากจน เขาจึงต้องช่วยงานทางบ้านทั้งก่อนไปโรงเรียน และหลังจากกลับจากโรงเรียน แต่วิจิตก็ตั้งใจเรียนทุก ๆ วิชา และพยายามทำความเข้าใจในวิชาที่เขาไม่ค่อยถนัด โดยการถามอาจารย์อยู่เสมอแล้วนำกลับมาทบทวนด้วยตนเองอีกครั้งหนึ่ง เขาจึงเป็นที่รักใคร่ของครู และเป็นตัวอย่างที่ดีของนักเรียนทั่วไป วิจิตเชื่อว่าการศึกษาค้นคว้าความรู้จะช่วยให้ตนฉลาดขึ้น สามารถแก้ไขปัญหายุ่งยากที่เกิดขึ้นได้อย่างถูกต้อง เหมาะสม นำชีวิตไปสู่ทางที่ดี

วันหนึ่งวิจิตมาถึงโรงเรียนแต่เช้า จึงรีบนำการบ้านไปส่งที่โต๊ะครูในห้องพักครูที่ไม่มีใครอยู่เลย วิจิตพบแผ่นวางอยู่บนโต๊ะครูหน้าปากดานนอกเขียนว่า "ข้อสอบปลายภาค" เขาคิดว่าน่าจะเป็นที่ผิด เพราะไม่มีใครเห็น แต่อีกใจหนึ่งก็คิดว่าถ้าบังเอิญมีใครเดินมาพบเขา เมื่อเรื่องนี้รู้ไปถึงครูและเพื่อน ๆ เขาคงถูกตำหนิและกลายเป็นคนที่ไม่น่าเชื่อถืออีกต่อไป ขณะที่นั่งลังเลอยู่ใจก็คิดอีกว่าถ้าใครขอสอบบ้าง เขาจะได้มีคะแนนสูงกว่าคนอื่น ๆ อย่างแน่นอน เพราะเป็นเขาหวังไว้ว่า

จะต้องสอบได้ 1 แต่แล้ววิธีที่คิดไว้ว่าถ้าเขาสอบได้ 1 จริง ๆ ครูและเพื่อนคงยกย่อง ชมเชยเขามาก ซึ่งความจริงแล้วเขารู้อยู่แล้วว่าเขาได้มาชิ้นส่วนหนึ่ง เป็นเพราะ เขารู้ข้อสอบมาก่อนจึงมีโอกาสดีกว่า เมื่อถึงวันนั้นเขากงจะหมดความภูมิใจในตนเองอย่าง สิ้นเชิง แล้วการสอบได้ 1 จะมีความหมายอะไร คิดได้ดังนั้นวิธีจึงเดินออกมาจากห้อง นักรู้ พอถึงส่วนทางกับครูซึ่งกำลังเดินเข้ามา ครูชมว่าวิธีขยันมาโรงเรียนแต่เช้า และ ยังนำการบ้านมาส่งด้วย วิธีรู้สึกภูมิใจมากเพราะสิ่งที่ครูชมเชยนั้นเป็นความจริงที่เขาตั้งใจจะ ประพฤติเช่นนั้นจริง ๆ

14. "วิชาที่วิธีไม่ถนัดนักเขาจะถามอาจารย์ อยู่เสมอ แล้วนำกลับมาทบทวนด้วยตนเอง อีกครั้งหนึ่ง" พฤติกรรมเช่นนี้แสดงว่าวิธี มีหลักธรรมข้อใดมากที่สุด

- ก. ฉันทะ
- ข. วิริยะ
- ค. จิตตะ
- ง. วิมังสา
- จ. ขันติ

15. การที่วิธีตัดสินใจไม่เปิดเพิ่มข้อสอบดู โดยตั้งใจว่าจะทำข้อสอบปลายภาคด้วย ตนเองให้ได้ พฤติกรรมเช่นนี้ควรใช้ เป็นแบบอย่างที่ดีที่สุดในเรื่องใด

- ก. การประกอบอาชีพอย่างสุจริต
- ข. การพัฒนาประเทศชาติ
- ค. การพิจารณาความดีความชอบ
- ง. การแสดงความกล้าหาญ
- จ. การเสียสละเพื่อส่วนรวม

16. เหตุผลสำคัญใดที่ทำให้วิธีสามารถ จัดความโลภในการอยากครูข้อสอบ ปลายภาคก่อนคนอื่น ๆ

- ก. เกรงว่าจะมีใครมาพบเห็นการ กระทำของเขา
- ข. ไม่อยากให้เพื่อนและครูตำหนิ
- ค. เป็นการเอาเปรียบคนอื่นมาก เกินไป
- ง. มีความมั่นใจว่าถึงอย่างไรก็ต้อง สอบได้ 1 อยู่แล้ว
- จ. เมื่อกระทำให้สิ่งใดลงไปใจของตน ยอมรับรู้อยู่ตลอดเวลา

17. พฤติกรรมใดที่แสดงว่าวิธีเป็นผู้มีฉันทะ ในการศึกษาเล่าเรียน

- ก. ตั้งใจเรียนทุก ๆ วิชา
- ข. พยายามทำความเข้าใจวิชาที่ไม่ ถนัด

- ด. ชื่นพำถาธมาส่งครูอย่าง
สม่ำเสมอ
- ง. ทำคนให้เป็นตัวอย่างที่ดีแก่นักเรียน
ทั่วไป
- จ. เชื่อว่า การศึกษาช่วยให้คนฉลาด
และพัฒนาชีวิตให้ดีขึ้น
18. พฤติกรรมของวิคตเหมาะสมที่จะเป็นบุคคล
ตัวอย่างได้หรือไม่เพราะเหตุใด
- ก. เหมาะสมเพราะเรียนเก่งและมี
ความประพฤติเรียบร้อย
- ข. เหมาะสมเพราะขยันและตั้งใจเรียน
อย่างสม่ำเสมอ
- ค. เหมาะสมเพราะสามารถเอาชนะใจ
ตนเองไม่ให้ประพฤติน่าตำหนิ
- ง. ไม่เหมาะสมเพราะยังมีความโลภอยู่ใน
ใจมาก
- จ. ไม่เหมาะสมเพราะทำความผิดเพื่อ
หวังให้คนอื่นยกย่อง
19. พฤติกรรมใดที่ถือว่าผิดศีลข้อ 2 มากที่สุด
- ก. ไม่รู้ว่า เป็นธนบัตรปลอม เมื่อนำไปซื้อ
ของก็ถูกจับได้
- ข. รับสินบนเพื่อนำจับผู้ลักลอบค้ายา
เสพติด
- ค. ให้เพื่อนยืมรถยนต์คิดว่าเขาเอาไป
ดูระยะแต่เขากลับเอาไปปล้น
- ง. ชื้อโทรทัศน์ที่ญาตินำมาขาย แต่มารู
ทีหลังว่าเป็นของโจร
- จ. ขึ้นรถไม่ต้องเสียค่าโดยสารเพราะ
กระเป๋ารถจำไม่ได้จึงเดินผ่านไป
20. พฤติกรรมใดควรได้รับการยกเว้นว่าไม่ใช่
ความเท็จ
- ก. จะต้องไปดูของที่สำนักจริง ๆ จึงเขียน
จดหมายลาป่วย
- ข. ลูกร้องไห้ไม่ยอมหยุดจึงต้องบอกว่า
"เสื่อจะมอด"
- ค. จำแนกนรายไม่ได้แต่เป็นยานี่ตัว
คนรายตามที่ตำรวจแนะให้
- ง. ลงท้ายจดหมายว่า "ด้วยความนับถือ"
ทั้ง ๆ ที่ไม่เคยรู้จักกันมาก่อน
- จ. ทำตัวเป็นคนพิการด้วยความจำเป็น
เพราะต้องการขอเงินจากผู้ที่เห็นใจ
21. คนที่มีความตั้งใจประพฤติดีด้วยการไม่
ลักขโมยควรประพฤติปฏิบัติสิ่งใดประกอบ
ไปด้วยจึงจะได้ผลสมบูรณ์
- ก. อาชีพสุจริต
- ข. กตัญญูต่อเวที
- ค. เอื้อเฟื้อเพื่อน
- ง. กลาหาญออกทน
- จ. รอบคอบระมัดระวัง

22. โทษของการประทุพผิโผล่ในข้อ 5
ข้อใดสำคัญที่สุด

- ก. ทำให้เสียทรัพย์
- ข. นำโรคมารักษา
- ค. ก่อเหตุวิวาท
- ง. ทำลายสถิติสัมปชัญญะ
- จ. เสื่อมเสียชื่อเสียง

23. ประโยชน์ใดที่สำคัญที่สุดซึ่งเกิดจากการ
รักษาตัวอย่างครบถ้วน

- ก. ความเป็นผู้มีเกียรติ
- ข. ความสุขทางใจและกาย
- ค. ความยกย่องสรรเสริญจากผู้อื่น
- ง. ความไม่เบียดเบียนชีวิตกัน
- จ. ความสงบสุขในครอบครัว

24. พฤติกรรมใดควรจะถือว่าเป็นผู้มีสถิติ
สัมปชัญญะมากที่สุด

- ก. กิดตพทวนบทเรียนขณะเดินไปโรงเรียน
ทุกวัน
- ข. ทำข้อสอบไปแล้วกลับมาตั้งใจใคร่ตรง
ว่าถูกหรือผิด
- ค. ทะเลาะกับเพื่อนแล้วสำนึกได้ว่า เป็น
การไม่สมควร
- ง. พูดจากับใคร ๆ จะต้องไพเราะ
อ่อนหวานอยู่เสมอ
- จ. ขณะขี่จักรยานบนถนนก็รู้จักหลบหลีก
ไม่ให้ชนหรือถูกชน

คำชี้แจง ใช้กรณีตัวอย่างนี้ตอบคำถามข้อ 25

คนรักของธีรยุทธแอบไปจีบคนรักใหม่ วันหนึ่งธีรยุทธ เห็นคนรักของเขา กำลังหยอกคล้อกับ
ชายคนนั้น เมื่อธีรยุทธ เขาไปตอว่าคนรักของเขา ก็กลับถูกคนทั้งสองตำหนิอย่างเสียหาย ด้วยความ
โกรธและแค้นใจที่ถูกคนรักทรยศ เขาจึงยิงคนทั้งสองตาย

25. ข้อคิดใดที่สำคัญที่สุดที่ได้รับจากเรื่องนี้

- ก. การนอกใจคนรัก
- ข. การแย่งชิงรักของผู้อื่น
- ค. การขาดสถิติสัมปชัญญะ
- ง. การไม่ยอมรับผิด
- จ. การใช้วาจาการราว

คำชี้แจง ให้ใช้ตัวเลือก ก - จ ตอบไปนี้ตอบคำถามข้อ 26 - 31 ว่าเป็นการกระทำผิดหรือ
เกี่ยวข้องกับศีลข้อใด โดย

ถ้าเกี่ยวข้องกับศีลข้อที่ 1 ให้ขีดตอบข้อ ก.

ถ้าเกี่ยวข้องกับศีลข้อที่ 2 ให้ขีดตอบข้อ ข.

ถ้าเกี่ยวข้องกับศีลข้อที่ 3 ให้ขีดตอบข้อ ก.

ถ้าเกี่ยวข้องกับศีลข้อที่ 4 ให้ขีดตอบข้อ ง.

ถ้าเกี่ยวข้องกับศีลข้อที่ 5 ให้ขีดตอบข้อ จ.

26. หาทางหลบเลี่ยงไม่เสียภาษี
27. มีนิสัยหนาใจหลังหลอก
28. แฉคาใจตาข้างไม่เพียงตรง
29. สู้ขอหญิงคนรักตามประเพณี
30. ทำร้ายเขาก่อนที่เขาจะมาทำร้ายเรา
31. ดื่มเบียร์ให้เมามายเพื่อลืมความทุกข์

คำชี้แจง ให้นักเรียนอ่านเนื้อความในกรอบ ☐ ข้างล่างนี้ก่อน แล้วใช้ตัวเลือกจากข้อ ก. -
จ. ตอบไปนี้ตอบคำถามข้อ 32 - 33 ว่าเป็นการกระทำที่มีลักษณะตรงกับองค์ประกอบ
ทั้ง 5 ข้อ ของการผิดศีลข้อละเว้นจากการลักทรัพย์มากน้อยเพียงใด

การกระทำที่แสดงว่าผิดศีลข้อละเว้นจากการลักทรัพย์ ถ้าจะพิจารณาผิดศีลข้อนี้มาก
หรือน้อยเพียงใด ต้องดูองค์ประกอบของการกระทำนั้น ได้แก่

1. ของนั้นมีเจ้าของ
2. เราเป็นเจ้าของนั้นมีเจ้าของ
3. จิตกึกจะลัก
4. พยายามเพื่อจะลัก
5. นำของนั้นมาใดควยความพยายามนั้น

- ก. ถ้ามีลักษณะตามข้อ 1, 2 ให้ชี้คำตอบลงที่ข้อ ก. ในกระดาษคำตอบ
- ข. ถ้ามีลักษณะตามข้อ 1, 2, 3 ให้ชี้คำตอบลงที่ข้อ ข. ในกระดาษคำตอบ
- ค. ถ้ามีลักษณะตามข้อ 1, 2, 3, 4 ให้ชี้คำตอบลงที่ข้อ ค. ในกระดาษคำตอบ
- ง. ถ้ามีลักษณะตามข้อ 1, 2, 3, 4, 5 ให้ชี้คำตอบลงที่ข้อ ง. ในกระดาษคำตอบ
- จ. ถ้ามีลักษณะอื่น ๆ นอกเหนือจากนี้ ให้ชี้คำตอบลงที่ข้อ จ. ในกระดาษคำตอบ
32. เมื่อเห็นรอยขาดสิ่งของที่เป็นของงบนอื่น ก็จะต้องว่าเป็นของเขาโดยอ้างเหตุผลประกอบต่าง ๆ นานา เพื่อให้เขาของเกิดความลังเลใจ
33. ชนันทน์มักหยิบยืมของของผู้อื่นไปใช้โดยไม่บอกเจ้าของ โดยถือเอาเองว่าเจ้าของคงไม่โกรธ
34. งูตายแล้ว แต่เรากลัวงูเป็น เลยตีเสียจนเหลือ การกระทำเช่นนี้เป็นการฝึกคิด
ขอละเวนจากการทำลายชีวิตหรือไม่
- ก. ไม่ฝึกคิด เพราะงูนั้นไม่มีชีวิตแล้ว
- ข. ไม่ฝึกคิด เพราะงูเป็นสัตว์มีพิษสมควรทำลาย
- ค. ฝึกคิด เพราะจิตคิดจะฆ่างูให้ตาย
- ง. ฝึกคิด เพราะทำการฆ่างูนั้นควยการดี
- จ. ฝึกคิด เพราะตีงูจนเหลือตาย

แบบทดสอบวัดความเห็นชอบตามหลักพระพุทธศาสนา (สัมมาทิฐิ)

- คำชี้แจง 1. แบบทดสอบมีทั้งหมด 20 ข้อ ให้เวลาทำ 30 นาที
2. แต่ละข้อจะมีสถานการณ์ 1 เรื่อง เมื่อนักเรียนอ่านแล้วมีความเห็นอย่างไรให้นักเรียนเลือกคำตอบจากตัวเลือก ก. ข. ค. ข้อใดข้อหนึ่ง ซึ่งนักเรียนเห็นด้วยมากที่สุด ตัวเลือกเหล่านี้จะไม่ใช่อิทธิกฏหรือมิด เพียงแต่เป็นความเห็นของนักเรียนที่คิดว่าตนเองเห็นด้วยกับข้อใด
3. เมื่อเลือกคำตอบข้อใด (จาก ก. ข. ค.) ให้ทำเครื่องหมาย / ชี้ทึบลงในช่องที่ตรงกับตัวอักษรนั้นในกระดาษคำตอบ

1. สมภพและสุภา สองสามีภรรยาอุทิศทรัพย์ขยันทำงานสร้างฐานะจนเก็บเงินซื้อรถเก๋งใหม่ได้คันหนึ่ง เขาจึงระวังรักภรรยาคันนี้มาก ก่อนที่จะใช้ขับไปทำงานประจำวันเขาทั้งสองนำรถไปให้พระอาจารย์ที่มีชื่อเสียงเสกถาถาลงยันต์ จากวันนั้นมาจนถึงปัจจุบันรถของเขาไม่เคยประสบอุบัติเหตุเลย จึงน่าทึ่งกว่าเป็นเพราะเหตุใดเป็นสำคัญ
- ก. เพราะเขาจะระวังรักษารถมากจึงขับอย่างระมัดระวัง
- ข. เพราะรถของเขาได้รับการเสกถาถาลงยันต์จากพระอาจารย์ที่มีชื่อเสียง
- ค. เพราะเขาเป็นห่วงในความปลอดภัยของตนเองจึงขับอย่างระมัดระวัง
2. นายมี นิยมในเรื่องการเสี่ยงโชคมาก เขามักจะไปขอตัวเลขจากผู้ที่เชื่อเจ้าเข้าทรงตามสำนักต่าง ๆ ที่มีชื่อเสียง เพื่อนำมาแทงหวย หรือซื้อลอตเตอรี่ และส่วนมากเขาก็มักถูกรางวัลหลายครั้ง นายมีรู้สึกเลื่อมใสมากจึงไปขอตัวเลขเป็นประจำ พร้อมทั้งซื้อหวยครั้งละมาก ๆ เพราะถ้าถูกรางวัลจะได้ร่ำรวยทันที นักเรียนมีความเห็นในเรื่องนี้อย่างไร
- ก. การทรงเจ้ามีมานานแล้ว คนส่วนมากนิยมและเชื่อถือ เพราะสามารถรู้เห็นใบสิ่งที่ไม่มนุษย์ธรรมดาทำได้
- ข. การเสี่ยงโชคย่อมมีได้มีเสียดังนั้นการถูกรางวัลจึงเป็นเรื่องของความบังเอิญมากกว่า

ค. การหลงมกมายในเรื่องที่พิสูจน์ไม่ได้ยอมไม่ใช้วิธีทางที่จะทำให้บรรลุความสำเร็จในชีวิต
อย่างแนวนอน

3. สมศรีเป็นเด็กขยันและสนใจวิชาทฤษฎีมาก เมื่อเรียนจบ ม.3 เธออยากเรียนต่อด้านการ
ทำอาหาร แต่ผู้ปกครองไม่มีเงินส่งเสีย ดังนั้นผู้ใหญ่หลายคนแนะนำให้เธอออกมาเป็นลูกจ้าง
ในร้านอาหาร สมศรีเห็นดีด้วยจึงปฏิบัติตามและเชื่อว่าสักวันหนึ่งเธอจะสามารถดำเนินกิจการ
ด้านร้านอาหารได้ด้วยตนเอง นักเรียนคิดว่าเพราะเหตุใดสมศรีจึงเชื่อเช่นนั้น
 - ก. เพราะสมศรีเชื่อว่าเธอจะได้เรียนรู้งานด้านนี้จนมีความชำนาญมากขึ้น
 - ข. เพราะสมศรีเชื่อตามผู้ใหญ่ให้คำแนะนำสนับสนุน
 - ค. เพราะสมศรีเชื่อว่าเมื่อได้เงินเดือนมาช่วยครอบครัวจะทำให้ฐานะดีขึ้น
4. สุกใจไม่ค่อยเก่งวิชาคณิตศาสตร์ จึงสอบได้คะแนนไม่ดีเสมอ แต่ก็ตั้งใจเรียนและทำแบบฝึกหัด
ทุกครั้งที่ได้รับ สุกใจทำเช่นนั้นเพราะเหตุใด
 - ก. เพราะเขาคิดว่าถ้าพยายามจะสามารถเข้าใจและเรียนได้ดีขึ้น
 - ข. เพราะเขาหวังว่าเมื่อถึงเวลาสอบจะช่วยทำให้ทำข้อสอบได้บาง
 - ค. เพราะเขาเป็นเด็กดีเชื่อฟังคำสั่งของครู
5. ขาฟเวาชอบช่วยเหลือผู้มีร่างกายสอประกอบยานั่งขอทานตรงสี่แยกที่ขาฟเวาเดินผ่านเป็นประจำ
ทุกวัน ขาฟเวาไม่ให้เงินแก่ขอทานคนนั้น เพราะเห็นว่า
 - ก. การให้ทานเป็นเรื่องของจิตใจ ให้หรือไม่ให้ก็ไม่ผิดกฎหมาย
 - ข. ยังไม่ประสงค์จะเลิกกับขอทานที่มีร่างกายพิการ
 - ค. จะเป็นการสนับสนุนให้เขาพอใจอาชีพนี้ ไม่คิดทำมาหากินเหมือนคนทั่ว ๆ ไป
6. สมชายเป็นลูกเศรษฐี มั่งคั่งด้วยทรัพย์สินสมบัติและบริวาร เมื่อโตขึ้นนิคตามอบหมายให้ดูแลทรัพย์สิน
สมบัติ เขาก็ขยันหมั่นเพียรในการทำมาหากิน มีความสุภาพอ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ สงเคราะห์เอื้อ
เฟื้อต่อลูกน้องและบริวาร ฐานะของสมชายยิ่งมั่งคั่ง และมีลูกน้องบริวารที่คึกคักขึ้น
นักเรียนคิดว่าอะไร เป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้สมชายมีชีวิตที่ดีเช่นนั้น

- ก. ส้มชายรู้จักรักและเพิ่มพูนทรัพย์สินสมบัติและบารมีของตน
- ข. ส้มชาย มีบุญกุศลเก่าในชาติก่อนมากจึงเกิดในตระกูลที่มั่งคั่ง
- ค. ส้มชายเป็นผู้มีก้ำ เนติดีและยังรู้จักดำเนินชีวิตอย่างถูกต้องเหมาะสม
7. เรามักจะได้ยินคำกล่าวต่อไปนี้เสมอ "คนเราจะได้อะไรก็ดูที่สบาย หรือทุกข์ยากก็แล้วแต่บุญวาสนา ซึ่งเราไม่อาจเห็นได้" นักเรียนมีความเห็นในเรื่องนี้อย่างไร
- ก. คนเราจะดีหรือชั่วขึ้นอยู่กับกรรมทำของตนเอง
- ข. การกระทำที่ถูกต้องเหมาะสมในปัจจุบันจะช่วยแก้ไขข้อบกพร่องในอดีต และส่งผลดีในอนาคต
- ก. วิถีชีวิตของคนเราจะเป็นอย่างไรย่อมแล้วแต่กรรมเวรในชาติก่อน
8. เมื่อนักเรียนโดยสารรถประจำทางที่มีคนแน่นมาก และกระเป๋ารถล้มเก็บค่าโดยสาร แต่นักเรียนก็พยายามหาทางยื่นเงินค่าโดยสารให้กระเป๋ารถ เพราะนักเรียนเห็นว่า
- ก. เป็นหน้าที่ของผู้โดยสาร เมื่อใช้บริการแล้วก็ควรเสียค่าโดยสาร
- ข. ผู้โดยสารที่อยู่รอบข้าง คงจะรู้ว่าเรายังไม่ได้เสียค่าโดยสาร
- ค. ถ้าใครพยายามแล้วจะสำเร็จหรือไม่ก็ทำให้สบายใจว่าเรามีเจตนาที่ซื่อสัตย์
9. วันหนึ่งนักเรียนไปซื้อของที่ร้านค้า ซึ่งเจ้าของร้านเป็นคนหน้าเลือด บังเอิญเจ้าของร้าน หอนเงินกลับมา 10 บาท นักเรียนจะอย่างไรกับเงินจำนวนนั้น
- ก. คืนเงินนั้น เพราะเจ้าของอาจนึกได้แล้วตามมาทวงถามภายหลัง
- ข. คืนเงินนั้น เพราะเจ้าของไม่ได้ในควมความสมัครใจ
- ค. คืนเงินนั้น เพราะจะช่วยฝึกนิสัยให้เป็นผู้ไม่ถือโลกในทรัพย์สินผู้อื่น
10. วันหนึ่งข้าพเจ้าเข้าห้องสมุด หยิบหนังสือที่จำเป็นมากในการทำรายงาน ข้าพเจ้าต้องการ หนังสือเล่มนั้นมาก แต่ไม่มีสิทธิ์จะยืมออกมานอกห้องสมุด ที่จริงแล้วข้าพเจ้ามีโอกาสดังจะขโมยหนังสือเล่มนั้นออกมาหลายครั้ง แต่ก็ไม่อยากทำ เพราะ
- ก. ถ้าเจ้าหน้าที่ห้องสมุดจับได้จะถูกลงโทษตามกฎหมายที่วางไว้
- ข. เป็นการโกงของมาโดยทุจริต แม้ไม่มีใครรู้ แต่ตัวเราเองรู้
- ค. เป็นหน้าที่ของผู้ใช้ห้องสมุดจะต้องทำตามระเบียบ

11. สุรเกียรติ์ ลักลอบขนยาเสพติดจากภาคเหนือ มาขายในกรุงเทพฯ มีรายได้ดีมาก แต่แล้ว
 อยู่มาวันหนึ่ง เขาก็เข้ามาขอตัวต่อเจ้าหน้าที่ยกมาตรวจพร้อมกวดยาเสพติดที่เหลือ นักเรียนมี
 ความเห็นว่าเขาทำเช่นนี้เพราะเหตุผลใดเป็นสำคัญ
- เขาหาเงินได้มากพอแล้ว เมื่อหมดเงินก็จะต้องมีความเป็นอยู่อย่างสบาย
 - คนที่ทำผิดกฎหมายต้องหลบ ๆ ซ่อน ๆ และระวังตัวตลอดเวลาทำให้เป็นทุกข์ใจ
 - ถ้าถูกจับได้จะมีโทษสูง แต่การเขามอบตัวอาจช่วยให้ได้รับการลดหย่อนโทษบ้าง
12. ตรงก็เป็นคนกลองแกลวองไว ทำงานต่าง ๆ ก็รวดเร็ว แม้แต่การขับรถยนต์ เขามักจะ
 ขับอย่างรวดเร็วจนเกินไป เพราะถือว่าคนเรานั้นถ้ายังไม่ถึงที่ตายย่อมไม่ตาย นักเรียนมีความ
 เห็นในเรื่องนี้อย่างไร
- อุบัติเหตุที่เกิดจากการใช้รถยนต์มักเกิดขึ้นได้เสมอ
 - ชีวิตคนเราจะเป็นเช่นไรขึ้นอยู่กับบุญกรรมที่เคยทำมา
 - การกระทำที่ประมาทย่อมนำไปสู่ความเสียหายทั้งทรัพย์สินและชีวิต
13. ป้าสูกเป็นแม่จรรู้ในงานรักแห่งหนึ่ง แกมีนิสัยใจร้อนขี้รำคาญ ฝรั่งหนึ่งแฉวงดาดใส่เนื้อ
 ไข่ที่พันครัว สุนัขแถวนั้นแอบมาขโมยกิน ป้าสูกโมโหมาก แยกหมอนำร้อนบนเตาราดโครม
 ไปที่สุนัข มันวิ่งไปเดินไปอยู่นานในที่สุมก็ถึงแก่ความตาย
- หลายเดือนต่อมาจึงงานที่วัดอีก ป้าสูกรับเป็นแม่จรรู้ ขณะที่แยกห่อแกงซึ่งกำลังเดือด
 ออกจากเตา บังเอิญก้าวเดินพลาดไปทำให้ล้มลง แกงร้อน ๆ นั้นจึงหกตกลงบนตัวแก
 อาการสาหัสเป็นตายเหากัน
- นักเรียนมีความเห็นในเรื่องนี้อย่างไร
- คงจะเป็นเพราะเคยทำบาปกรรมต่าง ๆ เอาไว้มาก
 - ควรให้คนที่แข็งแรงมาช่วยยกของหนักแทนตนซึ่งอายุมากแล้ว
 - การมีนิสัยใจร้อนขาดความยับยั้ง เมื่อสะละโว้ในใจมากเข้า จึงเป็นผลให้ตนเองต้อง
 ได้รับความทุกข์ทรมานดังนี้

14. ถ้าักเรียนมีเงินเหลือจากอาหารกลางวัน 5 บาท เมื่อมีหน่วยรับบริจาคของมูลนิธิช่วยคนพิการออกมาที่โรงเรียน ครูและักเรียนในโรงเรียนช่วยกันบริจาคเป็นอย่างดี นักเรียนจึงแบ่งเงินของตนเองบริจาคไปถวายเช่นกัน เพราะเหตุใด
- ก. จะช่วยให้เงินทุนของมูลนิธิเพิ่มมากขึ้น
 - ข. อยู่ในโรงเรียนเดียวกันควรทำอะไรให้พร้อมเพรียงกัน
 - ค. คนพิการอนาถสงสารเพราะช่วยตนเองไม่ได้จึงควรช่วยเหลือ
15. มีวงดนตรีกันตามออกมาแสดงให้ครูและนักเรียนในโรงเรียนได้ชมกัน ครูและนักเรียนจึงช่วยกันบริจาคเงินคนละเล็กละน้อย ชาวเจ้าก็บริจาคถวายเพราะ
- ก. เป็นการเสียสละเพื่อผู้อื่นที่อยู่ในสภาพดีกว่าเรา
 - ข. ควรให้ทางตอบแทนที่เขาแสดงให้เราดู
 - ค. ผู้ชมส่วนมากบริจาคกันทั้งนั้น จึงควรรวมมือถวาย
16. เพื่อนร่วมชั้นคนหนึ่งทำปากกาหาย แต่เขาพเจ้าไม่ค่อยสนิทกับเพื่อนคนนั้นมากนัก และปากกาของชาวเจ้าก็หายเช่นกัน ถึงแม้ว่าชาวเจ้าจะไม่มีเงินซื้อปากกาคายใหม่ แต่เขาพปากกาของนักเรียนคนนั้น ชาวเจ้าจะมอบปากกาให้ครูเพื่อจะได้คืนเจ้าขวงต่อไป เพราะ
- ก. เจ้าของครูรู้สึกเสียหาย และของนั้นก็ไม่ใช่ของเรา
 - ข. เป็นกฎของโรงเรียนว่าถ้าใครพบของของผู้อื่นต้องนำมามอบให้ครู
 - ค. ถ้าเพื่อน ๆ รู้จะทำห็นและบอกครู ชาวเจ้าก็จะถูกลงโทษ
17. นายคำเป็นจนจนออกม่อกินมื่อ แถยังอุตสาห์แบ่งอาหารใส่บาตรแทบทุกวัน แล้วอธิฐานขอให้ลูกออกเตอร์รางวัลที่ 1 ซึ่งนายคำก็ยังไมเคยถูกลักที่แฉแต่เลขท้าย นักเรียนมีความเห็นในเรื่องนี้อย่างไร
- ก. กวาผลบุญจะตอบสนองคงต้องใช้เวลาานพอสมควร
 - ข. การบำเพ็ญกุศลจากความดีไมเกี่ยวกับเรื่องการเสี่ยงโชค
 - ค. การใส่บาตรจะช่วยฝึกจิตใจให้เป็นสุจริตเสียสละและส่งเสริมผู้ประพฤติธรรม

18. นิดา มีความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา มาก เพราะเห็นว่าพุทธศาสนาสามารถให้ประโยชน์อย่างแท้จริงแก่ผู้ที่นับถือได้โดยวิธีการต่อไปนี้
- เมื่อมีความทุกข์สวภวนต์ให้พระขอให้พระคุ้มครอง
 - ฝึกปฏิบัติตามพระธรรมคำสั่งสอนจนรู้แน่ชัดได้ด้วยตนเอง
 - ตั้งใจศึกษาพระธรรมคำสั่งสอนจนเข้าใจอย่างแจ่มแจ้ง
19. สมนึกเกิดไว้ในครอบครัวที่มีฐานะยากจน เมื่อโตขึ้นเขามีความมุ่งมั่นว่าจะต้องสร้างตนเองให้เป็นเศรษฐีให้ได้ หลายสิบปีผ่านไปฐานะของเขาก็เป็นแค่เพียงพอกินพอใช้ ไม่ได้เป็นเศรษฐีสักที ดังนั้นตลอดเวลาเขาจึงไม่มีความสุขเลย นักเรียนมีความเห็นเรื่องนี้อย่างไร
- การสร้างฐานะให้สูงขึ้นเป็นสิ่งที่ทำยากจะต้องเป็นคนที่มีความอดทนอย่างเพียงพอ
 - การดำเนินชีวิตให้ประสบความสำเร็จต้องหมั่นสำรวจขอบกพร่องและหาวิธีการเสริมสร้างตนเองอย่างถูกต้อง
 - การได้เป็นเศรษฐีเป็นความสุขอย่างยิ่งที่มนุษย์ทุกคนต้องการ
20. คนเราเกิดมาก็ตองตวสวภวนต์ ทำมาหากินเพื่อเลี้ยงชีวิตท่ามกลางสภาพเศรษฐกิจที่ฝืดเคือง และจำนวนผู้คนที่มีมากมาย ทุกคนต่างก็อยากมีชีวิตที่ดีที่สุด ถ้าเราลองถกเถียงกันดูก็อาจจะเห็นว่าชีวิตในโลกนี้ล้วนแต่มีความทุกข์ทั้งสิ้น นักเรียนมีความเห็นอย่างไร
- ความทุกข์เกิดขึ้นจากการที่คนในสังคมมีจำนวนมากทำให้ทรัพยากรขาดแคลน และทุกคนต้องดิ้นรนหา
 - การที่คนเราจำเป็นต้องทำมาหากินเพื่อเลี้ยงชีวิตของตนเองนับว่าเป็นความลำบากอย่างหนึ่ง ซึ่งถือว่าเป็นทุกข์
 - ความทุกข์เกิดขึ้นพร้อมกับชีวิตมนุษย์ แต่ถ้าวัดจากความเข้าใจถึงสาเหตุของวันได้ชัดเจนจะสามารถแก้ไขให้หายลงหรือหมดไปได้

— — — — —

ภาคผนวก ก.

1. จุดประสงค์การเรียนรู้วิชาพุทธศาสนา เรื่อง เบญจศีล เบญจธรรม และอิทธิบาท 4
2. แนวคิด และเนื้อเรื่องโดยย่อของเบญจศีล เบญจธรรม และอิทธิบาท 4
3. แผนการสอนของวิธีสอนแบบปัญจาวิธาน
4. แผนการสอนของวิธีสอนแบบไตรสิกขา

ภาคผนวก ก.

จุดประสงค์การเรียนรู้ว่า พุทธศาสนา เรื่อง เบญจศีล เบญจธรรม และอิทธิบาท 4

วิชา พระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1

เรื่อง เบญจศีล เบญจธรรม และอิทธิบาท 4

จุดประสงค์การเรียนรู้

1. สามารถบอกพฤติกรรมทางกาย วาจา ใจ ได้ถูกต้อง
2. สามารถจำแนกพฤติกรรมที่ดี และไม่ดีได้
3. สามารถอธิบายเหตุผลในการจำแนกพฤติกรรมได้
4. สามารถบอกความหมายของเบญจศีล เบญจธรรม ได้ถูกต้อง
5. สามารถเสนอเหตุผลไกว่าพฤติกรรมเหล่านั้นขัดเบญจศีล หรือประพฤติตามหลักเบญจธรรมอย่างไร
6. สามารถสรุปหลักการวินิจฉัยการประพฤติดุคหลักเบญจศีลได้ถูกต้อง
7. สามารถเสนอเรื่องหรือกรณีตัวอย่างที่เป็นเหตุการณ์ หรือปัญหาในปัจจุบัน ซึ่งนักเรียน หรือพบเห็นในสังคม โดยมีลักษณะของการประพฤติดุคเบญจศีล หรือประพฤติตามเบญจธรรม
8. สามารถเสนอแนวทางของการประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้องตามธรรมได้
9. สามารถอธิบายความหมายของอิทธิบาท 4 แต่ละข้อได้ถูกต้อง
10. สามารถเสนอตัวอย่างพฤติกรรมประกอบการอธิบายความหมายแต่ละข้อของอิทธิบาท 4 ได้ชัดเจน
11. สามารถอภิปรายเพื่อเสนอแนะแนวทางที่จะรักษาเบญจศีล เบญจธรรม ให้สม่ำเสมอโดยยึดหลักธรรมอิทธิบาท 4 เป็นพื้นฐาน

แนวคิด และเนื้อเรื่องโดยย่อของ เบญจศีล เเบญจธรรม และอิทธิบาท 4

เรื่องที่ 1 เเบญจศีล เเบญจธรรม ข้อ 1 และอิทธิบาท 4

แนวคิด

มนุษย์และสัตว์ต่างก็รักชีวิตของตน รักสุขเกลียดทุกข์เช่นกัน ดังนั้นความตั้งใจนั้นที่จะไม่ทำร้าย หรือทำลายล้างชีวิตกัน และมีจิตปรารถนาให้ผู้อื่นเป็นสุข คิดช่วยเหลือกันให้ทุกคน จึงเป็นเหตุเพื่อความดำรงอยู่ของชีวิตทั้งหลายในโลก

เนื้อเรื่อง

ศีลข้อ 1 เว้นจากการฆ่าสัตว์มีชีวิต (ปาณาติ ปาตา เวมณี)

ความมุ่งหมายของศีลข้อ 1 มุ่งให้มนุษย์มีเมตตาต่อกัน และเพื่อแผ่แก่สัตว์ทั้งปวงด้วย
ขออนุญาต เว้นจากการกระทำ 3 อย่าง คือ ฆ่า ทำร้าย ทรมาณ

ธรรมข้อ 1 เมตตากรุณา ซึ่งจะเป็นมูลฐานให้เกิดศีลข้อ 1

เมตตา คือ ความจิตปรารถนาให้ผู้อื่นเป็นสุข

กรุณา คือ ความจิตปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นทุกข์

อิทธิบาท 4 คือ กุศลธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จแห่งผลที่มุ่งหมาย ประกอบด้วย

1. ฉันทะ (ความพอใจ ใฝ่รัก ใฝ่หาความรู้ และใฝ่สร้างสรรค์)
2. วิริยะ (ความเพียรพยายาม มีความอดทนไม่ทอดทิ้ง)
3. จิตตะ (ความเอาใจใส่ และตั้งใจแน่วแน่ในการทำงาน)
4. วิมังสา (การหมั่นใช้ปัญญา และสติตรวจสอบตรา ถัดไตรตรอง)

เรื่องที่ 2 เนฏจศีล เนฏจธรรม ข้อ 2 และอิทธิบาท 4

แนวคิด

การรู้จักเคารพกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินของกันและกัน และมีความมุ่งมั่นที่จะประกอบอาชีพ โดยสุจริตตามความรู้ความสามารถของตนด้วยความเพียรพยายาม ย่อมทำให้การดำเนินชีวิตใน สังคมมีแต่ความสงบสุข

เนื้อเรื่อง

ศีลข้อ 2 เว้นจากการลักทรัพย์ (อทินนาทานา เวรมณี)

ความมุ่งหมาย เพื่อป้องกันการทำลายกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินของกันและกัน ให้ทุกคน ตั้งหน้าทำมาหากินโดยสุจริต

ข้อห้าม เว้นจากการกระทำในลักษณะที่เป็นโจรกรรม อนุโลมโจรกรรม

ฉาชาโจรกรรม

ธรรมข้อ 2 สัมมาอาชีวะ คือ ความเลี้ยงชีพในทางที่ชอบ

การประกอบอาชีพเป็นกิจที่จำเป็นของทุก ๆ คน เพราะต้องหาปัจจัยมาบริโภค เลี้ยงตนและผู้อื่นที่จะต้องเลี้ยง พระพุทธเจ้าจึงตรัสสอนให้ทำงานหาเลี้ยงชีพในทางที่ชอบ

อิทธิบาท 4 คุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จแห่งผลที่มุ่งหมาย ประกอบด้วย

1. ฉันทะ (ความพอใจใฝ่รัก ใฝ่หาความรู้ และใฝ่สร้างสรรค์)
2. วิริยะ (ความเพียรพยายาม มีความอดทนไม่ทอดทิ้ง)
3. จิตตะ (ความเอาใจใส่ และตั้งใจแน่วแน่ในการทำงาน)
4. วิมังสา (การหมั่นใช้ปัญญา และสติตรวจสอบตรอง ถัดใครตรอง)

เรื่องที่ 3 เจริญศีล เจริญธรรม ข้อ 3 และอิทธิบาท 4

แนวคิด

หญิงชายไม่ประพฤตินิคมประเวณี มีความรับผิดชอบต่อกันรอบคอบ หมั่นฝึกจิตใจให้รู้จักทะนุถนอมของรักของผู้อื่น ไม่คิดทำลาย หรือแย่งมาเป็นของตน ยอมช่วยก่อให้เกิดความสามัคคี และป้องกันการแตกร้างในหมู่มนุษย์

เนื้อเรื่อง

ศีลข้อ 3 เว้นจากการประพฤตินิคมในกาม (กาเม สู มิจจาจารา เวรมณี)
ความมุ่งหมายของศีลข้อที่ 3 เพื่อสร้างความเป็นปึกแผ่น ปลุกสามัคคี และป้องกันการแตกร้างในหมู่มนุษย์

ขอห้าม (ทั้งหญิงทั้งชาย) ไม่ให้ประพฤตินิคมประเวณี

ธรรมข้อ 3 กามสังวร (ความสำรวมในกาม) คือ ระวังควบคุมตนไม่ให้ประพฤตินิคมแต่ให้ประพฤตินิคมในทางที่ชอบ เมื่อเป็นเขวachsenก็ระวังควบคุมใจ กาย ไม่ให้ออกนอกทาง รักษาประเพณีอันดีงามของไทย ตามที่ผู้ปกครองของตนไ้อบรมแนะนำ

อิทธิบาท 4 กุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จแห่งผลที่มุ่งหมาย ประกอบด้วย

1. ฉันทะ (ความพอใจใ้รัก ใ้หาความรู้ และใ้สร้างสรรค์)
2. วิริยะ (ความเพียรพยายาม ใ้ความอดทนไม่ทอดย)
3. จิตตะ (ความเอาใจใ้ และตั้งใจแน่วแน่ในการทำงาน)
4. วิมังสา (การหมั่นใ้ปัญญา และสติตรวจสอบตรา คิดไตร่ตรอง)

เรื่องที่ 4 เบลูจดีล เบลูจธรรม ข้อ 4 และอิทธิบาท 4

แนวคิด

การพัฒนานิสัยของตนเองให้มีความจริงใจ ซื่อสัตย์ สุภาพอ่อนโยนต่อทุกคน ทั้งต่อหน้า และลับหลัง ยอมส่งผลให้เป็นผู้มีพฤติกรรมทางวาจา น่าเชื่อถือ เป็นที่รักใคร่ของคนทั่วไป

เนื้อเรื่อง

ศีลข้อ 4 เว้นจากการกล่าวเท็จ (มุสาวาทา เวรมณี)

ความมุ่งหมาย เพื่อป้องกันการทำลายประโยชน์ของตนและผู้อื่น ด้วยการพูดเท็จ และให้รู้จักรักษาวาจาย่อ เตนให้เป็นที่เชื่อถือได้

ข้อห้าม ห้ามการกระทำเท็จทุกอย่าง ทั้งทางวาจา กิริยา

เท็จทางกาย คือ การทำเท็จด้วยร่างกาย เช่น

เขียนจดหมายโกหก

ธรรมข้อ 4 ความมีสัตย์ ไกล่แก่ ความจริง ความตรง

งานที่มีความจริง ความตรง จะเป็นเด็กหรือผู้ใหญ่ก็ตาม ย่อมเป็นคนซื่อตรง
ตอมิตรสหาย จงรักภักดีต่อเจ้านาย และกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ มีความยุติธรรม รู้จักผิด - ถูก
และหาไปตามความผิดถูกนั้น จึงใคร่เชื่อว่าเป็นคนมีวาจาสัตย์ คำพูดเป็นที่เชื่อถือได้

อิทธิบาท 4 คุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จแห่งผลที่มุ่งหมาย ประกอบด้วย

1. ฉันทะ (ความพอใจใฝ่รัก ใฝ่หาความรู้ และใฝ่สร้างสรรค์)
2. วิริยะ (ความเพียรพยายาม มีความอดทนไม่ทอดทิ้ง)
3. จิตตะ (ความเอาใจใส่ และตั้งใจแน่วแน่ในการทำงาน)
4. วิมังสา (การหมั่นใช้ปัญญา และสติตรองตรา คิดใคร่ตรอง)

เรื่องที่ 5 เบญจศีล เบญจธรรม ข้อ 5 และอิทธิบาท 4

แนวคิด

การฝึกเกร็ดรวนไคร่ครองจนเห็นโทษของสิ่งเสพติดอย่างแท้จริงว่าทำลายสุขภาพ ทรัพย์สิน และชีวิตของตนเอง ทำให้หาของความเป็นมนุษย์หมดไปอย่างไร้ศักดิ์ศรี เพราะจะเป็นผู้ที่กระทำการใด ๆ ไปโดยขาดสติสัมปชัญญะ ผู้ตระหนักในความจริงข้อนี้ย่อมดำเนินชีวิตด้วยความไม่ประมาท

เนื้อเรื่อง

กัลลข 5 เว้นจากการดื่มน้ำเมา (สุราเมรัยมีพิษปมาทัฏฐานา เวรมณี) คือสุราเมรัย อันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท

ความมุ่งหมาย เพื่อให้คนรู้จักรักษาสติของตนให้สมบูรณ์ เพราะโดยปกติคนเราก็มีความประมาทกันอยู่แล้ว เพราะมักขาดสติจากบาง นอยบาง ต้องระวังอยู่เสมอ
ขอรหัส ห้ามดื่มน้ำเมา อันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท

ธรรมข้อ 5 คือความมีสติสัมปชัญญะ

สติ คือ ความระลึกนึกถึงกิดขึ้นได้

สัมปชัญญะ คือ ความรู้ตัว

สติต้องมีสัมปชัญญะอยู่ด้วยจึงจะเป็นสติที่ถูกต้อง คนเราทั้งเด็กและผู้ใหญ่ ต้องทำต้องพูด อยู่ทุกวัน เด็กหรือผู้ใหญ่ที่มีสติเมื่อทำอะไร บุคคลอะไรไปแล้ว ก็ระลึกได้ว่าทำหรือพูดอะไรผิดหรือถูก

อิทธิบาท 4 กุศลธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จแห่งผลที่มุ่งหมาย ประกอบด้วย

1. ฉันทะ (ความพอใจใฝ่รัก ใฝ่หาความรู้ และใฝ่สร้างสรรค์)
2. วิริยะ (ความเพียรพยายาม มีความอดทนไม่ทอดถอย)
3. จิตตะ (ความเอาใจใส่ และตั้งใจแน่วแน่ในการทำงาน)
4. วิมังสา (การหมั่นใช้ปัญญา และสติตรวจสอบตรา ถัดไคร่ครอง)

แผนการสอนของวิธีสอนแบบปฐจาวิสัยนา

แผนการสอนที่ 1 เรื่อง เญจกัล เญจธรรม ข้อ 1 และอิทธิบาท 4 เวลา 3 คาบ

กิจกรรมการเรียนรู้การสอน

ขั้นนำ

1. ชักถามพูดคุยเรื่องทั่ว ๆ ไป เช่น ตัวนักเรียน สภาพสังคมปัจจุบัน
2. ให้นักเรียนดูภาพหัวข่าวจากหนังสือพิมพ์หลาย ๆ ฉบับ ประกอบการสนทนา

ขั้นสอน

1. ครูถามนำเข้าสู่เนื้อหา โดยให้นักเรียนช่วยกันตอบ และตอบทีละคน

ครู : ขาวบนหนาหนังสือพิมพ์เกือบทุกฉบับที่เราพบเห็นเป็นประจำส่วนมากเป็นเรื่องอะไร

นร : ขาวผากันตาย ทำร้ายร่างกาย อาชญากรรม

ครู : การที่ตนฆ่ากัน หรือทำร้ายร่างกายกัน มักจะมีสาเหตุมาจากอะไร

นร : ผลประโยชน์ขัดกัน ทะเลาะวิวาท แข่งขันแย่งชิงด้านต่าง ๆ ฯลฯ

ครู : สาเหตุที่ทำให้เกิดการทะเลาะวิวาท แข่งขันแย่งชิง ผลประโยชน์ขัดกัน ฯลฯ เกิดขึ้นจากความรู้สึกละอย่างไรบ้าง

นร : ความรู้สึกโลภ โกรธ หลงผิด

ครู : ความรู้สึกเหล่านี้เกิดขึ้นที่ใดในร่างกายเรา

นร : ที่จิตใจ

ครู : เมื่อจิตใจคนเราคิดอย่างไร รู้สึกอย่างไร จะแสดงออกทางคำใดบ้าง

นร : การกระทำทางกาย ทางวาจา เช่น การทำร้ายกัน กล่าววาจาถ่มถั่วกัน
2. ครูแจกกรณีตัวอย่างให้นักเรียนทุกคนอ่าน ทำความเข้าใจ (เอกสารหมายเลข 1)
3. ครูใช้คำถามเกี่ยวกับกรณีตัวอย่าง นำเข้าสู่หลักธรรมที่จะเรียน

ครู : เรื่องนี้ควรตั้งชื่อว่าอย่างไร

นร : (ช่วยกันเสนอ)

ครู : ตัวละครมีใครบ้าง

นร : หมอพิทักษ์ หมอธีระ กนไช้ และญาติคนไข้

ครู : อะไร เป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ญาติคนไข้และหมอพิทักษ์ชกต่อยกัน

นร : ความโกรธ

ครู : หมอพิทักษ์เป็นคนอย่างไร

นร : ขาดความเมตตา กรุณา ไม่รับผิดชอบในหน้าที่ เห็นแก่ตัว ฯลฯ

4. กรุณานำแผนภูมิการาวงวิเคราะห์และประเมินพฤติกรรมมาติดที่หน้าชั้น ในให้นักเรียนออกมาเขียนชื่อตัวละคร พร้อมทั้งพฤติกรรม และช่วยกันประเมินพฤติกรรมเหล่านั้นลงในตาราง

ชื่อตัวละคร	พฤติกรรมที่กระทำ								
	ทางกาย	ดี	ชั่ว	ทางวาจา	ดี	ชั่ว	ทางใจ	ดี	ชั่ว

5. กรุณาใช้คำถามต่อไปนี้ ให้นักเรียนสรุปและเสนอแนะแนวทางปฏิบัติที่ละคน

- ถ้านักเรียนเป็นหมอพิทักษ์นักเรียนจะได้อย่างไร เมื่อพบเหตุการณ์เช่นนี้
- ถ้านักเรียนเป็นญาติคนไข้ นักเรียนจะได้อย่างไร ให้หมอพิทักษ์ยอมช่วยเหลือคนไข้
- ถ้าจิตคนเช่นหมอพิทักษ์ในสังคมของเรามาก ๆ สังคมจะเป็นอย่างไร
- มีวิธีการใดที่จะช่วยให้คนในสังคมไม่คิดทำร้าย หรือทำลายล้างชีวิตกัน

6. แบ่งนักเรียนเป็น 6 กลุ่ม ๆ ละ 6 - 7 คน ตามความสมัครใจ มีหัวหน้ากลุ่ม เป็นผู้ควบคุมกิจกรรมภายในกลุ่ม

7. ครูแจกเอกสารประกอบการเรียน เรื่อง เบื้องลึก เบื้องธรรม ข้อ 1 (เอกสารหมายเลข 2) ให้นักเรียนทุกคนศึกษาทำความเข้าใจกันภายในกลุ่ม แล้วให้แต่ละกลุ่ม ตั้งคำถามเกี่ยวกับหลักธรรมดังกล่าว กลุ่มละ 2 คำถาม

8. ตัวแทนกลุ่มแสดงการถาม - ตอบ ให้ทุกคนได้รับฟัง กลุ่มที่เป็นผู้ตอบสามารถ ช่วยกันคิดคำตอบได้ (ในทุกกลุ่มจับฉลากว่ากลุ่มใดจะเป็นฝ่ายถาม, ฝ่ายตอบ ที่จะต้อง สลับกันไป) เกณฑ์ตัดสินควรจะต้องพิจารณาจากลักษณะการตั้งคำถามที่ถามได้ครอบคลุมเนื้อหา และตรงจุดสำคัญ การตอบคำถามสามารถตอบได้รวดเร็ว และถูกต้อง

9. นักเรียนช่วยกันเสนอแนวทางที่จะประพฤติปฏิบัติเพื่อยึดมั่นในเบื้องลึก เบื้องธรรม ข้อ 1 ให้ได้อย่างสม่ำเสมอ (ที่ละคนตามความสมัครใจ - เพื่อให้ครูสังเกตแนวความคิด)

10. แจกเอกสารประกอบการเรียนเรื่องอิทธิบาท 4 (เอกสารหมายเลข 3) ให้นักเรียนทุกคนศึกษาทำความเข้าใจ แล้วอภิปรายซักถามกันภายในกลุ่ม พร้อมทั้งยกตัวอย่างการทำงานอย่างใดอย่างหนึ่งให้สำเร็จผลได้โดยปฏิบัติตามหลักอิทธิบาท 4 คือ จันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา (นร.จะต้องเสนอตัวอย่างการปฏิบัติที่ละขั้นตอนทั้ง 4 ขั้น) แล้วให้ตัวแทนกลุ่มออกมา เสนองานของแต่ละกลุ่ม

11. แจกกระดาษเปล่าให้กลุ่มละ 1 แผ่น เพื่อเขียนแนวทางปฏิบัติตามหลักอิทธิบาท 4 ในหัวข้อต่อไปนี้ พร้อมทั้งเสนอการปฏิบัติแต่ละขั้นอย่างชัดเจน

- ดำรงรักษาเบื้องลึก เบื้องธรรม ข้อที่ 1 ให้ได้อย่างสม่ำเสมอจนตลอดชีวิต โดยใช้หลักอิทธิบาท 4 เป็นพื้นฐานการปฏิบัติ

(อภิปรายกันภายในกลุ่ม แล้วบันทึกผลการอภิปรายแต่ละกลุ่มส่งครู)

ข้อประเมินผล ประเมินจากพฤติกรรมต่อไปนี้

1. การตอบคำถาม และแสดงความคิดเห็นในเวลาที่ครูสอนเป็นรายบุคคล
2. การแสดงความคิดเห็นพร้อมทั้งเหตุผลในการวิเคราะห์และประเมินพฤติกรรมเป็น

รายบุคคล

3. การตั้งคำถาม และการตอบคำถามเกี่ยวกับหลักธรรมที่เรียน ของแต่ละกลุ่ม
4. การเสนอแนวทางฝึกปฏิบัติตามหลักอิทธิบาท 4 เพื่อรักษาเบญจศีล เบญจธรรม
ข้อ 1 ให้ได้อย่างสม่ำเสมอ ของแต่ละกลุ่ม

แผนการสอนที่ 2 เรื่อง เพลิดเพลิน เพลิดเพลิน ข้อ 2 และอิทธิบาท 4 เวลา 3 คาบ

กิจกรรมการเรียนรู้การสอน

ขั้นนำ

1. สันทนาซักถามนักเรียนเกี่ยวกับอาชีพของคนในครอบครัวของนักเรียนและอาชีพต่าง ๆ ในชุมชน
2. ครูแจกการ์ดตัวอย่าง เรื่อง โก และกิ้ง ให้นักเรียนอ่าน (เอกสารหมายเลข 4)

ขั้นสอน

1. ครูถามนำเข้าสู่เนื้อหาโดยให้นักเรียนตอบทีละคน

ครู : อาชีพการโรง ถึงแม้จะไม่มีความสำคัญสูง ไม่ร่ำรวย แต่ก็มีคุณค่าในตัวเอง เพราะเหตุใด

นร : เป็นอาชีพสุจริต

ครู : เพราะเหตุใดถึงจึงไม่ยอมเลิกอาชีพของตน

นร : เพราะอยากร่ำรวยเร็ว

ครู : คนที่อยากร่ำรวยเร็วโดยการเอาทรัพย์สินของคนอื่นมาเป็นของตนอย่างทุจริต แสดงว่าเป็นผู้มีนิสัยเช่นไร

นร : เห็นแก่ตัว โลก อยากได้ของคนอื่น ฯลฯ

ครู : ในเรื่องนี้ใครบ้างที่เป็นเช่นนั้น

นร : กิ้ง เฒ่าแก่เส่ง และลูกน้อง

ครู : ระหว่างกิ้งกับโก ใครจะมีความสุขใจมากกว่ากัน

นร : โก

ครู : เพราะเหตุใด

นร : โกประกอบอาชีพสุจริต จึงไม่ต้องคอยหลบซ่อน หรือปิดบังไม่ให้ใครรู้

ครู : ถ้านักเรียนเป็นกิ้ง นักเรียนจะประพฤติน้อย่างไร

นร : ประกอบอาชีพสุจริต ขยันทำมาหากินจะใคร่ร่ำรวย ฯลฯ

2. แบ่งนักเรียนเป็น 6 กลุ่ม ๆ ละ 6 - 7 คน ตามความสมัครใจ
3. แจกเอกสารประกอบการเรียนเรื่อง เญจศีล เญจธรรม ข้อ 2 (เอกสารหมายเลข 5) ให้ทุกคนศึกษา ทำความเข้าใจกันภายในกลุ่ม แล้วให้แต่ละกลุ่มตั้งคำถามเกี่ยวกับหลักธรรมดังกล่าว กลุ่มละ 2 คำถาม
4. ตัวแทนกลุ่มแสดงคำถาม - ตอบ ให้ทุกคนได้รับฟัง กลุ่มที่เป็นผู้ตอบสามารถช่วยกันคิดคำตอบได้ (ให้ทุกกลุ่มจับฉลากว่ากลุ่มใดจะเป็นฝ่ายถาม ฝ่ายตอบ ทีละคู่ สลับกันไป) เกณฑ์ตัดสินจะพิจารณาจากลักษณะการตั้งคำถาม ที่ถามได้ครอบคลุมเนื้อหา และตรงจุดสำคัญ การตอบคำถามสามารถตอบได้รวดเร็ว และถูกต้อง
5. ครูเล่ากรณีตัวอย่าง เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการกระทำผิดเญจศีล ข้อ 2 และการประพฤติตามหลักเญจธรรม ข้อ 2 (เอกสารหมายเลข 6)
6. ครูแจกตารางวิเคราะห์และประเมินพฤติกรรมให้กลุ่มละ 1 แผ่น
7. แต่ละกลุ่มช่วยกันวิเคราะห์ และประเมินพฤติกรรมตัวละครในเรื่องลงในตาราง

ชื่อตัวละคร	พฤติกรรมที่กระทำ								
	ทางกาย	คือ	ชั่ว	ทางวาจา	คือ	ชั่ว	ทางใจ	คือ	ชั่ว

ที่แจกให้ และแยกแยะพฤติกรรมเหล่านั้นไว้เลยว่า พฤติกรรมใดแสดงถึงการผิดศีลข้อ 2 อย่างชัดเจน พฤติกรรมใดแสดงถึงการประพฤติตามหลักเญจธรรมข้อ 2 อย่างชัดเจน พร้อมทั้งบอกเหตุผลได้

8. ให้ตัวแทนกลุ่มออกมาเสนอผลการวิเคราะห์และประเมินพฤติกรรมตัวละคร
9. ครูใช้คำถามเพื่อให้นักเรียนสรุปหลักศีลศีลในการประพฤติผิดเญจศีล ข้อ 2 นักเรียนตอบที่ละคน

ครู : คำว่าทรัพย์สินมีเจ้าของ หมายความว่าอย่างไร

นร : สิ่งของที่มีผู้ใดคนหนึ่งเป็นเจ้าของ

ครู : ทรัพย์สินบางอย่าง เป็นของประเทศชาติ ได้แก่อะไรบ้าง

นร : ถนน สะพาน โรงเรียน น้ำประปา ไฟฟ้า สถานที่ราชการ ฯลฯ

ครู : ทรัพย์สินบางอย่างอาจจะมีเจ้าของหลายคนก็ได้ ได้แก่อะไรบ้าง

นร : บริษัท วัด (เป็นของคณะสงฆ์ และชุมชน) สิ่งก่อสร้างที่ประชาชนช่วยกันสร้างเพื่อใช้ในชุมชนของตน

ครู : การนำทรัพย์สินเหล่านั้นมาเป็นของตนโดยที่เจ้าของไม่รู้ หรือไม่อนุญาต เหตุการณ์เช่นนี้เรียกว่าอะไร

นร : การลักขโมย

ครู : ก่อนที่คนเราจะลักขโมย เขาจะต้องเกิดความรู้สึกอย่างไรกับทรัพย์สินเหล่านั้น
ก่อน

นร : อยากได้ (โลภ)

ครู : การลักขโมย ผู้กระทำจะต้องใช้ความพยายามหรือไม่ (ถ้าใช่ จงยกตัวอย่าง)

นร : ต้องใช้ความพยายาม เช่น

- เตรียมวางแผนว่า จะลักเวลาไหน ใดของแล้วจะซ่อนที่ไหน ฯลฯ
- ขณะลงมือกระทำ ต้องพยายามให้ใครของนั้นมาโดยไม่ถูกจับ ฯลฯ

ครู : สรุปลักษณะที่ถือว่าเป็นการลักขโมย จะต้อง具備เริ่มต้นจนกระทั่งทำได้สำเร็จ
อย่างไร

นร : มีสิ่งของที่ลักขโมย (ของนั้นมีเจ้าของอยู่แล้ว)

เรารู้ว่าของนั้นมีเจ้าของ

จิตคิดจะลัก (เพราะเกิดความอยากได้)

พยายามที่จะลัก

นำของนั้นมาได้สำเร็จ

10. ทบทวนหลักธรรมอิทธิบาท 4

11. นักเรียนอภิปรายกันภายในกลุ่ม เพื่อเสนอแนวทางปฏิบัติตามหลักอิทธิบาท 4 ในหัวข้อต่อไปนี้

- การรักษาเบญจศีล เบญจธรรม ข้อ 2 ให้ได้อย่างสม่ำเสมอจนตลอดชีวิต โดยใช้หลักอิทธิบาท 4 เป็นพื้นฐานการปฏิบัติ
หลังจากอภิปรายกันแล้วให้แต่ละกลุ่มเขียนรายงานการอภิปรายนั้นอย่างละเอียด
นำเสนอ

ขั้นประเมินผล ประเมินจากพฤติกรรมต่อไปนี้

1. การตอบคำถาม และแสดงความคิดเห็นขณะที่ครูสอน เป็นรายบุคคล
2. การเสนอผลการวิเคราะห์ และประเมินพฤติกรรมตัวละถร พร้อมทั้งเหตุผลของแต่ละกลุ่ม
3. การตั้งคำถาม และการตอบคำถามเกี่ยวกับหลักธรรมที่เรียน ของแต่ละกลุ่ม
4. การเสนอแนวทางปฏิบัติตามหลักอิทธิบาท 4 เพื่อรักษาเบญจศีล เบญจธรรมข้อ 2 ให้ได้อย่างสม่ำเสมอ ของแต่ละกลุ่ม

แผนการสอนที่ 3 เรื่อง เญอศิลป์ เญอธรรม ข้อ 3 และอิทธิบาท 4 เวลา 3 คาบ

กิจกรรมการเรียนรู้การสอน

ขั้นนำ

1. ให้นักเรียนทุกคนนำของเล่น หรือของใช้ส่วนตัวที่นักเรียนรักมากที่สุดมาคนละ 1 อย่าง
2. พุจฉวนถามถึงของรักที่นักเรียนแต่ละคนนำมา แล้วให้ทุกคนเขียนชื่อติดไว้ที่ของของตน นำของทุกชิ้นมารวมไว้บนโต๊ะหน้าห้อง
3. ให้นักเรียนเลขที่ 1 - 20 ออกไปเลือกหยิบของที่ตนพอใจได้คนละ 1 ชิ้น ห้ามหยิบของที่เป็นของตนเอง ขณะที่หยิบของห้ามทุกคนพูดหรือปรึกษากัน
4. เมื่อไคของแควไคกลับมานั่งประจำที่ ของส่วนที่เหลือวางรวมไว้ที่เดิม

ขั้นสอน

1. คุรถามนำเข้าสู่เนื้อหา และหลักธรรมโดยให้ตอบทีละคน
 คุร : เจ้าของที่ต้องสูญเสียของรักให้คนอื่นไปทั้ง ๆ ที่ตนเองไม่เต็มใจ และไม่ได้ยินยอม ขณะนี้นักเรียนบางคนก็อยู่ในสภาพเช่นนี้ จะมีความรู้สึกอย่างไร
 นร : เสียหาย เสียใจ ภูมิใจกับ ภูมิใจเปรียบ อยากแยงของของตนก็มา

ฯลฯ

- คุร : คนที่มีโอกาสไคออกไปหยิบของที่หน้าห้อง (เลขที่ 1 - 20) รู้สึกอย่างไรกับของที่ตนไคมา
- นร : ชอบ เพราะดีกว่าของเดิมของตน
 ไม่ชอบ แควใจเอาไว้ เพราะดีกว่าไคไคเลย
 อยากไคของเดิมที่เป็นของตนเองมากกว่า

ฯลฯ

- คุร : ขณะที่หยิบของ นักเรียนนึกถึงความรู้สึกของเจ้าของเดิมบ้างหรือไม่
- นร : ไคไคนึก หรือ ฯลฯ

ครู : ขณะที่เลือกหยิบของ นักเรียนคิดอย่างไรกับของนั้น

นร : เลือกของที่ตนพอใจที่สุด
เลือกของที่คิดว่า แพงกว่าของเดิมของตน

ฯลฯ

ครู : คนที่ไม่มีโอกาสออกไปหยิบของเลย (เลขที่ 20 - 40) มีความรู้สึกอย่างไร

นร : เสียหายของของตน
ไม่ยุติธรรม
ตนเองเป็นฝ่ายเสียเปรียบ
อยากแย่งของของตนคืนมา

ฯลฯ

ครู : ถ้าสิ่งของเหล่านี้เป็นสิ่งมีชีวิต คือ เป็นคนที่เรารัก แล้วมีผู้อื่นมาแย่งชิงไป
นักเรียนจะรู้สึกอย่างไร

นร : โกรธ แค้นใจ ฯลฯ

ครู : ถ้าหากคนที่เรารักคนนั้น เต็มใจที่จะไปอยู่กับคนอื่นมากกว่าอยู่กับเรา นักเรียน
จะรู้สึกอย่างไร

นร : เสียใจ

ครู : สงเกตว่าในช่วงนี้ ถ้าไม่มีครูควบคุมสถานการณ์อยู่ นักเรียนคิดว่าจะเกิด
อะไรขึ้น

นร : แย่งของกัน ทะเลาะกัน ฯลฯ

2. นักเรียนแบ่งเป็น 6 กลุ่ม ตามที่ตกลงกันไว้

3. ครูแจกเอกสารประกอบการเรียนเรื่องเบญจศีล เบญจธรรม ข้อ 3 (เอกสาร
หมายเลข 7) ให้นักเรียนทุกคนศึกษา ทำความเข้าใจภายในกลุ่ม แล้วให้แต่ละกลุ่มตั้งคำถาม
เกี่ยวกับหลักธรรมดังกล่าว กลุ่มละ 2 คำถาม

4. ตัวแทนกลุ่ม แสดงการถาม - ตอบ ให้ทุกคนได้รับฟัง กลุ่มที่เป็นผู้ตอบสามารถช่วยกันคิดคำตอบได้ ถาม - ตอบ ครั้งละ 2 กลุ่ม สลับกันไปจนครบทุกกลุ่ม เกณฑ์ตัดสินจะพิจารณาจากลักษณะการตั้งคำถาม ที่ถามได้ครอบคลุมเนื้อหา และตรงจุดสำคัญ การตอบคำถามสามารถตอบได้รวดเร็ว และถูกต้อง

5. ครูแจกกระดาษอย่างให้นักเรียนทุกคนอ่าน (เอกสารหมายเลข 8) แต่ละกลุ่มช่วยกันคิดตั้งชื่อเรื่อง

6. แจกตารางวิเคราะห์และประเมินพฤติกรรมตัวละคร ในกลุ่มละ 1 แผ่น

7. แต่ละกลุ่มช่วยกันวิเคราะห์และประเมินพฤติกรรมตัวละครในเรื่องลงในตารางที่แจกให้ และแยกแยะพฤติกรรมเหล่านั้นไว้ควรวา พฤติกรรมใดแสดงถึงการผิดศีล ข้อ 3 อย่างชัดเจน พฤติกรรมใดแสดงถึงการประพฤติตามหลักเบญจธรรมข้อ 3 อย่างชัดเจน พร้อมทั้งบอกเหตุผลได้

ชื่อตัวละคร	พฤติกรรมที่กระทำ								
	ทางกาย	คิ	ชั่ว	ทางวาจา	คิ	ชั่ว	ทางใจ	คิ	ชั่ว
1.									
2.									
3.									

8. ตัวแทนกลุ่มออกมาเสนอชื่อเรื่อง และผลการวิเคราะห์และประเมินพฤติกรรมตัวละคร พร้อมทั้งเหตุผล

9. ครูใช้คำถามให้นักเรียนแต่ละกลุ่มช่วยกันแสดงความคิดเห็น (เพื่อสรุปหลักธรรมเบญจศีล เบญจธรรม ข้อ 3)

- ขณะเป็นเด็กหรือเป็นนักเรียน ความประพฤติที่ดีกว่าผิดศีล ข้อ 3 มีลักษณะอย่างไร

- ในฐานะผู้ทรงเรณู ป้าย - ห้าง ที่มีความประพฤติผิดข้อ 3 หรือ
ประพฤติตามเบญจธรรมข้อ 3 จะมีลักษณะอย่างไร

- การรักษาผิดข้อ 3 อย่างเคร่งครัดให้ผลดีแก่ปฏิบัติและสังคมอย่างไร

10. พหุชนหลักธรรมอิทธิบาท 4

11. นักเรียนอภิปรายภายในกลุ่ม และเขียนเป็นรายงานมาส่งครู ในหัวข้อต่อไปนี้

- การรักษาเบญจศีล เบญจธรรมข้อ 3 ให้ได้อย่างสม่ำเสมอจนตลอดชีวิต โดย
ใช้หลักอิทธิบาท 4 เป็นพื้นฐานการปฏิบัติ

ขั้นประเมินผล ประเมินจากพฤติกรรมต่อไปนี้

1. การตอบคำถาม และแสดงความคิดเห็น ขณะที่ครูสอน เป็นรายบุคคล
2. การเสนอผลการวิเคราะห์และประเมินพฤติกรรมตัวละคร พร้อมด้วยเหตุผลของ
แต่ละกลุ่ม

3. การตั้งคำถาม และการตอบคำถามเกี่ยวกับหลักธรรมที่เรียน ของแต่ละกลุ่ม

4. การสรุป และแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการปฏิบัติตาม หรือการละเมิดเบญจศีล
เบญจธรรม ข้อ 3

5. การเสนอแนวทางฝึกปฏิบัติตามหลักอิทธิบาท 4 เพื่อรักษาเบญจศีล เบญจธรรม
ข้อ 3 ให้ได้อย่างสม่ำเสมอ ของแต่ละกลุ่ม

แผนการสอนที่ 4 เรื่อง เญอศีล เญอธรรม ข้อ 4 และอิทธิบาท 4

เวลา 3 คาบ

กิจกรรมการเรียนรู้การสอน

ขั้นนำ

1. พุทธอุบายซักถามปัญหาการเรียนในช่วงเวลา 5 นาที
2. ครูแจกกระดาษตัวอย่างให้นักเรียนทุกคนอ่าน (เอกสารหมายเลข 9)

ขั้นสอน

1. ครูถามนำเข้าสู่เนื้อหา และหลักธรรม โดยให้นักเรียนตอบทีละคน

ครู : ถ้านักเรียนมีแถวแถวเงินทอง หรือสิ่งของต่าง ๆ นักเรียนต้องการของแท้ หรือของปลอม

นร : ของแท้

ครู : ถ้าเป็นของแท้ที่ทุกคน ไม่ว่าจะเป็นระหว่างเพื่อนฝูงญาติพี่น้อง หรือผู้ใหญ่ เราต้องการคำพูดแบบใด

นร : พูดความจริง

พูดโง่เราะ สภาฯ ฯลฯ

ครู : จากกรณีตัวอย่าง ขณะที่เกิดเหตุใครพูดความจริงมากที่สุด

นร : ตำรวจ

ครู : เพราะเหตุใด ครูจึงไม่ค่อยเชื่อคำพูดของตำรวจ

นร : ตำรวจมีความประพฤติเกเร

ตำรวจ มักจะไม่เข้าเรียนในบางวิชา

ตำรวจมักจะพูดแก้ตัวต่าง ๆ นานา เพื่อหลบเลี่ยงความจริง

ครู : ถ้าสมชายทำผิดเฉยๆ เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นนี้ ผลจะเป็นอย่างไร

นร : - ตำรวจคงจะถูกครุฑกัดกันอีก และเพื่อน ๆ ก็พลอยไม่เชื่อถือนั่น ตำรวจ
มากขึ้น

- อธิการพอใจมากและยอมรับสมชายเป็นเพื่อน

7. ตัวแทนกลุ่มออกมาเล่าเรื่อง กลุ่มอื่นจะช่วยกันวิเคราะห์และประเมินพฤติกรรมตัวละครในเรื่อง ลงในตารางที่แจกให้ (ครูจะกำหนดว่ากลุ่มใดจะเป็นผู้วิเคราะห์และประเมินพฤติกรรมตัวละครของกลุ่มที่ออกมาเสนอเรื่อง จำนวน 6 กลุ่ม) และแยกแยะพฤติกรรมเหล่านั้นไว้ด้วยว่า พฤติกรรมใดแสดงถึงการผิดที่ข้อ 4 อย่างชัดเจน พฤติกรรมใด แสดงถึงการประพฤติตามหลักเบญจธรรมข้อ 4 อย่างชัดเจน

8. เมื่อกลุ่มที่ออกมาเสนอเรื่องสั้นจบแต่ละเรื่อง กลุ่มที่วิเคราะห์และประเมินพฤติกรรมจะเสนอผลการวิเคราะห์ และประเมินพฤติกรรมตัวละครในเรื่องนั้นทันที

9. ครูใช้คำถามเพื่อให้นักเรียนช่วยกันสรุปลักษณะที่ถือว่า ผิดเบญจศีลข้อ 4

ครู : การพูดไม่จริง หรือที่เรียกว่าลาวเท็จแท้ มีลักษณะอย่างไร

นร : เรื่องที่พูด ไม่ตรงกับความเป็นจริง

ครู : ก่อนที่ตนเราจะพูดอะไรออกมา ต้องใช้ความคิดหรือไม่

นร : ต้องใช้

ครู : การพูดจริงหรือเท็จ เมื่อพูดออกไปแล้วส่วนใดในร่างกายของเราที่รับรู้มากที่สุด

นร : จิตใจ

ครู : การพูดเรื่องไม่จริงกับการพูดเรื่องจริง อย่างไหนที่ต้องใช้ความพยายามมากกว่า เพราะเหตุใด

นร : การพูดเรื่องไม่จริง เพราะ ต้องคิดหาวิธีการที่จะทำให้ผู้ฟังหลงเชื่อ
ต้องสร้างเรื่อง สร้างเหตุการณ์

ฯลฯ

ครู : จุดมุ่งหมายสำคัญที่สุด ที่ผู้พูดความเท็จทั้งหลายต้องการ คืออะไร

นร : ให้ผู้ฟังเชื่อ หรือเข้าใจตามที่เขาพูด

10. นักเรียนอภิปรายภายในกลุ่ม และเขียนเป็นรายงานมาส่งครู ในหัวข้อต่อไปนี้
- การรักษาเบญจศีล เบญจธรรม ข้อ 4 ให้ใจกว้างสม่ำเสมอจนตลอดชีวิต โดยใช้หลักอิทธิบาท 4 เป็นพื้นฐานในการปฏิบัติ

การประเมินผล ประเมินจากพฤติกรรมต่อไปนี้

1. การตอบคำถาม แสดงความคิดเห็น เป็นรายบุคคล
2. การเสนอเรื่องสั้นที่ฝึกหลักเบญจศีลข้อ 4 หรือเป็นการประเพณีเบญจธรรมข้อ 4 ของแต่ละกลุ่ม
3. การวิเคราะห์และประเมินพฤติกรรมตัวละคร พร้อมด้วยเหตุผลของแต่ละกลุ่ม
4. การตั้งคำถาม - การตอบคำถาม เกี่ยวกับหลักธรรมที่เรียน ของแต่ละกลุ่ม
5. การสรุปลักษณะของการประพฤติฝึกหลักเบญจศีลข้อ 4 เป็นรายบุคคล
6. การเสนอแนวทางฝึกปฏิบัติตามหลักอิทธิบาท 4 เพื่อรักษาเบญจศีล เบญจธรรม ข้อ 3 ให้ใจกว้างสม่ำเสมอ ของแต่ละกลุ่ม

แผนการสอนที่ 5 เรื่อง เบลูจัสต เบลูจธรรม ข้อ 5 และอิทธิบาท 4 เวลา 3 คาบ

กิจกรรมการเรียนรู้การสอน

ขั้นนำ

1. ให้นักเรียนเล่นเกมส่งไขควงตะเกียบ - แบ่งนักเรียน (ตามเลขที่) เป็น 4 กลุ่ม กลุ่มละ 10 คน อุปกรณ์การเล่นมีไขควง 10 ฟอง ตะเกียบ 20 คู่ จาน 2 ใบ
2. จับฉลากเพื่อทราบว่ากลุ่มใดจะเป็นคู่แข่งชั้นกันเป็นคู่แรก แล้วแจกตะเกียบให้ผู้เล่น คนละ 1 คู่
3. แต่ละกลุ่มเขาแถวตอนเรียงหนึ่ง แต่ละคนยื่นหางกันพอสมควร คนที่อยู่หัวแถวจะไขตะเกียบคียบไขในจานส่งให้คนที่อยู่ถัดไป ห้ามไขมืออีกข้างหนึ่งช่วย ผู้ที่อยู่ถัดไปจะต้องไขตะเกียบรับไข แล้วส่งต่อไปเรื่อย ๆ จนถึงปลายแถว ซึ่งจะรับไขแล้ววางลงในจาน ทั้ง 2 กลุ่มจะแข่งขันกันส่งไขจากคนที่อยู่หัวแถว ถึงปลายแถว ให้เสร็จอย่างรวดเร็ว โดยไม่ให้ไขตกก่อนถึงที่หมาย
4. เมื่อแข่งขันครบทุกกลุ่มแล้วให้นักเรียนกลับเข้าที่เพื่อเรียนต่อไป

ขั้นสอน

1. ครูใช้คำถามนำเข้าสู่เนื้อหา และหลักธรรม โดยให้ตอบทีละคน
 ครู : ขณะที่ทำหน้าที่ส่งไขมีความรู้สึกอย่างไร และทำอย่างไร
 นร : ตื่นเต้นกลัวไขตก

พยายามระมัดระวัง ประกองไม่ให้ไขตก

พยายามส่งไขให้ผู้รับให้ดีที่สุด

ฯลฯ

ครู : ขณะที่ทำหน้าที่เป็นผู้รับไข มีความรู้สึกอย่างไร และทำอย่างไร

นร : ตื่นเต้นกลัวจะรับไม่ได้

รับอย่างระมัดระวัง

หาวิธีการว่าจะรับอย่างไรไขจึงไม่ตก

ฯลฯ

ครู : ขณะที่ทำหน้าที่รับ - ส่งไซ้ ใจของนักเรียนจกจกอยู่ที่ใดมากที่สุด

นร : อยู่ที่ไซ้

ครู : ขณะใดบ้างที่นักเรียนรู้สึกว่าการจับกระสายไม้แน่น ว่าวุ่น

นร : เพื่อนเชียร์เสียงดัง

คนที่อยู่รอบข้างเร่งให้ส่ง - รับเร็ว ๆ

ฯลฯ

ครู : เมื่อจิตใจกระสายไม้แน่น ในขณะนั้นนักเรียนทำอย่างไร

นร : ตั้งใจใหม่ พยายามให้ใจจดจ่ออยู่ที่การรับ-ส่งไซ้ โดยไม่ฟังเสียงเพื่อน ๆ

รวบรวมสมาธิในการทำงาน

ฯลฯ

ครู : สมมุติว่าขณะที่เราทำงานต่าง ๆ จิตใจกระสายไม้แน่น มีสาเหตุมาจากภายในร่างกายของเราเอง เช่น สุขภาพไม่ดี มีน้ีระ หัวใจเต้นเร็ว ใจสั้น ฯลฯ เราจะแก้ไขตนเองในขณะนั้นอย่างไร งานจึงจะไม่เสียหาย

นร : หยุดทำชั่วขณะ รอจนกว่าร่างกายจะแข็งแรงขึ้น ฯลฯ

ครู : แต่ถ้าหากมีสาเหตุจากการเมาเหล้า หรือเสพสิ่งเสพติด เราจะรู้ตัวหรือไม่ว่า ควรจะทำอย่างไร งานจึงจะไม่เสียหาย

นร : ไม่รู้ตัว เพราะคนเมาก็ไม่รู้เรื่อง ชวนสติ

ฯลฯ

2. แจกเอกสารประกอบการเรียนเรื่องเบญจศีล เบญจธรรม ข้อ 5 (เอกสารหมายเลข 11) ให้นักเรียนทุกคนศึกษาทำความเข้าใจ

3. แบ่งนักเรียนเป็น 6 กลุ่ม ๆ ละ 6 - 7 คน ตามที่ได้ตกลงกันไว้ ให้แต่ละกลุ่มตั้งคำถามเกี่ยวกับหลักธรรมดังกล่าว กลุ่มละ 2 คำถาม

4. ตัวแทนกลุ่มแสดงการถาม-ตอบให้ทุกคนได้รับฟัง กลุ่มที่เป็นผู้ตอบสามารถช่วยกันคิดคำตอบได้ ถาม-ตอบครั้งละ 2 กลุ่ม สลับกันไปจนครบทุกกลุ่ม เกณฑ์ตัดสินจะพิจารณาจากลักษณะการตั้งคำถาม ที่ถามได้ครอบคลุมเนื้อหา และตรงจุดสำคัญ การตอบคำถามสามารถตอบได้รวดเร็ว และถูกต้อง

5. ให้แต่ละกลุ่มแต่งเรื่องสั้นกลุ่มละ 1 เรื่อง เป็นตัวอย่างของการผิดเบี่ยงศีล ข้อ 5 หรือการปฏิบัติตามเบญจธรรม ข้อ 5 การเป็นเรื่องที่ได้พบเห็นเสมอในสังคมปัจจุบัน

6. ครูแจกตารางวิเคราะห์ และประเมินพฤติกรรม ให้กลุ่มละ 1 แผ่น

ชื่อตัวละคร	พฤติกรรมที่กระทำ								
	ทางกาย	ดี	ชั่ว	ทางวาจา	ดี	ชั่ว	ทางใจ	ดี	ชั่ว
1.									
2.									
3.									

7. ตัวแทนกลุ่มออกมาเล่าเรื่อง กลุ่มอื่นจะช่วยกันวิเคราะห์และประเมินพฤติกรรมตัวละครลงในตารางที่แจกให้ (ครูจะกำหนดว่ากลุ่มใดจะเป็นผู้วิเคราะห์และประเมินพฤติกรรมตัวละครของกลุ่มที่ออกมาเสนอเรื่อง จับคู่กัน จนครบทั้ง 6 กลุ่ม) และแยกแยะพฤติกรรมเหล่านั้นไว้ด้วยว่า พฤติกรรมใดแสดงถึงการผิดศีลข้อ 5 อย่างชัดเจน พฤติกรรมใดแสดงถึงการประพฤติตามหลักเบญจธรรม ข้อ 5 อย่างชัดเจน

8. เมื่อกลุ่มที่ออกมาเสนอเรื่องสั้นจบแต่ละเรื่อง กลุ่มที่วิเคราะห์และประเมินพฤติกรรม จะเสนอผลการวิเคราะห์ และประเมินพฤติกรรมตัวละครในเรื่องทันที

9. ครูใช้คำถาม เพื่อให้นักเรียนช่วยกันสรุปลักษณะที่ถือว่าผิดเบี่ยงศีล ข้อ 5

- ครู : สมมุติว่านักเรียนเห็นแก้วใสเหล้า แต่คิดว่ามันเป็นแก้วน้ำชา จึงยกขึ้นดื่ม
ถือว่าผิดศีลข้อ 5 หรือไม่ เพราะเหตุใด
- นร : ไม่ผิด เพราะไม่มีเจตนา หรือตั้งใจว่าจะดื่มเหล้า
- ครู : ผู้ป่วยเป็นโรคบางชนิด ต้องรับประทานยาที่มีรสเหล้า หรือผสมสารเสพติด
บางอย่างลงไปยานั้น จะถือว่าผิดศีลข้อ 5 หรือไม่
- นร : ไม่ผิด เพราะไม่มีเจตนาจะดื่มกินเพื่อความสุสสำราญของตน แต่เป็นไป
เพื่อรักษาโรค
- ครู : ถ้านักเรียนเบเพื่อนกำลังดื่มหรือเสฟสิ่งเสฟติดของมีนเมา แล้วกะยั้นกะยอ
ให้ นร. ดื่มหรือเสฟด้วย นร. จึงจำใจต้องทำตาม ผิดศีลข้อ 5 หรือไม่
- นร : ผิด เพราะดื่มหรือเสฟลงไปทั้ง ๆ ที่รู้
จิต เพราะกลัวหาทางหลีกเลี่ยงได้

ฯลฯ

- ครู : นักเรียนสรุปลักษณะสำคัญของการประพฤติดศีล ข้อ 5
- นร : - รู้ว่าสิ่งนั้นเป็นของมีนเมา หรือสิ่งเสฟติด
- เจตนา (ตั้งใจ) จะดื่ม หรือเสฟ
- พยายามดื่ม หรือเสฟ จนสิ่งนั้นเข้าสู่ร่างกาย

10. นักเรียนอภิปรายภายในกลุ่ม และเขียนรายงานมาส่งครู ในหัวข้อต่อไปนี้

- การรักษาเบญจศีล เบญจธรรมข้อ 4 ให้ได้อย่างสมำเสมอจนตลอดชีวิต

โดยใช้หลักกัทธิบาท 4 เป็นพื้นฐานในการปฏิบัติ

การประเมินผล ประเมินจากพฤติกรรมต่อไปนี้

1. การตอบคำถาม แสดงความคิดเห็นเป็นรายบุคคล
2. การเสนอเรื่องสั้นที่ผิดหลักเบญจศีลข้อ 5 หรือเป็นการประพฤติดตามเบญจธรรมข้อ 5

ของแต่ละกลุ่ม

3. การวิเคราะห์และประเมินพฤติกรรมตัวละคร พร้อมด้วยเหตุผลของแต่ละกลุ่ม
4. การตั้งคำถาม - การตอบคำถาม เกี่ยวกับหลักธรรมที่เรียน ของแต่ละกลุ่ม
5. การสรุปลักษณะของการประพจน์หลักเบญจศีลข้อ 5 เป็นรายบุคคล
6. การเสนอแนวทางฝึกปฏิบัติตามหลักอิทธิบาท 4 เพื่อรักษาเบญจศีล เบญจธรรม
ข้อ 3 ให้ได้อย่างสม่ำเสมอ ของแต่ละกลุ่ม

แผนการสอนกายวิธีสอนแบบไตรสิกขา

แผนการสอนที่ 1 เรื่อง เบญจศีล เบญจธรรม ข้อ 1 และอิทธิบาท 4 เวลา 3 คาบ

กิจกรรมการเรียนรู้การสอน

ขั้นนำ

1. สันทานกับนักเรียนถึงวิธีการเรียนการสอนแบบไตรสิกขา เน้นประโยชน์ของการฝึกสมาธิ

2. ให้นักเรียนผูกผ้าขาวจากหนังสือพิมพ์หลาย ๆ ฉบับที่เกี่ยวกับข่าวฆาตกรรม การทำร้ายร่างกาย นรี ๑๖-๑๗-๑๘-๑๙ กับข่าวฆาตกรรม

3. นักเรียนอภิปราย และแสดงความคิดเห็น ในหัวข้อต่อไปนี้

- คนที่ทำร้ายร่างกายกันหรือฆ่ากันตายมักมีสาเหตุมาจากอะไร
- ความรู้สึกเช่นใดบ้างที่เกิดขึ้นในจิตใจของคนเหล่านี้

ขั้นสอน

1. นักเรียนทุกคนสำรวจ กาย วาจา ของตนเอง และจัดสภาพแวดล้อมในห้องเรียนให้อยู่ในสภาพเรียบร้อยเป็นระเบียบ แล้วสำรวจตนเองว่าในอดีตที่ผ่านมา จนถึงปัจจุบันได้เคยกระทำความผิดที่เป็นการเบียดเบียนชีวิตคน หรือสัตว์อื่นบ้างหรือไม่ และในทางตรงกันข้าม ได้เคยให้ความช่วยเหลือ เมตตา กรุณาต่อชีวิตคน หรือสัตว์อื่นบ้างหรือไม่

2. นักเรียนสวดมนต์พร้อมกันเบา ๆ ระลึกถึงคุณพระศรีรัตนตรัย และทำจิตใจให้สงบโดยการนั่งตัวตรงพอสบาย ไม่เกร็งตัว หายใจทั้งสองข้างบนตัก ในมือขวาทับมือซ้าย กลับตาลแล้วกำหนดรู้ที่ลมหายใจเข้า - ออก เมื่อหายใจเข้าก็รู้ว่าหายใจเข้า หายใจออกก็รู้ว่าหายใจออก บางขณะหายใจเข้าออกยาว บางขณะก็สั้น ก็รู้ชัด รู้ว่าชีวิตเราอยู่ที่ลมหายใจนี้ ลมหายใจเป็นสิ่งที่เรานำติดตัวไปด้วยทุกแห่ง และเป็นสิ่งแรกที่จะจากชีวิตของเรา แม้เราอยากจะให้อยู่กับเรานาน ๆ แต่เราก็บังคับลมไม่ได้ มันจะหยุดเมื่อใดก็ได้ เมื่อลมหายใจหยุด ชีวิตก็สั้น กายนี้ก็จะถูกเผาไหม้หมดไปเช่นเดียวกัน การมีชีวิตอยู่จึงควรประพฤติกาย วาจา ใจ ของเราให้เป็นไปในทางที่ดี

นักเรียนกำหนดจิตอยู่ที่ลมหายใจเข้าออก จนความรู้สึกเป็นหนึ่งเดียว พยายามไม่ให้จิตคิดไปถึงเรื่องอื่น ประมาณ 10 นาที

3. นักเรียนเตรียมออกจากสมาธิ โดยแผ่เมตตาให้สรรพสัตว์ และผู้มีพระคุณ รวมทั้งตนเอง แล้วลืมนตา แล้วยังคงอยู่ในสภาพสำรวมกาย วาจา ใจ

4. ครูแจกกระดาษคำถาม ให้นักเรียนเขียนตอบตามที่ได้ไตร่ตรองขณะที่สำรวม กาย วาจา ใจ โดยพิจารณาถึงสาเหตุที่ทำให้เกิดความเสื่อมในจิตใจ ความเจริญในจิตใจ และวิธีการแก้ไขพร้อมทั้งแนวทางประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้องของคลองธรรม

1. นักเรียนรักชีวิตของตนเองหรือไม่ เพราะเหตุใด
2. นักเรียนกลัวความตายหรือไม่ เพราะเหตุใด
3. นักเรียนกลัวความทุกข์ ความเจ็บปวด ทรมานร่างกาย หรือไม่ เพราะเหตุใด
4. นักเรียนเคยได้รับความทุกข์ ความเจ็บปวด ทรมานร่างกาย หรือไม่ จง

ยกตัวอย่าง

5. ถ้านักเรียนรู้ว่ามีคนกำลังจะเข้ามาทำร้ายร่างกายเรา ในขณะนั้นนักเรียนจะมีความรู้สึกอย่างไร

6. คนอื่นหรือสัตว์มีชีวิตทั้งหลาย รักชีวิตของเขาหรือไม่ เพราะเหตุใด

7. นักเรียนเคยทำร้าย ทรมาน หรือทำลายชีวิตคน หรือสัตว์อื่นหรือไม่ จงยกตัวอย่างที่นักเรียนจำได้ และบอกสาเหตุด้วยว่าเพราะเหตุใด

8. ในขณะนี้นักเรียนทำร้าย ทรมาน หรือทำลายชีวิตคน หรือสัตว์อื่น นักเรียนมีความรู้สึกอย่างไร (บรรยายความรู้สึกตามที่ เป็นจริงขณะนั้น เท่าที่จำได้)

9. ขณะนี้นักเรียนนึกถึงการกระทำในครั้งก่อน ๆ นักเรียนมีความรู้สึกอย่างไร และจะปรับปรุงแก้ไขตนเองอย่างไร

5. ครูอธิบายความหมาย และหลักในการบัญญัติเบญจธรรม ข้อ 1 พร้อมทั้งแจกเอกสารประกอบการเรียน (เอกสารหมายเลข 2) ให้ทุกคน นักเรียนอภิปรายซักถามจนเข้าใจหลักธรรม

6. แจกกรณีตัวอย่าง (เอกสารหมายเลข 1) ให้นักเรียนทุกคนอ่าน ให้นักเรียนช่วยกันวิจารณ์แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับพฤติกรรมของตัวละคร ตามแนวทางต่อไปนี้

- อะไรคือสาเหตุสำคัญที่ทำให้หมอและญาติคนไข้อยากต่อยกัน
- ใครมีพฤติกรรมทางกาย วาจา ใจ ดี - ไม่ดี อย่างไรบ้าง
- ในภายหลังเมื่อคนไข้อยากตายลงเพราะทนพิษบาดแผลไม่ไหว ถ้านักเรียนเป็นหมอพิทักษ์

จะรู้สึกอย่างไร

- ถ้าในสังคมมีคนเป็นหมอพิทักษ์มาก ๆ สังคมจะเป็นอย่างไร
- มีวิธีการใดบ้างที่จะช่วยให้คนในสังคมไม่เกิดทำร้าย หรือทำลายล้างชีวิตกัน

7. นักเรียนทุกคนสำรวจกาย วาจา ของตนเอง และจัดสภาพแวดล้อมในห้องเรียนให้เรียบร้อยเป็นระเบียบ แล้วสำรวจตนเองว่าในอดีตที่ผ่านมาถึงวันนี้ ได้ประพฤติดังไรบ้างที่เป็น การแสดงความเมตตา กรุณาต่อคน หรือสัตว์อื่นบ้าง

8. นักเรียนสวดมนต์ และระลึกถึงคุณพระศรีรัตนตรัย แล้วทำจิตให้สงบ (เหมือนข้อ 2 และ 3)

9. ครูแจกกระดาษคำถามให้นักเรียนเขียนตอบตามที่ได้ไตร่ตรองขณะที่สำรวจกาย วาจา ใจ โดยพิจารณาถึงสาเหตุที่ทำให้เกิดความเสื่อมในจิตใจ ความเจริญในจิตใจ และวิธีการแก้ไข พร้อมทั้งแนวทางประเพณีปฏิบัติที่ถูกทำนองคลองธรรม

1. ถ้าญาติพี่น้อง มิตรสหายของนักเรียนกำลังเจ็บป่วย หรือได้รับบาดเจ็บสาหัส นักเรียนจะรู้สึกอย่างไร และทำอย่างไร

2. เมื่อนักเรียนได้พบเห็นหรือตกอยู่ในสภาพต่อไปนี้ จะรู้สึกอย่างไร และจะอย่างไร

- ถ้าไม่มีใครสนใจ เอาใจใส่ที่จะให้ความช่วยเหลือผู้ป่วย ซึ่งเป็นญาติ หรือ

มิตรสหายของนักเรียน

- ถ้าขอรองผู้ที่จะสามารถช่วยเหลือผู้ป่วยได้ แต่เขากลับปฏิเสธ

3. ถ้านักเรียนเป็นหมอ และพบคนไข้อาการสาหัสใกล้ตาย นักเรียนรู้สึกอย่างไร และจะทำอย่างไร

4. ถ้านักเรียนอยู่ในฐานะที่จะช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นทุกข์ได้ นักเรียนจะทำอย่างไร

5. เมื่อนักเรียนเห็นผู้อื่นได้รับความทุกข์สบาย นักเรียนรู้สึกอย่างไร

6. นักเรียนจะฝึกตนเองให้เป็นผู้มีเมตตา กรุณา ต่อตนเองหรือสัตว์อื่น ได้อย่างไร

10. นักเรียนช่วยกันเสนอความคิดในการแสวงหาแนวทางประพฤติปฏิบัติตามหลักเบญจศีล เบญจธรรม ข้อ 1 ให้ได้อย่างสม่ำเสมอ

11. แจกเอกสารประกอบการเรียนเรื่อง อธิบาต 4 (เอกสารหมายเลข 3) ให้ นักเรียนศึกษาทำความเข้าใจ และอภิปรายซักถาม พร้อมทั้งช่วยกันยกตัวอย่างประกอบหลักธรรมทั้ง 4 ข้อ

12. นักเรียนช่วยกันเสนอแนวทางฝึกปฏิบัติ เพื่อให้เกิดการยึดมั่นที่จะรักษาเบญจศีลเบญจธรรมข้อที่ 1 ได้อย่างสม่ำเสมอตลอดไป โดยใช้อธิบาต 4 เป็นพื้นฐานการฝึกปฏิบัติ

การประเมินผล ประเมินผลจากพฤติกรรมต่อไปนี้

1. การแสดงความคิดเห็น เป็นรายบุคคล *ดูจากใบตอบคำถามข้อ 4*
2. การตอบคำถามของนักเรียนเป็นรายบุคคล
3. สังเกตความตั้งใจฝึกปฏิบัติในแต่ละขั้นตอนของวิธีสอนแบบไตรสิกขา รายบุคคล
4. การเสนอแนวทางฝึกปฏิบัติเพื่อให้เกิดการยึดมั่นที่จะรักษาเบญจศีล เบญจธรรมข้อ 1 ให้ได้อย่างสม่ำเสมอ โดยใช้หลักอธิบาต 4 เป็นรายบุคคล

แผนการสอนที่ 2 เรื่อง เบญจศีล เบญจธรรม ข้อ 2 และอิทธิบาท 4 เวลา 3 คาบ

กิจกรรมการเรียนรู้การสอน

ขั้นนำ

1. สันทนาซักถามนักเรียนเกี่ยวกับอาชีพของคนในครอบครัวของนักเรียน และอาชีพต่าง ๆ ในชุมชน และให้นักเรียนแสดงความคิดเห็น หรือเล่าประสบการณ์ที่นักเรียนเคยพบเห็น หรือได้ยินได้ฟังมา เกี่ยวกับการประกอบอาชีพสุจริต และไม่สุจริต

2. ครูเล่ากรณีตัวอย่างเรื่อง โก๋ และ กิ้ง (เอกสารหมายเลข 4) และให้นักเรียนช่วยกันแสดงความคิดเห็นตามแนวทางต่อไปนี้

- อาชีพการโรงตำตอยจริงหรือไม่ เพราะเหตุใด
- คนที่คิดเอาทรัพย์สินของคนอื่นมาเป็นของตนอย่างทุจริต แสดงว่ามีกิเลสตัวใด อยู่ในจิตใจมากที่สุด

- ตัวละครในเรื่องนี้มีใครบ้างที่เป็นเช่นนั้น
- ระหว่างกิ้งกับโก๋ใครจะมีความสุขมากกว่ากัน เพราะเหตุใด

ขั้นสอน

1. นักเรียนทุกคนสำรวจกาย วาจา ของตนเอง และจัดสภาพแวดล้อมในห้องเรียนให้อยู่ในสภาพเรียบร้อยเป็นระเบียบ แล้วสำรวจตนเองว่าได้เคยกระทำความผิดบ้างที่เป็นการไม่สุจริตต่อตนเองและผู้อื่น เช่น ขโมย กู โกง หลอกลวงเอาทรัพย์สินของคนอื่น และในทางตรงกันข้าม ได้เคยประพฤติอย่างสุจริตต่อตนเองและผู้อื่นบ้างหรือไม่ เช่น พบของมีค่าก็นำไปมอบให้ครูเจ้าหน้าที่เจ้าของ มีโอกาสจะลอกคำตอบเวลาสอบแต่ไม่ทำ ฯลฯ

2. นักเรียนสวดมนต์พร้อมกันเบา ๆ ระลึกถึงคุณพระศรีรัตนตรัย และทำจิตใจให้สงบ โดยการนั่งตัวตรงพอสบายไม่เกร็งตัว หายมือทั้งสองวางบนตัก ให้นิ้วขวาทับมือซ้าย หลับตา แล้วกำหนดรู้ที่ลมหายใจเข้า-ออก เมื่อหายใจเข้าก็รู้ว่าหายใจเข้า หายใจออกก็รู้ว่าหายใจออก บางขณะหายใจเข้าออกยาว บางขณะก็สั้น ก็รู้ชัด รู้ว่าชีวิตเราอยู่ที่ลมหายใจนี้ ลมหายใจเป็น

สิ่งที่เรานำติดตัวไปด้วยทุกแห่ง และเป็นสิ่งแรกที่จะจากชีวิตของเรา แม่เราอยากจะให้อยู่กับเรานาน ๆ แต่เราก็บังคับไม่ได้ มันจะหยุกเมื่อใดก็ได้ เมื่อลมหายใจหยุดชีวิตก็สิ้น ภายนี้จะถูกเผาไหม้หมดไปเป็นเดียวกัน การมีชีวิตอยู่จึงควรประพฤติกาย วาจา ใจ ของเราให้เป็นไปในทางที่ดี

นักเรียนกำหนดจิตอยู่ที่ลมหายใจเข้าออก จนความรู้สึกเป็นหนึ่งเดียว พยายามไม่ให้จิตคิดไปถึงเรื่องอื่น ประมาณ 10 นาที

3. นักเรียนเตรียมออกจากสมาธิ โดยแผ่เมตตาให้สรรพสัตว์ และผู้มีพระคุณ รวมทั้งตัวเอง แล้วลืมนตา แต่ยังคงอยู่ในสภาพสำรวมกาย วาจา ใจ

4. ครูแจกกระดาษคำถาม ให้นักเรียนเขียนตอบตามที่ได้ไตร่ตรองขณะที่สำรวมกาย วาจา ใจ โดยพิจารณาถึงสาเหตุที่ทำให้เกิดความเสื่อมในจิตใจ ความเจริญในจิตใจ และวิธีการแก้ไขพร้อมทั้งแนวทางประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้องของกลองธรรม

1) เพราะเหตุใดคนเราจึงต้องทำมาหากิน ประกอบอาชีพต่าง ๆ

2) นักเรียนยังอยู่ในวัยที่ประกอบอาชีพไม่ได้ แต่สิ่งนี้นักเรียนจะทำเพื่อตนเอง และครอบครัวได้ในขณะนี้คืออะไรบ้าง (บรรยายอย่างละเอียด)

3) ความโลภ ทำให้คนหลงผิดได้อย่างไร (ยกตัวอย่างประกอบด้วย)

4) ถ้ามีใครมาลักขโมย หรือหลอก หรือโกง เอาทรัพย์สินของเราไป นักเรียนจะมีความรู้สึกอย่างไร

5) นักเรียนเคยกระทำการใด ๆ ในลักษณะที่เป็นการขโมย หลอก หรือโกง ทรัพย์สินของคนอื่นบ้างหรือไม่ (ขอให้ตอบตามความเป็นจริงอย่างละเอียด เพราะกระดาษคำตอบนี้ไม่ต้องลงชื่อนักเรียน) ถ้าเคยขอให้ตอบข้อ ก. - จ.

ก. ก่อนกระทำนักเรียนรู้สึกอย่างไรกับทรัพย์สินเหล่านั้น เพราะเหตุใด

ข. คิดว่าจะได้ทรัพย์สินเหล่านั้นมายากหรือง่าย เพราะเหตุใด

ค. นักเรียนได้ใช้ความพยายาม หรือหาวิธีการอย่างไรบ้าง

ง. ขณะที่มีมือกระทำนักเรียนรู้สึกอย่างไร เพราะเหตุใด

จ. ขณะนี้เมื่อนึกถึงเหตุการณ์นั้น นักเรียนรู้สึกอย่างไร

6) นักเรียนเคยถูกขโมย ถูกหลอก หรือถูกโกง ในทรัพย์สินของนักเรียนหรือไม่ (เล่าเหตุการณ์นั้นด้วย) นักเรียนรู้สึกอย่างไร และทำอย่างไร

5. ครูอธิบายความหมาย และหลักในการบัญญัติเบญจศีล เบญจธรรม ข้อ 2 พร้อมทั้งแจกเอกสารประกอบการเรียน (เอกสารหมายเลข 5) ให้ทุกคนศึกษาทำความเข้าใจ และอภิปรายกันในหัวข้อต่อไปนี้

- ความมุ่งหมายที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติเบญจศีล เบญจธรรม ข้อ 2
- การกระทำใดบ้างที่ถือว่าผิดเบญจศีล ข้อ 2 พร้อมทั้งให้เหตุผลได้
- อาชีพที่ดีถือว่าเป็นสัมมาอาชีพ (ยกตัวอย่าง)

6. ครูเล่ากรณีตัวอย่าง ซึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวกับการกระทำที่ผิดเบญจศีลข้อ 2 และการประพฤติดามหลักเบญจธรรมข้อ 2 (เอกสารหมายเลข 6)

7. นักเรียนช่วยกันแสดงความคิดเห็น วิเคราะห์พฤติกรรมตัวละคร ตามแนวทางต่อไปนี้

- ใครมีพฤติกรรมทางกาย วาจา ใจ ดี-ไม่ดี อย่างไรบ้าง
- ถ้ามีคน เช่น นายสอน มาก ๆ ในสังคม จะเป็นอย่างไร
- ถ้ามีคน เช่น นายเบน มาก ๆ ในสังคมจะเป็นอย่างไร

8. นักเรียนสำรวจกาย วาจา ของตนเอง และจัดสภาพแวดล้อมในห้องเรียน ให้เรียบร้อยเป็นระเบียบ แล้วสำรวจตนเองว่าในอดีตที่ผ่านมาถึงวันนี้ได้ประพฤติสิ่งใดบ้าง ที่เป็นการสุจริตไม่โกงใคร ในทรัพย์สินของผู้อื่น ไม่คิดโลภอยากได้ หรืออิจฉาริษยาในทรัพย์สินของผู้อื่น พอใจ และภูมิใจในทรัพย์สินที่ตนมี

9. นักเรียนสาวกมนต์ และระลึกถึงคุณพระศรีรัตนตรัย แล้วทำจิตให้สงบ (เหมือนข้อ 2, 3)

10. ครูแจกกระดาษคำถามให้นักเรียนเขียนตอบตามที่ได้ไตร่ตรองขณะที่สำรวจกาย วาจา ใจ โดยพิจารณาถึงสาเหตุที่ทำให้เกิดความเสื่อมในจิตใจ ความเจริญในจิตใจ และวิธีการแก้ไขรวมทั้งแนวทางประสิทธิปฏิบัติที่ถูกต้องของคลองธรรม

1) การกระทำที่ผิดศีลข้อ 2 เช่น ลักขโมย จะมีขั้นตอนตั้งแต่เริ่มต้นจนกระทั่งทำได้สำเร็จอย่างใดบ้าง (จะเริ่มที่ส่วนใดของร่างกายก่อน แล้วเรียงลำดับขั้นตอนการกระทำนั้นจนสำเร็จ โดยสมมุติว่าตนเองเป็นผู้กระทำ)

2) การกระทำที่ผิดศีลข้อ 2 และการประพฤติกุศลธรรมข้อ 2 เมื่อได้กระทำแล้ว มีความทุกข์ใจหรือสุขใจ แตกต่างกันอย่างใด (จงบรรยายเปรียบเทียบให้เห็นชัดเจน)

11. ทบทวนหลักธรรมอิทธิบาท 4

12. นักเรียนช่วยกันเสนอแนวทางฝึกปฏิบัติเพื่อให้เกิดการยึดมั่นที่จะรักษาเบญจศีลเบญจธรรมข้อ 2 ได้อย่างสม่ำเสมอตลอดไปโดยใช้อิทธิบาท 4 เป็นพื้นฐานในการฝึกปฏิบัติ (โดยยกตัวอย่างทีละขั้นตอน จนครบทั้ง 4 ข้อของอิทธิบาท 4)

การประเมินผล ประเมินจากพฤติกรรมต่อไปนี้

1. การแสดงความคิดเห็น เป็นรายบุคคล
2. การตอบคำถามของนักเรียน เป็นรายบุคคล
3. สังเกตความตั้งใจฝึกปฏิบัติในแต่ละขั้นตอนของวิธีสอนแบบไตรสิกขา ของแต่ละคน
4. การเสนอแนวทางฝึกปฏิบัติเพื่อให้เกิดการยึดมั่นที่จะรักษาเบญจศีลเบญจธรรมข้อ 2 ให้ได้อย่างสม่ำเสมอ โดยใช้อิทธิบาท 4 เป็นรายบุคคล

แผนการสอนที่ 3 เรื่อง เบื้องต้น เบื้องธรรม ข้อ 3 และอิทธิบาท 4 เวลา 3 คาบ

กิจกรรมการเรียนรู้การสอน

ขั้นนำ

1. ให้นักเรียนนำของเล่น หรือของใช้ส่วนตัวที่นักเรียนรักมากที่สุด มาคนละ 1 อย่าง
2. พูดคุยซักถามถึงของที่นักเรียนแต่ละคนนำมา แล้วให้ทุกคนเขียนชื่อติดไว้บนของของตน นำของทุกชิ้นมาวางรวมไว้บนโต๊ะหน้าห้อง
3. ให้นักเรียนทุกคน (เรียกชื่อตามเลขที่ที่ละ 10 คน) ออกไปเลือกหยิบของที่ตนเองพอใจ คนละ 1 ชิ้น แต่ห้ามหยิบของที่เป็นของตนเอง ขณะที่ออกไปห้ามพูดหรือปรึกษากัน เพื่อให้แต่ละคนตัดสินใจด้วยตนเอง เมื่อเลือกได้แล้วก็นำกลับมาอยู่ที่ของตน

ขั้นสอน

1. นักเรียนทุกคนสำรวจกาย วาจา ของตนเอง และจัดสภาพแวดล้อมในห้องเรียนให้อยู่ในสภาพเรียบร้อยเป็นระเบียบ แล้วสำรวจตนเองว่า ได้เคยประพฤติตนในลักษณะที่เป็น การแย่งชิง หรือคิดหาวิธีการที่จะเอาของรักของคนอื่นมาเป็นของตน หรือคิดทำลายของรักของคนอื่นทั้งตอนหาและกลับหลังบ้างหรือไม่ และในทางตรงข้าม นักเรียนรู้จักควบคุมกาย วาจา ใจ ของตนให้ประพฤติแต่สิ่งที่ถูกต้องเหมาะสมในเรื่องเหล่านี้มากน้อยเพียงใด
2. นักเรียนสวดมนต์พร้อมกันเบา ๆ ระลึกถึงคุณพระศรีรัตนตรัย และทำจิตให้สงบ โดยการนั่งตัวตรงพอสบายไม่เกร็งตัว หายมือทั้งสองวางบนตัก ให้มือขวาทับมือซ้าย หลังคา แล้วกำหนดรู้ที่ลมหายใจเข้า-ออก เมื่อหายใจเข้าก็รู้ว่าหายใจเข้า หายใจออกก็รู้ว่าหายใจออก บางขณะหายใจเข้าออกยาว บางขณะสั้น ก็รู้ชัด รู้ว่าชีวิตเราอยู่ที่ลมหายใจนี้ ลมหายใจเป็นสิ่งที่เรานำติดตัวไปด้วยทุกแห่ง และเป็นสิ่งแรกที่จะจากชีวิตของเรา แม้เราอยากจะให้อยู่กับเรานาน ๆ แต่เราก็บังคับลมไม่ได้ มันจะหยุดเมื่อใดก็ได้ เมื่อลมหายใจหยุดชีวิตก็สั้น ภายนี้จะถูกเผาไหม้หมดไปเช่นเดียวกัน การมีชีวิตอยู่จึงควรประพฤติกาย วาจา ใจของเรา ให้เป็นไปในทางที่ดี

นักเรียนกำหนดจิตอยู่ที่ลมหายใจเข้าออก จนความรู้สึกเป็นหนึ่งเดียว พยายามไม่ให้จิตคิดไปถึงเรื่องอื่น ประมาณ 10 นาที

3. นักเรียนเตรียมออกจากสมาธิ โดยแจ้งเมตตาให้สรรพสัตว์ และผู้มีพระคุณ รวมทั้งตนเอง แล้วลิ้มเตา แต่ยังคงอยู่ในสภาพสำรวม กาย วาจา ใจ

4. ครูแจกกระดาษคำถามให้นักเรียนเขียนตอบตามที่ได้ไตร่ตรอง ขณะที่สำรวมกาย วาจา ใจ โดยพิจารณาถึงสาเหตุที่ทำให้เกิดความเลื่อมใสในจิตใจ ความเจริญในจิตใจ และวิธีการแก้ไข พร้อมทั้งแนวทางประพฤติปฏิบัติที่ถูกทำนองคลองธรรม

นักเรียนมีความรู้สึกอย่างไรในกรณีต่อไปนี้

- 1) เมื่อครูสั่งให้น้ำของออกไปวางหน้าชั้น
 - 2) เมื่อครูสั่งให้ออกไปเลือกหยิบของของคนอื่นได้
 - 3) ขณะที่เลือกหยิบของของคนอื่นเพื่อนำมา เป็นของตน
 - 4) ขณะที่เห็นคนอื่นหยิบของที่ตนรักไป เป็นของของ เขา
 - 5) ก่อนที่จะมีโอกาสดอกไปหยิบของ นักเรียนคิดหมายตาของที่ตั้งวางอยู่หน้าชั้นว่าจะเลือกเอาชิ้นไหนมาเป็นของตนหรือไม่
 - 6) ขณะนี้นักเรียนใดของที่ตนเองพอใจหรือไม่ เพราะเหตุใด
 - 7) ของที่เป็นของคนอื่น กับของที่เป็นของนักเรียนเอง ในขณะนี้นักเรียนพอใจอย่างไหนมากกว่ากัน เพราะเหตุใด
 - 8) เมื่อนักเรียนเห็นชื่อเจ้าของที่ติดอยู่บนสิ่งของที่นักเรียนหยิบมาได้ นักเรียนนึกถึงเจ้าของเดิมอย่างไร (บรรยายความรู้สึกอย่างละเอียด)
 - 9) ถ้าครูไม่ควบคุมกิจกรรมครั้งนี้ นักเรียนคิดว่า จะเกิดอะไรขึ้น เพราะเหตุใด
5. ครูอธิบายเบญจศีล เบญจธรรมข้อ 3 ว่ามีความหมายอย่างไรบ้าง และควรปฏิบัติควบคู่กันไปเพราะเหตุใด ให้นักเรียนอภิปราย และซักถามจนเข้าใจ
6. ครูแจกกรณีตัวอย่างให้นักเรียนทุกคนอ่าน (เอกสารหมายเลข 8)

7. นักเรียนช่วยกันแสดงความคิดเห็นและวิจารณ์พฤติกรรมตัวละครตามแนวทางต่อไปนี้

- ธนุคหะ มีพฤติกรรมทางกาย วาจา ใจ ในด้านดี และไม่ดีอย่างไร
- นายโจร มีพฤติกรรมทางกาย วาจา ใจ ในด้านดี และไม่ดีอย่างไร
- ภรรยาของธนุคหะกระทำเช่นนั้นเป็นการผิดศีลข้อ 3 หรือไม่ จงบอกเหตุผล
- นางได้รับบทเรียนอย่างไรจากที่ได้เห็นการกระทำของสุนัขจิ้งจอก

8. นักเรียนสำรวจกาย วาจา ของตนเอง และจัดสภาพแวดล้อมในห้องเรียนให้เรียบร้อยเป็นระเบียบ แล้วสำรวจตนเองว่าในอดีตที่ผ่านมาถึงขณะนี้ได้กระทำความผิดใดบ้างที่เป็น การผิดศีลข้อ 3 หรือปฏิบัติตามเบญจธรรมข้อ 3

9. นักเรียนสวดมนต์ และระลึกถึงคุณพระศรีรัตนตรัย แล้วทำจิตให้สงบ (เหมือนข้อ 2 และ 3)

10. ครูแจกกระดาษคำถาม ให้นักเรียนเขียนตอบตามที่ได้ใคร่ครวญ ขณะที่สำรวจกาย วาจา ใจ โดยพิจารณาถึงสาเหตุที่ทำให้เกิดความเสื่อมในจิตใจ ความเจริญในจิตใจ และวิธีการแก้ไข พร้อมทั้งแนวทางปฏิบัติที่ถูกต้องของคลองธรรม

1) ถ้านักเรียนเป็นธนุคหะ เมื่อถูกคนรัก (ภรรยา) ทรมานเช่นนั้น จะรู้สึกอย่างไร

2) ถ้านักเรียนเป็นนายโจร ในขณะที่ได้นางมาเป็นภรรยาของตน นักเรียนจะรู้สึกอย่างไร เพราะเหตุใด

3) เมื่อนางถูกคนที่ตนหลงรัก (นายโจร) ทอดทิ้งไป นักเรียนคิดว่านางจะต้องมีความรู้สึกอย่างไร

4) ถ้ามีคนเช่นนางผู้นี้ในสังคมของเรามาก ๆ สังคมจะเป็นอย่างไร

5) จะมีวิธีการใดบ้างที่จะช่วยให้คนในสังคมไม่ประพฤติเช่นนั้น

6) ขณะที่ เป็นเด็ก หรือ เป็นนักเรียน ความประพฤติกี่ถือว่าผิดศีลข้อ 3 มีลักษณะอย่างไรบ้าง (บอกเหตุผลและยกตัวอย่างประกอบด้วย)

7) นักเรียนเคยประพฤติผิดศีลข้อ 3 หรือไม่ (ตอบตามความเป็นจริงเท่าที่จำได้)

11. ทบทวนหลักธรรมอิทธิบาท 4

12. นักเรียนช่วยกันเสนอแนวทางฝึกปฏิบัติเพื่อให้เกิดการยึดมั่นที่จะรักษาเบญจศีลเบญจธรรม ข้อ 3 ได้อย่างสม่ำเสมอตลอดไปโดยใช้อิทธิบาท 4 เป็นพื้นฐานในการฝึกปฏิบัติ (โดยยกตัวอย่างที่ละขั้นตอนจนครบทั้ง 4 ข้อของอิทธิบาท 4)

การประเมินผล ประเมินจากพฤติกรรมต่อไปนี้

1. การแสดงความคิดเห็น รายบุคคล
2. การตอบคำถามของนักเรียน เป็นรายบุคคล
3. สังเกตความตั้งใจฝึกปฏิบัติในแต่ละขั้นตอนของวิธีสอนแบบไตรสิกขา เป็นรายบุคคล
4. การเสนอแนวทางฝึกปฏิบัติเพื่อให้เกิดการยึดมั่นที่จะรักษาเบญจศีลเบญจธรรม ข้อ 3 ได้อย่างสม่ำเสมอ โดยใช้หลักอิทธิบาท 4 เป็นรายบุคคล

แผนการสอนที่ 4 เรื่อง เบลูจัสล เบลูจธรรม ข้อ 4 และอิทธิบาท 4

เวลา 3 คาบ

กิจกรรมการเรียนรู้การสอน

ขั้นนำ

1. ครูแจ้งให้นักเรียนทราบว่า วันนี้ครูจะมอบของที่ระลึกเล็ก ๆ น้อยให้กับนักเรียนทุกคน ในฐานะที่ตั้งใจเรียนดี และครูมีรางวัลใหญ่เพิ่มมาอีกหลายรางวัล เพื่อให้นักเรียนจับฉลากเป็นการร่วมสนุกด้วยกัน โดยครูจะทำฉลากสำหรับรางวัลใหญ่ขึ้นมาเกินจำนวนนักเรียน (ประมาณ 48 แผ่น) ถ้าใครจับได้ก็ถือว่าเป็นบุคคลที่โชคดีมาก

2. เมื่อทุกคนจับฉลากขึ้นมาแล้วห้ามเปิดดูจนกว่าจะได้ครบทุกคน แล้วครูจะให้สัญญาณเปิดพร้อม ๆ กัน ต่างคนต่างดูห้ามพูดหรือปรึกษากัน ให้ทุกคนจำเครื่องหมายบนแผ่นฉลากของตนไว้ แล้วมวนเก็บคืนลงในกล่องใส่ฉลากอย่างเดิม

3. ครูบอกกติกาว่า เมื่อครูประกาศว่าฉลากที่มีเครื่องหมายแบบใดจะได้รับรางวัลใหญ่ นักเรียนคนที่ได้เครื่องหมายดังกล่าวทุกคนยังไม่ต้องแสดงตัว เพราะครูจะแจกรางวัลใหญ่ตอนท้ายชั่วโมง และจะแจกของที่ระลึกสำหรับทุก ๆ คนด้วย

4. ครูเฉลยว่า ฉลากที่จะได้รับรางวัล คือ ฉลากที่มีเครื่องหมาย ≠ สีแดง (หมายเหตุ : ในฉลากทั้ง 48 ใบไม่มีเครื่องหมายนี้เลย) และขณะนี้ไม่มีใครรู้เลยว่าใครบ้างที่ได้เครื่องหมายนี้ นอกจากเจ้าตัวเท่านั้น เพราะฉลากมีเกินจำนวนนักเรียน จึงคาดไม่ถึงว่าจะมีผู้ได้รับรางวัลใหญ่กัน คนที่จับได้เครื่องหมาย ≠ สีแดง ขอให้มาบอกครูตอนท้ายชั่วโมง เพื่อขอรับรางวัลด้วย

ขั้นสอน

1. นักเรียนทุกคนสำรวจกาย วาจา ของตนเอง และจิตสภาพแวดล้อมในห้องเรียนให้อยู่ในสภาพเรียบร้อยเป็นระเบียบ แล้วสำรวจตนเองว่าได้เคยพูดหรือกระทำการใดที่เป็นเรื่องไม่จริงบ้างหรือไม่ และในทางตรงข้ามได้เคยประพฤติตนด้วยความซื่อสัตย์ ทั้งกาย วาจา ใจ บ้างหรือไม่

2. นักเรียนสาวคนหนึ่งพร้อมกันเบา ๆ ระลึกถึงคุณพระศรีรัตนตรัย และทำจิตใจสงบ โดยการนั่งตัวตรงเอวส่าย ไช้เกร็งตัว หายใจเข้า-ออกช้า ๆ ให้น้ำมือขวาทับมือซ้าย หลังคา แล้วกำหนดลมหายใจเข้า-ออก เมื่อหายใจเข้าก็รู้ว่าหายใจเข้า หายใจออกก็รู้ว่าหายใจออก บางขณะหายใจเข้าออกยาว บางขณะก็สั้น ก็รู้สึก รู้ว่าชีวิตเรายืนอยู่ท่ามกลางลมหายใจนี้ ลมหายใจ เป็นสิ่งที่เรานำติดตัวไปด้วยทุกแห่ง และเป็นสิ่งแรกที่จะจากชีวิตของเรา แม้เราอยากให้อยู่กับเรานาน ๆ แต่เราก็บังคับลมไม่ได้ มันจะหยุดเมื่อใดก็ได้ เพื่อลมหายใจหยุดชีวิตก็สั้น ภาวนาจะถูกเผาไหม้หมดไป เช่นเดียวกัน การมีชีวิตอยู่จึงควรประพฤติกาย วาจา ใจ ของเรา ให้เป็นไปในทางที่ดี

นักเรียนกำหนดจิตอยู่ที่ลมหายใจเข้า-ออก จนความรู้สึกเป็นหนึ่งเดียว พยายามไม่ให้จิตคิดไปถึงเรื่องอื่น ประมาณ 10 นาที

3. นักเรียนเตรียมออกจากสมาธิ โดยแผ่เมตตาให้สรรพสัตว์ และมีพระคุณ รวมทั้งตนเอง แล้วลืมหายใจ แต่ยังคงอยู่ในสภาวะสำรวมกาย วาจา ใจ

4. ครูแจกกระดาษคำถามให้นักเรียนเขียนตอบตามที่ใดใดตรงรอง ขณะที่ยังสำรวมกาย วาจา ใจ โดยพิจารณาถึงสาเหตุที่ทำให้เกิดความเลื่อมใสในจิตใจ ความเจริญในจิตใจ และวิธีการแก้ไข พร้อมทั้งแนวทางประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้องของคลองธรรม

นักเรียนมีความรู้สึกละเอียดไรในกรณีต่อไปนี้

- 1) เมื่อรู้ว่าครูจะแจกของที่ระลึกให้ทุกคน
- 2) เมื่อรู้ว่าจะมีการจับฉลากรางวัลใหญ่หลายรางวัล
- 3) ขณะที่จับฉลากขึ้นมา
- 4) เมื่อครูอนุญาตให้เปิดฉลากดูรางวัล ๆ กัน
- 5) เมื่อครูประกาศว่าผู้ที่ได้เครื่องหมาย ๔ สีแดง จะเป็นผู้ได้รางวัลใหญ่
- 6) ก. นักเรียนที่ฉลากมีเครื่องหมาย ๔ สีแดง
ข. นักเรียนที่ฉลากมีเครื่องหมายอื่น ๆ

(เลือกตอบเฉพาะ ก. หรือ ข. ตามที่นักเรียนฉลากมา)

7) ในตอนท้ายชั่วโมง นักเรียนสามารถจะแสดงตัวได้ว่า เป็นผู้ที่ได้รับฉลากที่มีเครื่องหมาย ๔ สีแดง ทั้ง ๆ ที่นักเรียนอาจจะได้ฉลากที่เป็นเครื่องหมายอื่น (เพราะไม่มีใครทราบว่าคนใดได้เครื่องหมายอะไร) นักเรียนจะทำหรือไม่ เพราะเหตุใด

8) ถ้าไม่มีใครได้รับรางวัลใหญ่เลย นักเรียนจะรู้สึกอย่างไร และจะทำอย่างไร

5. ครูอธิบายเบญจศีล เบญจธรรมข้อ 4 พร้อมทั้งแจกเอกสารประกอบการเรียน (เอกสารหมายเลข 10) ให้นักเรียนศึกษาทำความเข้าใจ และซักถาม

6. ครูแจกกรณีตัวอย่างให้นักเรียนอ่าน (เอกสารหมายเลข 9)

7. นักเรียนสำรวจกาย วาจา ของตนเอง และจัดสภาพแวดล้อมในห้องเรียนให้เรียบร้อยเป็นระเบียบ และสำรวจตนเองว่าในอดีตที่ผ่านมาถึงขณะนี้ ได้กระทำความผิดบางที่เป็น การประพฤตินอกเบญจศีลข้อ 4 หรือได้ประพฤติปฏิบัติตามเบญจธรรมข้อ 4

8. นักเรียนสวดมนต์ และระลึกถึงคุณพระศรีรัตนตรัย แล้วทำจิตให้สงบ (เหมือนข้อ 2 และ 3)

9. แจกกระดาษคำถามให้นักเรียนเขียนตอบตามที่ใดใคร่ตรง ขณะที่สำรวจกาย วาจา ใจ โดยพิจารณาถึงสาเหตุที่ทำให้เกิดความเสื่อมในจิตใจ ความเจริญในจิตใจ และวิธีการแก้ไข พร้อมทั้งแนวทางปฏิบัติที่ถูกต้องของคลองธรรม

1) ถ้านักเรียนเป็นฆราวาส ขณะที่แอบเอาแผนที่ทิ้งถังขยะ แต่พบว่าสมชายมองเห็นการกระทำของตน นักเรียนจะรู้สึกอย่างไร และจะทำอย่างไร

2) ขณะที่ครูกำลังสอบสวนและซักใจ เชื่อว่าธำรงค์เป็นคนทำแผนที่ขาด

ก. ถ้านักเรียนเป็นฆราวาส จะรู้สึกอย่างไร และทำอย่างไร

ข. ถ้านักเรียนเป็นสมชาย จะรู้สึกอย่างไร และทำอย่างไร

ค. ถ้านักเรียนเป็นธำรงค์ จะรู้สึกอย่างไร และทำอย่างไร

3) ก่อนที่ตนเราจะพูดหรือกระทำ ทั้งด้านดีและไม่ดี ส่วนใดในร่างกายเราจะ

ต้องรับรู้ก่อน

4) การพูดโกหก ต้องมีการใช้ความพยายามหรือไม่ (ถ้าใช่ จงยกตัวอย่างขั้นตอนในการใช้ความพยายามเหล่านั้นด้วย)

5) ขณะที่เรารู้อะไร จุดมุ่งหมายสำคัญที่สุดที่เราต้องการในขณะนั้นคืออะไร

6) นักเรียนเคยพูดโกหกหรือไม่ ถ้าเคย จงยกตัวอย่าง

7) เมื่อพูดโกหกออกไปแล้ว นักเรียนมีความรู้สึกอย่างไร

8) นักเรียนเคยพูดหรือกระทำความผิดใดที่เป็นความเชื่อสัจยต่อตนเอง และผู้อื่นบ้าง จงยกตัวอย่างที่นักเรียนประทับใจ

9) เมื่อนักเรียนพูด หรือกระทำความผิดสัจยต่อตนเอง และต่อผู้อื่น นักเรียนรู้สึกอย่างไร และความรู้สึกนั้นมีอยู่นานเท่าใด

10. ทบทวนหลักธรรมอิทธิบาท 4

11. นักเรียนช่วยกันเสนอแนวทางฝึกปฏิบัติเพื่อให้เกิดการยึดมั่นที่จะรักษาเบญจศีล เบญจธรรมข้อ 4 ใดอย่างสม่ำเสมอตลอดไป โดยใช้ข้ออิทธิบาท 4 เป็นพื้นฐานในการฝึกปฏิบัติ (โดยยกตัวอย่างที่ละขั้นตอนจนครบทั้ง 4 ข้อของอิทธิบาท 4)

การประเมินผล ประเมินจากพฤติกรรมต่อไปนี้

1. ความสนใจของนักเรียนในการร่วมกิจกรรม

2. ความตั้งใจฝึกปฏิบัติในแต่ละขั้นตอนของการสอนแบบไตรสิกขา

3. การตอบคำถามของนักเรียนแต่ละคน

4. การเสนอแนวทางประพฤติปฏิบัติเพื่อให้เกิดการยึดมั่นที่จะรักษาเบญจศีล เบญจธรรมข้อ 4 ให้ได้อย่างสม่ำเสมอโดยใช้หลักอิทธิบาท 4 เป็นรายบุคคล

แผนการสอนที่ 5 เรื่อง เบบูจซีล เบบูจธรรม ข้อ 5 และอิทธิบาท 4

เวลา 3 คาบ

กิจกรรมการเรียนรู้การสอน

ขั้นนำ

1. ให้นักเรียนเล่นเกม ส่งไขว้ทายตะเกียบ โดยแบ่งนักเรียน (ตามเลขที่) เป็น 4 กลุ่ม กลุ่มละ 10 คน อุปกรณ์การเล่นมีไขว้ดิน 10 ฟอง ตะเกียบ 20 คู่ จาน 2 ใบ
2. จัดลำดับเพื่อระบุว่ากลุ่มใดจะเป็นคู่แข่งชั้นกันเป็นครั้งแรก แล้วแจกตะเกียบให้ผู้เล่น คนละ 1 คู่
3. แต่ละคนเอา ตะกอนเรียงหนึ่ง แต่ละคนยื่นห่างกันพอสมควร คนที่อยู่หัวแถว จะใช้ตะเกียบคีบไขว้ในจานส่งให้คนที่ถัดไป ห้ามใช้มืออีกข้างหนึ่งช่วย ผู้ที่อยู่ถัดไปจะกองไขว้ตะเกียบ รับไขว้ แล้วส่งต่อไปเรื่อย ๆ จนถึงปลายแถว ซึ่งจะรับไขว้แล้ววางลงในจานทั้ง 2 กลุ่มจะแข่งขันกันส่งไขว้จากคนที่อยู่หัวแถว ถึงปลายแถวให้เสร็จอย่างรวดเร็ว โดยไม่ให้ไขว้ตกจนถึงจุดหมาย
4. เมื่อแบ่งครบทุกกลุ่มแล้ว ให้นักเรียนกลับเข้าที่นั่งเดิมต่อไป

ขั้นสอน

1. นักเรียนทุกคนสำรวจกาย วาจา ของตน และจัดสภาพแวดล้อมในห้องเรียนให้อยู่ในสภาวะเรียบร้อยเป็นระเบียบ แล้วสำรวจตนเองว่าได้เคยพูดหรือกระทำการใดด้วยความประมาท ไม่ระมัดระวังบ้างหรือไม่ และในทางตรงข้ามเคยกระทำ หรือพูดด้วยความรอบคอบ ระมัดระวัง บ้างหรือไม่
2. นักเรียนสวดมนต์พร้อมกันเบา ๆ ระลึกถึงคุณพระศรีรัตนตรัย และทำจิตใจสงบ โดยการนั่งตัวตรงพอสบาย ไม่เกร็งตัว หายใจทั้งสองข้างบนตัก ให้มือขวาทับมือซ้าย กลับตาล แล้วกำหนดรู้ที่ลมหายใจเข้า-ออก เมื่อหายใจเข้าก็รู้ว่าหายใจเข้า หายใจออกก็รู้ว่าหายใจออก บางขณะหายใจเข้าออกยาว บางขณะก็สั้น ก็รู้ตัวว่าชีวิตเราอยู่เต็มหายใจ ลมหายใจเป็นสิ่งที่เรานำติดตัวไปด้วยทุกแห่ง และเป็นสิ่งแรกที่จะจากชีวิตของเรา เมื่อเราอยากให้อยู่กับเรานาน ๆ แต่เราก็มักจับลมไม่ได้ มันจะหยุดเมื่อใดก็ได้ เมื่อลมหายใจหยุด ชีวิตก็สั้น กายนี้จะถูกเผาไหม้หมดไปเช่นเดียวกัน การมีชีวิตอยู่จึงควรประพฤติกาย วาจา ใจ ของเราให้เป็นไปในทางที่ดี

นักเรียนกำหนดจิตอยู่ที่ลมหายใจเข้า-ออก จนความรู้สึกเป็นหนึ่งเดียว พยายามไม่ให้จิตนึกไปถึงเรื่องอื่น 10 นาที

3. นักเรียนเตรียมออกจากสมาธิ โดยแต่เมตตาให้สรรพสัตว์ และผู้มีพระคุณ รวมทั้งตนเอง แล้วลืมหาคา แต่ยังคงอยู่ในสภาวะสำรวมกาย วาจา ใจ

4. ครูแจกกระดาษคำถามให้นักเรียนเขียนตอบตามที่ได้ไตร่ตรอง ขณะที่สำรวมกาย วาจา ใจ โดยพิจารณาดังสาเหตุที่ทำให้เกิดความรู้สึกเบื่อในจิตใจ ความเจริญในจิตใจ และวิธีแก้ไข พร้อมทั้งแนวทางประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้องของคลองธรรม

- 1) ขณะที่ยืนเตรียมตัวจะเล่น มีความรู้สึกอย่างไร
- 2) ขณะที่ทำหน้าที่เป็นผู้ส่งไข มีความรู้สึกอย่างไร และทำอย่างไร
- 3) ขณะที่ทำหน้าที่เป็นผู้รับไข มีความรู้สึกอย่างไร และทำอย่างไร
- 4) ขณะที่เล่นเกม ส่วนใดในร่างกายจะต้องทำงานอยู่ตลอดเวลา เพราะเหตุใด
- 5) ขณะใดบ้างที่นักเรียนเกิดความไม่มั่นใจ และมีอาการมือสั่น วิดกกังวลและเกิดขึ้นเพราะสาเหตุใด

6) ถ้าในขณะที่เล่นเกมจิตใจของนักเรียนกระสับกระส่าย ไม่แน่วแน่ นักเรียนคิดว่าอะไรเกิดขึ้น

7) ขณะที่เริ่มเล่นเกม จนกระทั่งจบเกม มีช่วงใดบ้างที่นักเรียนมีความรู้ตัวอยู่ตลอดเวลา และมีจิตใจมั่นคง

8) เมื่อนักเรียนรวบรวมจิตใจทั้งหมดให้แน่วแน่ จิตใจนั้นควรจะจดจ่ออยู่ที่ใด จึงจะเกิดผลดีต่อการเล่นเกม

9) ในขณะที่เรียนหนังสือ มีช่วงใดบ้างที่นักเรียนมีจิตใจแน่วแน่ มั่นคง มีสมาธิในการเรียนดี เป็นเพราะสาเหตุใด และมีผลต่อการเรียนอย่างไร

10) ในขณะที่เรียนหนังสือ มีช่วงใดบ้างที่นักเรียนมีจิตใจกระสับกระส่าย คิดถึงเรื่องอื่น ๆ ที่ไม่เกี่ยวกับการเรียน เป็นเพราะสาเหตุใด และมีผลต่อการเรียนอย่างไร

11) จากข้อ 10 นักเรียนจะแก้ไขตนเองอย่างไร

5. กรุณอธิบายเบญจศีล เบญจธรรมข้อ 5 พร้อมทั้งแจกเอกสารประกอบการเรียน (เอกสารหมายเลข 11) ให้นักเรียนศึกษาทำความเข้าใจ และซักถาม

6. ให้นักเรียนช่วยกันวิจารณ์ แสดงความคิดเห็น ในแนวทางต่อไปนี้

- ความมุ่งหมายที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติเบญจศีล เบญจธรรม ข้อ 5

- การพูดหรือการกระทำของจนเมา หรือคนที่กำลังขาดสติสัมปชัญญะมีลักษณะอย่างไร ยกตัวอย่าง

- การพูดหรือการกระทำของคนที่มีสติสัมปชัญญะดี มีลักษณะอย่างไร ยกตัวอย่าง

7. นักเรียนสำรวจกาย วาจา ของตนเอง และจัดสภาพแวดล้อมในห้องเรียนให้เรียบร้อยเป็นระเบียบ และสำรวจตนเองว่าในอดีตที่ผ่านมาถึงขณะนี้ ได้กระทำสิ่งใดบ้างที่เป็น การประพฤติดุศีลเบญจศีลข้อ 5 หรือไปประพฤติดูตามเบญจธรรมข้อ 5

8. นักเรียนสำรวจตนเองและระลึกถึงคุณพระศรีรัตนตรัย แล้วทำจิตให้สงบ (เหมือนข้อ 2)

9. ขณะที่จิตสงบ กรูบอกให้นักเรียนพิจารณาแยกความรู้สึก โดย

- กำหนดรู้ถึงสภาของจิตที่แน่วแน่มั่นคง มีความระลึกรู้ทั่วตลอดเวลา เช่น ขณะนี้นักเรียนกำลังนั่งสมาธิ (นักเรียนรู้ทั่วว่ากำลังทำอะไร และทำอย่างไร) จิตสงบ หรือไม่สงบ จะทำอะไรอย่างไรที่จะประคองจิตให้แน่วแน่มั่นคง (จิตจดจ่ออยู่ที่ลมหายใจเข้าออก)

- กำหนดรู้ถึงสภาของจิตขณะที่ไม่แน่วแน่มั่นคงที่ลมหายใจเข้าออก จิตไปถึงเรื่องต่าง ๆ นอกตัว ก็ให้รู้ตัวแล้วไม่ประคองจิตกลับมาจดจ่อที่ลมหายใจเข้าออก

นักเรียนลองพิจารณาเปรียบเทียบดูว่า ถ้าขณะที่เรากำลังมีจิตใจที่สงบแน่วแน่มั่นคงอยู่ที่สิ่งใดสิ่งหนึ่ง แรกตอมามีบางอย่างแปลกปลอมเข้าสู่ร่างกายของนักเรียน สิ่งนั้นมีอิทธิพลต่อระบบการทำงานของร่างกาย เช่น ทำให้การเต้นของหัวใจเร็วขึ้นกว่าปกติ สมองมีแรง สิ่งนั้นได้แก่ เหล้า ของมีเมาต่าง ๆ รวมทั้งยาเสพติดอื่น ๆ ด้วย จิตใจย่อมไม่สงบ จะส่งผลถึงการพูด การกระทำ การงานต่าง ๆ อย่างไรบ้าง

10. นักเรียนเตรียมออกจากสมาธิ (เหมือนข้อ 3)

11. แจกกระดาษคำถามให้นักเรียนเขียนตอบตามที่ใดใครตรงขณะที่สำรวจกาย วาจา ใจ โดยพิจารณาดังสาเหตุที่ทำให้เกิดความเสื่อมในจิตใจ ความเจริญในจิตใจ และวิธีการแก้ไขพร้อมทั้งแนวทางปฏิบัติที่ถูกต้องของคลองธรรม

- 1) ช่วงพักของนักเรียนมีความแน่วแน่มั่นคง และสงบ มีอาการอย่างไร จงบรรยายอย่างละเอียดตามที่นักเรียนรู้สึกขณะนั่งสมาธิ
- 2) ขณะนั่งสมาธิ นักเรียนทำอะไรบ้างเพื่อที่จะประจงจิตใจให้สงบแน่วแน่มั่นคง อยู่ไม่นาน
- 3) นักเรียนนึกค่าผลของการพูด หรือการกระทำใด ๆ ในขณะจิตสงบ ควรจะเป็นอย่างไร
- 4) จิตที่ไม่สงบ มีลักษณะอย่างไร จงบรรยายอย่างละเอียดตามที่นักเรียนรู้สึก
- 5) นักเรียนนึกค่าผลของการพูด หรือการกระทำใด ๆ ในขณะจิตไม่สงบ จะเป็นอย่างไร
- 6) นักเรียนรู้สึกอย่างไร เมื่อเห็นภริยาอาการ หรือไถ่เงินกำพูของกมเม
- 7) นักเรียนลองนึกภาพตัวเองขณะที่กำลังเม้า นักเรียนจะมีความรู้สึกต่อตนเอง อย่างไร
- 8) ถ้าบังเอิญนักเรียนต้องเข้าไปอยู่ในกลุ่มคนที่กำลังดื่มเหล้า หรือสิ่งเม้า หรือสิ่งเสกติดต่าง ๆ นักเรียนจะรู้สึกอย่างไร และทำอะไร
- 9) ถ้านักเรียนถูกชักชวนให้รวมวงดื่มเหล้า หรือสิ่งเม้า หรือยาเสกติด นักเรียนจะทำอะไร
- 10) นักเรียนนึกค่าการดื่มเหล้า หรือเสกสิ่งเสกติดต่าง ๆ มีผลร้ายต่อชีวิตเรามากที่สุดในด้านใด

12. นักเรียนช่วยกันเสนอแนวทางฝึกปฏิบัติเพื่อให้เกิดการยึดมั่นที่จะรักษาเบญจศีล เบญจธรรมข้อ 4 ได้อย่างสม่ำเสมอตลอดไปโดยใช้อธิบาท 4 เป็นพื้นฐานในการฝึกปฏิบัติ (โดยยกตัวอย่างที่ละชั้นจนจนครบทั้ง 4 ข้อ ของอธิบาท 4)

การประเมินผล ประเมินจากพฤติกรรมต่อไปนี้

1. ความสนใจของนักเรียนในการร่วมกิจกรรม
2. ความตั้งใจปฏิบัติในแต่ละขั้นตอนของการสอนแบบไตรสิกขา
3. การตอบคำถามของนักเรียนแต่ละคน
4. การเสนอแนวทางประพฤติกปฏิบัติเพื่อให้เกิดการยั้งคิดที่รักษาเบญจศีล

เบญจธรรมข้อ 5 ให้ได้อย่างสม่ำเสมอโดยใช้อธิมาท 4 เป็นรายบุคคล

กรณีตัวอย่าง

(เอกสารหมายเลข 1)

เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในโรงพยาบาลแห่งนี้ ขณะที่หมอพิทักษ์กำลังจะเปลี่ยนเวรจนตึกเมื่อนาฬิกาถึงขึ้น แสดงว่าหมดเวลาอยู่เวรของเขาแล้ว เขาก็สลัดความง่วงทั้งและรีบกระวีกระวาดลุกเดินออกไป เพราะนักแผนไวฑูรย์รอบดึกด้วยกัน เผอิญขณะนั้นมีคนนำไข่มุกแห่งอาการสาหัสเขาจากพอดี

ญาติคนไข้ : คุณหมอครับ ช่วยหน่อยเกิดครับ ไอ้แดง ลูกผมมันถูกเพื่อนแทงเอา อาการสาหัสที่เขียว เราอยู่ไกลกว่ามาถึงที่นี่ได้เลือดไหลออกจนตัวซีดไปหมดแล้ว

หมอ : (คิดในใจ เอาอีกแล้ว อาชีพหมอเนี่ยมันน่าเบื่อจริง คึกคักก็ต้องทำงานในขณะที่โกรธ ๆ ก็หลับกันสบาย รุ้งจิ้งไม่มาเรียนหมอหรอก ปากก็พูดว่า)
"เดี๋ยวรอหมออีกคน เขากำลังจะมาผลัดเวร ผมต้องรีบไปก่อน เพราะมีธุระ"
(ส่วนในใจ หมอกำลังคิดถึงแฟนสาวที่กำลังรออยู่ และคิดว่าสินรับคนไข้รายนี้ไว้นอกจากจะไปไม่ทันแล้ว เดี่ยวจะต้องให้ปากคำตำรวจ เพราะเป็นคดีทำร้ายร่างกายกัน และหากคนไข้ซึ่งขณะนี้อยู่ในขั้นสาหัสตายลงก็ต้องตกอยู่ในความรับผิดชอบของเรา และนี่มันก็เหมือน... เหมือน... แล้ว มันกลัวไหมหมอธีระที่จะเข้า... บนหน้าที่ต่อไป ถ้าหมอธีระมาช้า มันก็เป็นเวรกรรมของกะไข่เอง และดีเหมือนกันหมอธีระจะได้ถูกลงโทษเสียบ้างฐานไม่รับผิดชอบหน้าที่ คิดแล้ว หมอพิทักษ์ก็รีบสาวเท้าเดินออกไปโดยเร็ว)

ญาติคนไข้ : (จับเข่าเสื้อหมอไว้ พยายามพูดขอร้องระลึกระลึกว่า)
"ได้โปรดเกิดมารับลูกหมอ ผมมีลูกคนเดียว ถ้ามันตายไปใครจะช่วยผมทำงาน"

หมอ : (สับคีมอย่างฉุนโครธ พร้อมกับทวาดว่า)
"นี่คุณ มันหมดเวลาทำงานของผมแล้วนะ บอกว่าผมมีธุระไม่ได้ยินหรือไง"

ญาติคนไข้ : (พูดสวนไปควยควมโครธว่า)
"ธุระของหมอกับชีวิตของคน โกรธมันจะสำคัญกว่ากัน"

(เอกสารหมายเลข 1)

หะอ : ชีวิตของพวกเขานั้นก็แสนดี หาเรื่องเกเรทะเลาะวิวาทกัน แล้วมาทำในคนอื่น
เขาต้องบ่ล่อยเคื่อกรอ

ความโมโหสุดกลั้น ฎาติณ^๑ก็เลยกระชากคอเสื้อหมอให้หันกลับมา เรอ^๒กับ
พวกกำปั่นคงบ่ไบนาวอย่างสุดแรงจนล^๓คง ลอ^๔ลุกขึ้นมาโต้หมอก^๕หากำปั่นกลับไปข้าง ตอนนี
ทั้งสองฝ่ายต่างก็สู้กันสุดฤทธิ์ กว^๖เหตุที่หมอตัวเล็กกว่า ในที่สุดหมอก^๗บ่ลงจนกองเรือของ
ตัวเอง ซึ่งก็เป็นเวลาเดียวกับที่ห^๘ขวัระโศ^๙เข้ามารับเรอ^{๑๐} ก็เป็นแทนที่หมอ^{๑๑}จะมีคนใช้
หนักเพียงคนเดียว กลับปี^{๑๒}เริ่มอีก 2 คน ฎา^{๑๓}ที่นำคน^{๑๔}ไซมาส่งและเมอ^{๑๕}พิทักษ์^{๑๖}อีกคน และในที่สุด
คน^{๑๗}ใจคนแรก^{๑๘}พบ^{๑๙}ปากแผล^{๒๐}ไม่ไหวก็สิ้นใจตายใน^{๒๑}ครู่ต่อมา

.. .. .

เอกสารประกอบการเรียน (เอกสารหมายเลข 2)

เมฆาเกิดและเบญจธรรมข้อที่ 1

ข้อที่ 1 ปาณาติ ปาตา เวรมณี - เว้นจากการฆ่าสัตว์มีชีวิต

กล่าวสัตว์มีชีวิต แปลมาจากคำว่า ปาณาติปาตา

คำว่า ปาณะ คือ ร่างกายที่หายใจ มีชีวิตเป็นอยู่ ดังนั้นจึงหมายถึงมนุษย์และสัตว์

ทั่ว ๆ ไป

พระพุทธเจ้าตรัสว่า ตนรักชีวิตของตน สะกุกกลัวความตายฉันใด สัตว์อื่นก็รักชีวิตของตนและกลัวความตายฉันนั้น ฉะนั้นจึงไม่ควรฆ่าเอง ไม่ควรใช้ให้คนอื่นฆ่า ตนรักสุขเกลียดทุกข์ฉันใด สัตว์อื่นก็รักสุขเกลียดทุกข์ฉันนั้น จึงไม่ควรสร้างทรมานสุขให้ตนด้วยการก่อกุศลให้คนอื่น

ความหมายของข้อที่ 1 มุ่งใหม่ให้มีเมตตากรุณาต่อกัน และเมื่อแผ่แก่สัตว์

ทั้งปวงด้วย

ขอถาม จะต้องเว้นการกระทำ 3 อย่างคือ ฆ่า ทำร้ายร่างกาย ทุเรศกรรม

หลักที่ใช้ตัดสินว่าผิดข้อที่ 1 มากน้อยเพียงใด จะต้องพิจารณาที่การกระทำ ซึ่งมี

องค์ประกอบดังต่อไปนี้

1. เป็นสิ่งมีชีวิต (มีลมหายใจ) 4. พยายามฆ่า
2. เรารู้ว่าสิ่งนั้นมีชีวิต 5. สิ่งมีชีวิตนั้นตายด้วยความพยายามนั้น
3. จิตคิดจะฆ่าไปตาม

เบญจธรรมข้อที่ 1 คือเมตตากรุณา ซึ่งจะเป็นมูลฐานก่อให้เกิดข้อที่ 1 เป็นเหตุก่อให้เกิดการกระทำที่เกื้อกูลขึ้นอีก เช่น ไม่ฆ่าสัตว์เพราะมีศีล และเก็บดูแลสัตว์ เพราะมีธรรมกิลกาวาเมตตากรุณา ดังนั้นจึงการปลูกเมตตากรุณาให้มั่งคั่งไปกับศีลเบญจตา คือ ความถือปวารณาให้ผู้อื่นเป็นสุข เช่น ความหวังดี ความมีไมตรีจิตต่อกัน

กรุณา คือ ความถือปวารณาให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ เมื่อเห็นทุกข์เกิดแก่ผู้อื่น ก็พลอยหวนใจสงสารคิดช่วยเหลือ

เอกสารประกอบการเรียน

(เอกสารหมายเลข 3)

อิทธิบาทสี่

อิทธิบาท 4 คือ ธรรมที่ช่วยให้เราเข้าไปปฏิบัติประสบความสำเร็จในการทำงานที่ทำ ประกอบด้วย

1. ฉันทะ คือ ความพอใจไม่รักไปหาความรู้ และไปสร้างสรรค์
2. วิริยะ คือ ความเพียรพยายาม มีความอดทนไม่ทอดทิ้ง
3. จิตตะ คือ ความเอาใจใส่ และตั้งใจแน่วแน่ในการทำงาน
4. วิมังสา คือ การหมั่นใช้ปัญญา และสติตรวจสอบตรา ถัดไตรตรอง

ฉันทะ ก่อนลงมือทำงาน การทำใจเราเองเสียก่อนให้เกิดฉันทะ คือความรักงาน หรือพอใจกับงานที่จะทำ เมื่อใจรักแล้วจะไ้ทำด้วยความเต็มใจ

ความรักงานจะเกิดขึ้นได้เมื่อเราเห็นผลงานว่า ถ้าทำงานนี้แล้วเราจะได้อะไร หรือจะเกิดผลดีอย่างไร

วิริยะ เป็นคุณธรรมทางใจ คือความรู้สึกล้มไม่ทอดทิ้ง เมื่อมีความเพียรเกิดขึ้นในใจแล้ว จะมีกำลังใจสูงกว่า เหนือกว่า ขอบ้างทั้งหลายที่จะเลื่องงาน

จิตตะ กล่าว จิตตะ แปลว่า ถัด ในที่นี้หมายถึงติดถึงงาน ซึ่งวิธีคำที่ใช้ในความหมายนี้ได้หลายคำ เช่น ความสนใจ ความพอใจ ความตั้งใจ ความใส่ใจ ความเอาใจใส่ คนที่ใส่ใจตรวจสอบงานอยู่เสมอ ย่อมมีผลดีกว่า เช่น งานจะเสียก็อาจรู้ล่วงหน้าว่าจะเสียจะได้คิดหาทางแก้ไขไว้อย่างรวดเร็ว

วิมังสา กล่าว วิมังสา แปลว่า การวินิจฉัยไตราษั หมายถึงความว่า การดำเนินงานด้วยปัญญา ด้วยสมองคิด ผลงานที่ออกมาจะเรียบร้อย เสร็จสมบูรณ์

.....

กรณีตัวอย่าง

(เอกสารหมายเลข 4)

โกและกิ้ง เป็นพี่น้องกัน เมื่อเรียนจบ ป.6 แล้วยังไม่ได้เรียนต่อเพราะฐานะทางบ้านยากจน จึงต้องช่วยหารายได้โดยการรับจ้างงานทั่ว ๆ ไป ตามแต่จะมีใครมาจ้างหาเงินมาให้ โลกก็ไปงานทำเป็นการโรงในโรงเรียนที่ถนนเคยเรียน ส่วนกิ้ง เห็นว่าเป็นอาชีพที่ร่ำรวยดี จึงไปทำงานกับเจ้าแม่เส็งเจ้าของโรงสี ซึ่งมีฐานะร่ำรวยมาก เพราะเบื้องหลังของเจ้าแม่เส็ง ได้ส่งลูกน้องออกปล้นรถประจำทางที่วิ่งผ่านหมู่บ้าน กิ้งก็ร่วมปล้นกับเขาด้วย โกขอร้องไห้กิ้งเลิกอาชีพนี้ เพราะทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน ตนเองก็ถ่วงถอยหลบหนีตำรวจ แต่กิ้งไม่เชื่อเพราะเห็นว่าอาชีพของตนทำให้ร่ำรวยเร็ว เมื่อจับคนบ่อย ๆ ชาวบ้านได้รับความเดือดร้อน ทางตำรวจจึงพยายามสืบสวนเพื่อหาทางจับกุม วันหนึ่งเพื่อมีหลักฐานพอๆ เจ้าหน้าตำรวจจึงนำกำลังไปล้อมจับเจ้าแม่เส็งและบรรดาพวก แต่ฝ่ายเจ้าแม่เส็งไม่ยอมให้จับกุม จึงเกิดการต่อสู้กันขึ้น เจ้าแม่เส็งถูกตำรวจยิงตาย ส่วนกิ้งและบรรดาพวกถูกตำรวจจับได้

.. .. .

เอกสารประกอบการเรียน

(เอกสารหมายเลข 5)

เบญจศีลและเบญจธรรมข้อที่ 2

ศีลข้อที่ 2 อทินนาทานา เวรมณี - เว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้โดยเจตนา

วิถิลัก

คำว่าเจ้าของไม่ได้ให้ หมายถึงของทุกอย่างที่เจ้าของยังหวงแหน ยึดถือกรรมสิทธิ์

อยู่

ความมุ่งหมายของศีลข้อ 2 เพื่อป้องกันการทำลายกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินของกันและกัน ให้ทุกคนตั้งหน้าทำมาหาเลี้ยงชีพโดยสุจริต

พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติศีลข้อนี้ เพราะทรงเห็นว่าทุกคนต่างต้องมีทรัพย์สินไว้สำหรับบริโภคใช้สอย และไม่ปรารถนาให้ใครลักขโมยช่วงชิงไป บางคนต่อสู้เพื่อป้องกันทรัพย์สินจนถึงต้องบาดเจ็บล้มตาย เมื่อคนใจชอบให้ใครมาลักทรัพย์ของตนก็ไม่ควรลักทรัพย์ของคนอื่น

ขวหา เว้นจากการกระทำที่เป็นโจรกรรม อนุโลมโจรกรรม ฉวยโจรกรรม
โจรกรรม - การลักขโมยที่มีเจ้าของหวงแหน มีเจตนาลัก ทำการลักเอง หรือใช้ให้คนอื่นลัก และไดของนั้นมา เช่น ลัก (ขโมย) ฉกชิงวิ่งราว ขูกรรโชก ปล้น ตู ฉวโกง หลอกหลวง ปลอม เปี้ยคบัง สับเปลี่ยน ถักลอม ขักขอก

อนุโลมโจรกรรม - เป็นการกระทำที่คลุมเครือ จะจัดเป็นโจรกรรมโดยตรงก็ไม่ถนัดนัก เพราะผู้กระทำอาจมีเจตนาอย่างอื่นก็ได้ เช่น รับมือของที่โจรนำมาขายให้ ให้ที่โจรอาศัยแกล้งโจร ปอกลอกทรัพย์สินผู้อื่นจนหมดตัว รับสินบนเพื่อกระทำหรือเว้นจากการกระทำบางอย่างอันเป็นการผิดหน้าที่ หรือเสียความยุติธรรม

ฉวยโจรกรรม - เช่น ฆ่า (ไม่มีเจตนาจะยึดทรัพย์สินมาเป็นของตน แต่ทำลายทรัพย์สินเสีย เช่น แกล้งเจาะยางรถของผู้อื่น เมายานเรือนเขา ฯลฯ) หนีบฉวยทรัพย์สินของผู้อื่นด้วยความมั่งคั่ง

(เอกสารหมายเลข 5) ต่อ

ธรรมข้อที่ 2 สัมมาอาชีวะ - ความเลี้ยงชีพในทางที่ชอบ เป็นข้อที่ควรมีคู่กับศีลข้อ 2
 การประกอบอาชีพเป็นกิจจำเป็นของทุกคน เพราะทุกคนต้องกินต้องใช้
 พระพุทธเจ้าจึงตรัสสอนให้ทำงานหาเลี้ยงชีพด้วยสัมมาอาชีวะ ถ้ายังหาเลี้ยงชีพเองไม่ได้
 เช่น เป็นนักเรียนก็ควรช่วยเหลือบิดามารดา หรือผู้ที่เลี้ยงดูตน ด้วยการหาเงินที่พอควรแก่
 กำลัง และเวลาของตน ไม่ใช่ทรยศไปในทางที่ผิด ไม่หลอกลวงขอทรัพย์สินท่านต้องตั้งใจเรียน
 ให้ดีที่สุด

.....

กรณีตัวอย่าง

(เอกสารหมายเลข 6)

นายสอน เป็นพ่อค้าขายสารที่ร่ำรวยมาก เพราะได้กำไรจากการนำสารที่มีคุณภาพต่ำ ผสมกับสารที่มีคุณภาพสูง แล้วนำไปขายในราคาแพง

นายแบน เป็นพ่อค้าขายอีกคนหนึ่ง แต่ไม่เคยปฏิบัติเหมือนนายสอน จึงได้กำไรจากการขายสารเพียงเล็กน้อย มีฐานะปานกลาง

นายสอนแนะนำให้นายแบนปฏิบัติเช่นเดียวกับตน เพราะถึงอย่างไรชาวบ้านก็ต้องซื้อสารที่นี้ ไม่มีใครเดินทางไปซื้อจากตัวจังหวัด ซึ่งอยู่ไกลมาก แต่นายแบนก็ไม่ปฏิบัติตาม ขณะเดียวกันก็สั่งส่วนลูกจ้างในร้านทุกคนให้ขายอย่างสุจริตโดยสม่ำเสมอ เช่น วันหนึ่งลูกค้ามารับเงินทอนไปหลังจากซื้อสารจากนายฉีก จึงเป็นลูกจ้างในร้านนี้ เมื่อคืนได้ นายฉีกรับจบลูกค้าคนนั้นไปพร้อมกับเงินทอน เมื่อเห็นกันก็รีบคืนเงินให้ทันที ลูกค้าแสดงความขอบคุณนายฉีกอย่างมาก นอกจากนี้แม้กระทั่งการซื้อหรือตวงสารของร้านนายแบน ก็ถูกต้องเที่ยงตรง สามารถตรวจสอบได้ตลอดเวลา

ในที่สุดชาวบ้านก็เริ่มสังเกตเห็นความประหลาดของทุก ๆ คนในร้านนี้ จึงพากันมาอุดหนุนร้านนายแบนมากขึ้นทุกที ทำให้นายแบนขายดีมีกำไรมากขึ้น ฐานะจึงดีขึ้นเรื่อย ๆ ส่วนร้านนายสอน ลูกค้าเริ่มลดน้อยลง และเริ่มมีการเปรียบเทียบคุณภาพของสารจาก 2 ร้านนี้ จึงเห็นชัดเจนว่าผิดกันมาก

.....

เอกสารประกอบการเรียน

(เอกสารหมายเลข 7)

เบญจศีล และเบญจธรรมข้อ 3

ศีลข้อที่ 3 กาเมสุ มิจฺฉาจารา เวรมณี - เว้นจากการประพฤติดีกในกาม
 กล่าวในกาม หมายถึง เรื่องเกี่ยวกับความรักใคร่ระหว่างชายกับหญิง
 ความมุ่งหมายของศีลข้อ 3 เพื่อสร้างความเป็นปึกแผ่น ปลุกสำนึกและป้องกันการ
 แทรกตัวในหมู่คณะ

พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติศีลข้อนี้เพื่อความสงบสุขในครอบครัว ด้วยอาศัยหลักคุณธรรม
 และเมตตากรุณา หลักคุณธรรมนั้นคือ เมื่อตนเองมีความรักและห่วงใยในสิ่งซึ่งเป็นที่พักของตน
 อันใด คนอื่นก็มีความรู้สึกเช่นนั้นเหมือนกัน หลักเมตตากรุณาก็คือ มีความเห็นใจซึ่งกันและกัน
 อย่างจริงใจก็จะไม่ประพฤติดีกต่อกันเลย

ทุก ๆ งานเมื่อเป็นเด็กย่อมพอใจในการเล่นต่าง ๆ อย่างเด็ก แต่เมื่อโตขึ้นก็เกิด
 ความรู้สึกเป็นอย่างชายหญิงแรกเริ่มหนุ่มสาว และโดยปกติก็มีการครองคู่เป็นสามีภรรยา เกิดบุตร
 หลานสืบตระกูลกันต่อไป มา แต่ในการครองคู่ของชนนั้นยังต้องการเหตุผลต่าง ๆ ทั้งภายใน
 ภายนอก เพื่อให้อยู่ด้วยกันเย็นยลตลอดและมีความสุขความเจริญ ซึ่งจะเกิดผลดังกล่าวได้ก็ต้อง
 มีการปฏิบัติในเรื่องนี้ในทางที่ชอบ เมื่อถึงวัยถึงเวลาอันสมควร ถ้าประพฤติดีกก่อนถึงวัยเวลา
 อันสมควร หรือประพฤติดีกในทางที่ผิด หรือมีคู่ครอง แต่งงานกันแล้วยังประพฤติดีกใจกัน รวมเรียกว่า
 ประพฤติดีกในกาม

ธรรมข้อที่ 3 กามสังวร - สำรวมในกาม คือระวังควบคุมตนไม่ให้ประพฤติดีก แต่ให้ประพฤติ
 ในทางที่ชอบ เมื่อเป็นเขวอาชักระวังควบคุมใจ ระวังควบคุมกายไม่ให้ออกไปนอกทาง รักษาประเพณี
 อันดีงามของไทยกามที่ผู้ปกครองของตนได้อบรมแนะนำอยู่โดยมากแล้ว ส่วนในระหว่างสามีภรรยา
 ทางพระพุทธศาสนาสอนให้สามีสันโดษ คือยินดีพอใจอยู่แต่ในภรรยาของตน ส่วนภรรยาให้มีความซื่อตรง
 ในสามีของตน เพื่อให้อยู่ครองกันเป็นสุขตลอดไป

กรณีตัวอย่าง

(เอกสารหมายเลข 8)

นานมาแล้ว มีชายชาวเมืองพาราณสีคนหนึ่งชื่อธนกฤตะ ไปเรียนวิชายิงธนูที่เมืองตักกศิลาจนสำเร็จ อาจารย์ของธนกฤตะพอใจในความสามารถของเขามาก จึงยกธิดาของตนให้เป็นภรรยา ธนกฤตะหาภรรยาเดินทางกลับเมืองพาราณสี เมื่อเดินทางถึงบ้านแห่งหนึ่งที่ไม่ใช่โครกลำเกี้ยนผาน เพราะมีช้างกรายกอยท่ารายคนเดินทาง แต่ธนกฤตะผู้เมื่อนอนไม่กลัวจึงหาภรรยาเดินทางผานเข้าไป ก็พบช้างควงเขามาจนงบลูกศร เปดอกหนง ช้างรายกล่มลงขาดใจตาย คนทั้งสองจึงเดินทางต่อไป จนถึงบริเวณป่าที่โจร 50 คน ล่องลุ่มอยู่กวยปล้นผากนเดินทาง ธนกฤตะผู้เมื่อนอนไม่กลัวจึงเดินทางผานไป พบพวกโจรกำลังนั่งปิ้งเนื้อเสียบไม้กินกันอยู่ พวกโจรเห็นธนกฤตะเดินทางกับภรรยาจึงประตักตักแดงกายควงง่าง่า จึงจิกจะจับตัว แต่นายโจรเป็นกณดาจมองเห็นลักษณะของธนกฤตะก็รู้ว่าเขาคือคนเยอหิงษ์ชวอวคตณ จึงออกอุบายสั่งห้ามบริวารไม่ให้เข้าไปจน โจรทุกคนจึงยังดงนั่งกินเนื้ออย่างอู้อย่างเงียม ๆ ธนกฤตะส่งภรรยาเข้าไปหาพวกโจรเพื่อขอเนื้อมากินบ้าง นายโจรจึงสั่งให้บริวารหยิบเนื้อดิบที่ยังไม่ไถอย่างให้ 1 ไม้ เพราะเห็นว่าพวกตนก็ยังต้องปิ้งกินกันเอง ฝ่ายธนกฤตะโกรธที่โจรให้เนื้อดิบ พวกโจรเห็นภรรยาเช่นนั้นก็โกรธที่ธนกฤตะวางตัวเหมือนเป็นนาย จึงลุกชื่อขึ้นวิ่งเข้าไปจะทำร้ายธนกฤตะจึงยิงพวกโจรลมหง 49 คนก็หมดลูกธนู เพราะมีลูกธนูบรรจุมาเพียง 50 ดอก และยิงข้างไปเสีย 1 ดอก ยังเหลือธนูนายโจรรอีก 1 คน ธนกฤตะจึงผลักนายโจรรามคอง แล้วหนีอยู่บนผากของนางโจร ร้องบอกภรรยาให้ส่งดาบให้เพื่อตัดศีรษะของนายโจร ฝ่ายภรรยาของธนกฤตะเมื่อความอยู่ในขณะนั้นได้เกิดรักนายโจรโดยผู้ปล้น จึงยื่นดาบคาบใส่ให้ในมือของนายโจร นายโจรจึงตัดศีรษะของธนกฤตะแล้วพาหญิงนั้นไปชดเชยเดินทางมาด้วยกัน นางก็รับว่าเกิดรักนายโจรจึงให้สาส์นของตัวเสีย นายโจรเมื่อฟังเรื่องแล้วก็เกิดรักเกศยความหญิงนี้ในสาส์นของตนเองได้ ก็ไปก็อาจทำกับเราได้

เมื่อผานางไปจนถึงแม่น้ำสายหนึ่งขวางทางอยู่จึงหลอกว่าน้ำนี้มีจระเข้จะทำอย่างไรนางจึงขอเครื่องประดับของนางให้นายโจรนำข้ามผากไปไว้ที่ฝั่งโน้นก่อน แล้วกลับมารับนางข้าม

(เอกสารหมายเลข 8) กอ

ฝากไป นายโจรก็รับคำ เมื่อรุ่งขึ้นนายโจรกลับเดินหนีไป นางจึงถูกทอดทิ้งเดียวดายอยู่กลางป่า
 ขณะนั้นเองนางได้เห็นสุนัขจิ้งจอกตัวหนึ่งตามก้อนเนื้อวิ่งมา ทันใดนั้นก็ปลาตัวหนึ่งกระโดดขึ้นจาก
 น้ำ ตกอยู่ข้างหน้าสุนัขจิ้งจอก สุนัขจิ้งจอกทั้งก้อนเนื้อแล้ววิ่งไปที่ปลา ฝ่ายปลาก็ดิ้นจนตกลงไป
 ในน้ำพอดีก็เห็นกตัวหนึ่งโผล่ลงมาจากตามก้อนเนื้อนั้นบินไป สุนัขจิ้งจอกจึงไม่ได้ทั้งปลาทั้งเนื้อ
 นางจึงไต่สติกติดยอนกลับมามองตัวของนางเอง

กรที่ตัวอย่าง

(เอกสารหมายเลข 9)

เสียงออกเข้าเรียนตอนเช้า สมชายยังเดินอย่างช้า ๆ ตามหลังฉวาง คัดสนามโรงเรียนไปเข้าแถวเป็นคนที่สอง สมชายมาถึงโรงเรียนแต่เช้าเสมอทุก ๆ วัน แต่วันนี้เป็นวันแรกที่เขาได้เพื่อน หลังจากการย้ายมาอยู่โรงเรียนนี้ได้หนึ่งเดือน ส่วนฉวางมีเงินใช้จ่ายเล่นเฟรียกับเพื่อนมาก และเป็นหัวโจกในชั้น ขำเรียนคนอื่น ๆ ทั้งชายและหญิงจะเกรงกลัวเขา เข้าในฉวางชวนสมชายไปเดินเตร่ใกล้อาคารข้างร้านหน้าโรงเรียน สมชายอยากมีเพื่อนจึงทำตามทำให้มาโรงเรียนช้ากว่าวันก่อน ๆ

ที่โรงเรียนเก่าสมชายมีความสุขที่เพื่อนมาก เมื่อย้ายมาเข้าเรียนที่ชีวิตของเขากลับเงียบเหงา เรายังไม่ค่อยมีเพื่อน แต่วันนี้สมชายมีความสุขมากเพราะฉวางมีท่าทีสนิทสนมกับเขา สมชายคิดว่าเขาจะมีความสุขมากหากมีฉวาง เป็นเพื่อนสนิท เรายะจะทำให้คนอื่น ๆ ตามมาเป็นเพื่อนเขาด้วย

เคารพธงชาติเสร็จแล้ว นักเรียนทุกคนแยกย้ายกับขึ้นห้องเรียน ก่อนที่ส่งชายจะก้าวขึ้นบันไดยังเอียงเหลียวเห็นฉวางกำลังกระดากแผ่นหลังออกมาจากกระเป๋าวางกอง สมชายเห็นเป็นรูปแผนที่ซึ่งกองจะฉีกออกมาจากหนังสือ เขาเห็นฉวางรีบหิ้วกระดากแผ่นนั้นลงดังซบเซแล้วหันมองดูรอบ ๆ กว้างเกรงว่าจะมีใครเห็น เมื่อเห็นว่าสมชายมองดูอยู่หน้าแดง แล้วรีบวิ่งเข้าห้องเรียนทันที

บ่ายวันนั้น คุณครูอาจารย์ไม่แจ่มใสเลย เพราะเมื่อเปิดหนังสือแผนที่ซึ่งจะใช้แสดงให้นักเรียนดู ก็พบว่าหน้าหนังสือที่ต้องการใช้ขาดหายไป จนที่คุณครูสงสัยว่าจะทำขาดคืออาจารย์

"อาจารย์ ครูเห็นเธอใช้หนังสือนี้เป็นคนสุดท้ายนะ เธอก็เก็บมันออกมาใช้ไปไหน"

เมื่ออาจารย์ปฏิเสธว่าไม่รู้เรื่อง คุณครูจึงอารมณ์เสีย และเมื่อภาคเรียนนี้อะไรจากอาจารย์ไม่ได้ ก็พูดขึ้นว่า

"ฉันจะไม่เสียเวลากับเรื่องนี้ต่อไปแล้ว เลิกเรียนวันนี้เธอมาหาฉันอีกทีแล้วกัน"

(เอกสารหมายเลข 9) ต่อ

ธำรงค์มักถูกทำโทษเสมอ โดยต้องอยู่ทำความสะอาดห้องเรียนหลังโรงเรียนเลิกแล้วเป็นประจำ เพราะธำรงค์ชอบรังแกนักเรียนหญิง และมักจะหลบเลี่ยงการเรียนในบางวิชาที่ตนไม่ค่อยชอบอยู่เสมอ เมื่อครูถามก็แก้ตัวต่าง ๆ นานา เมื่อวันก่อนก็วิ่งมาชนสมชายล้มลงที่สนามและไม่ขอโทษ สมชายจึงคิดว่า สมชายหน้าแล้ว ถูกทำโทษเสียอีกก็ดี เกเรนัก

แต่แล้วสมชายก็นึกขึ้นได้ว่า เขาได้เห็นฉกาจทิ้งแผนที่แผ่นหนึ่งลงถังขยะ และนึกได้ว่าตอนเช้าเมื่อวานนี้ ฉกาจใช้แผนที่ก่อนเป็นคนแรก ฉกาจอาจทำขาดโดยไม่ตั้งใจ แล้วเอาไปทิ้งเสียเพื่อไม่ให้ใครรู้ สมชายแอบมองไปที่ฉกาจก็เห็นฉกาจส่งสายตามองมาคล้ายกับจะพูดว่า "อย่าบอกนะเธอ"

เอกสารประกอบการเรียน

(เอกสารหมายเลข 10)

เบญจศีล และเบญจธรรมข้อ 4

ข้อที่ 4 มุสาวาทา เวรณี - เว้นจากการกล่าวเท็จ

กล่าวกล่าวเท็จ ก็คือพูดไม่จริง หรือพูดปดเพื่อให้ผู้อื่นเข้าใจผิด

ความหมายของข้อที่ 4 เพื่อป้องกันการทำลายประโยชน์ของตน และผู้อื่นด้วย
การพูดเท็จ และให้รู้จักรักษาวาจาสอนตนให้เป็นที่เชื่อถือได้

ขอยาม การกระทำเท็จทุกอย่าง จะเท็จด้วยการพูด หรือเท็จด้วยการไม่พูดก็ถือว่า
เท็จทั้งนั้น เมื่อแยกวิธีทำเท็จแล้วก็มีอยู่ 2 ทางคือ

เท็จทางวาจา คือ การโกหก

เท็จทางกาย คือ ทำเท็จด้วยร่างกาย เช่น เขียนจดหมายโกหกรายงานเท็จ ทำ
หลักฐานปลอม ตีพิมพ์ข่าวเท็จเผยแพร่ ทำเครื่องหมายให้คนอื่นหลงเชื่อ ตลอดจนการใช้ใบให้
คนอื่นเข้าใจผิด เช่น สันนิษฐานในเรื่องที่ควรรับ หรือหยักหน้าในเรื่องที่ควรปฏิเสธ

ขอยกเว้น มีคำพูดอีกประเภทหนึ่ง พูด ๆ ไม่จริง แต่ก็ไม่ประสงค์จะให้ผู้อื่น
พูดไม่ผิดผิด โทกแก ถ้อยคำที่ใช้เป็นธรรมเนียมเพื่อความไพเราะทางภาษาเช่นเราเขียนจดหมาย
ลงท้ายว่า "ด้วยความนับถืออย่างสูง"

- นิยาย เช่น แต่งขึ้นเพื่อเล่นลิเก ละคร ภาพยนตร์

- สำคัญผิด เพราะพูดเข้าใจอย่างนั้น ก็พูดไปตามความเข้าใจของตน

- หลง คือพูดหลงไป ไม่มีเจตนา เช่น ก้าวทาน

ผู้ที่รักษาวาจาสอนนี้ให้สมบูรณ์ก็ควรเว้นจากการพูดที่ก่อให้เกิดความเสียหาย
ต่อตนเองและผู้อื่นในลักษณะต่าง ๆ ดังนี้ พูดส่อเสียด พูดประชด ค้า สับปลับเหลวไหล เป็นต้น

ธรรมข้อที่ 4 ความมีสัจย์ ไฉนความจริงความตรง คนที่มีความจริงความตรง จะเป็นเด็กหรือ
ผู้ใหญ่ก็ตาม ย่อมเป็นคนตรงต่อมิตรสหาย จงรักภักดีต่อเจ้านาย และกษัตริย์ผู้มีพระคุณ มีความ
ยุติธรรมหรือเที่ยงธรรม รู้จักผิดรู้จักถูก และว่าไปตามความผิดถูกนั้นจึงได้ชื่อว่าเป็นคนมีวาจาสัตย์
คำพูดเป็นที่เชื่อถือได้

เอกสารประกอบการเรียน

(เอกสารหมายเลข 11)

เบญจศีล และเบญจธรรมข้อที่ 5

ศีลข้อที่ 5 สุราเมรัยซ์ขปมาทภูฐานา เวมณี - เว้นจากการดื่มน้ำเมา คือ สุรา เมรัย อันเป็น
 ที่ตั้งแห่งความประมาท สุรา คือ น้ำเมาที่กลั่น เช่น เหล้า เบียร์
 เมรัย คือ น้ำเมาที่ไม่ได้กลั่น เช่น เหล้าดิบ กระแช่ ผื่น กัญชา
 สุราเมรัยนี้เป็นของทำให้ผู้ดื่มเมาเสียสติ เพราะความปกติของจิตที่เป็นคนก็ให้เข้าไปได้
 จนถึงกิริยาอาการที่ไม่ดีจึงในเวลาปกติทำไม่ได้ แต่ครั้นเมามาก็ทำได้แทบทุกอย่าง

ความมุ่งหมายของศีลข้อ 5 เพื่อให้คนรู้จักรักษาสติของตนให้สมบูรณ์

โดยปกติคนเราก็มักมีความประมาทกันอยู่แล้ว เพราะมักขาดสติมากบางน้อยบาง ต้องระวัง
 อยู่เสมอ จนถึงมีคำกล่าวว่ "สี่เท่ายังรู้หลก นึกปราษฎยังรู้หล่ง" ฉะนั้นเมื่อดื่มน้ำเมาก็ยังทำให้
 ผิดพลาดมากขึ้น เพราะคนที่เมานั้นจะขาดสติสัมปชัญญะ อาจทำชั่ว ทำผิดได้ทุกอย่าง ผิดศีลได้ทุกข้อ

ขอหาญ ห้ามกินน้ำเมา อันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท

โทษของการดื่มน้ำเมา

1. ทำให้เสียทรัพย์	4. ทำให้เสียชื่อเสียง
2. เป็นเหตุให้เกิดการวิวาท	5. เป็นเหตุให้ทำสิ่งที่น่าอับอาย
3. นำโรครมาให้	6. บั่นทอนกำลังปัญญา

ธรรมข้อที่ 5 คือความมีสติสัมปชัญญะ

สติ คือ ความระลึกรู้คิดขึ้นได้ สัมปชัญญะ คือ ความรู้ตัว

สติต้องมีสัมปชัญญะอยู่ด้วยจึงจะเป็นสติที่ถูกต้อง คนเราทั้งเด็กและผู้ใหญ่ต้องทำ
 ต้องรู้คอยทุกวัน เด็กหรือผู้ใหญ่ที่มีสติเมื่อทำอะไรพูดอะไรไปแล้ว ก็ระจึกได้ว่าทำหรือพูดอะไร
 ผิดหรือถูก จะทำอะไรพูดอะไรก็นึกคิดให้รอบคอบก่อน ในขณะที่กำลังทำกำลังพูดก็รู้ตัวอยู่เสมอ
 ไม่ลืมตัว เผลอตัว บางคนมีปัญญารู้ดี แต่ขาดสติ พูดอะไรทำอะไรผิดพลาดได้